

500 Ft

Magyar Múzsza • 2023. október

MAGYAR MÚZSA

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

MEGJELENIK NEGYEDÉVENTE

ÚJ FOLYAM 30. SZÁM • 2023. OKTÓBER

AKNAY TIBOR • ASPERJÁN GYÖRGY • CSÁK GYÖNGYI • DEBRECZENY GYÖRGY
JÓNA DÁVID • HELTAINÉ NAGY ERZSÉBET • KAISER LÁSZLÓ • RADNAI ISTVÁN
SZAFIÁN ZSUZSANNA • SZENTJÁNOSI CSABA • TORNAI XÉNIA • TURAI LAURA

BAKA GYÖRGYI • BARANYI FERENC • BÁNKI ÉVA • BENKE LÁSZLÓ
BERTHA ZOLTÁN • BÜKI ATTILA • FELLINGER KÁROLY • MEDVIGY ENDRE
ELMER ISTVÁN • † KISS IRÉN • TURBÓK ATTILA • SZENTE B. LEVENTE

MEGJELENIK NEGYEDÉVENTE
Szerkeszti a szerkesztőbizottság:
Bertha Zoltán, Cs. Varga István,
Domonkos László, Kodöböcz Gábor,
Lovas Dániel, Madár János,

Turbók Attila

Felelős szerkesztők:
Lovas Dániel
Madár János

Olvasószerkesztő:
Csontos Márta
marta.drcsontos@gmail.com

Képzőművészeti rovat:
Mártonfi Benke Márta

Korrektúra: Katzler Hilda
muk-press@muk-press.hu
Terjesztés, rendezvények, szerkesztő:
Lengyel János, cadaloraster@gmail.com

Kiadja a Magyar Újságírók Közössége
Felelős kiadó: a MÚK elnöke

Szerkesztőség, levelezési cím:
1114 Budapest, Bartók Béla út 31.
Telefon: +36 01/209-3494
E-mail: madarjanos48@gmail.com
pressmuk@gmail.com
Online: www.muk-press.hu

Kéziratot nem örzünk meg
és nem adunk vissza.

Nyomdai munkák:
HTS-ART Kiadó és Nyomda Kft.,
Budapest
Nyomdai előkészítés:
Euro Bioinvest Kft., Kecskemét

A borítón:
Mártonfi Benke Márta:
Mint égen a csillag

A hátsó borítón:
Mártonfi Benke Márta:
Kerti csillagkép

PANNONIA
Polgári Társulás
Diószeg

Bertha Zoltán: Otthon lenni a világban	1
Baranyi Ferenc: Töredék	8
Jóna Dávid: Töredék	9
Szente B. Levente: Mit ér hited	10
Szafián Zsuzsanna: Egy gyermekkori október emlékei	11
Szűk Balázs: Az utolsó lepel	13
Koosán Ildikó: Őszi monológ	14
Büki Attila: A párizsi galériás	15
P. Papp Zoltán: Illúzió	17
Fellinger Károly: Fényfüggöny	18
Medvigy Endre: Fekete Bojtár vallomásai	20
Lajtos Nóra: Halál-etűd két hangra	28
Benke László: Harminc éve működik a Hét Krajcár Kiadó	29
Lengyel János: Bordal	34
Zsibói Gergely: Novák tanár úr utolsó hibája	35
M. Fehérvári Judit: Gulácsy kockái	40
Elmer István: Megjött apám	41
Habos László: Tájékp háborúban	44
Baka Györgyi: Angyal a víz fölött	45
Diószegi Szabó Pál: Hangod	46
Turai Laura: Spirituális textúrák Mártonfi Benke Márta festészetében	I–XII
Bakacsi Ernő: Aratás	47
Madár János: A Föld is egyedül	52

Kiállítás megnyitó a MÚK székházában

A több mint húsz éves Magyar Festészet Napja rendezvénysorozat egyik legismertebb programja a Galériaséták. Ennek lényege, hogy a képzőművészet iránt érdeklődő közönség végsőként a budapesti Bartók Béla úton, s az ott található galériák kiállításait művészettörténészek szakmai ismertetőjével fűszerezve tekinti meg.

A Magyar Újságírók Közössége és a Magyar Múza folyóirat kiállító terme, a MÚK Galéria az idén, október 19-én ötödik alkalommal vesz részt a Galériaséták elnevezésű programban. A rendezvény kiemelt eseménye a Magyar Festészet Napja Alapítványnak, ezért, többek között Török Gábor alapítványi titkár szervező munkájának köszönhetően, gazdag összművészeti találkozóra számíthatnak az érdeklődők a MÚK Bartók Béla úti székházában.

Galériánk utolsó állomása a sétának, és 18 órai kezdettel a képzőművészeti rovatunk vezetője, Mártonfi Benke Márta festőművész mutatkozik be Földi univerzum című önálló kiállításával, melyet Sipos Endre művészettfilozófus méltat. (A Magyar Múza aktuális számában, a színes mellékletben Turai Laura a festőnő művészetéről szóló írása olvasható.) A kiállítás megnyitó alkalmából képzőművészeti ihletésű, a Magyar Múza folyóiratban megjelent versek hangzanak el Kurucz Ádám Konrád Latinovits-díjas versmondó előadásában, majd a neves győri Hangraforgó versenklő együttes koncertjét hallgathatja meg a művészetek iránt érdeklődő közönség.

ISSN 1789-7505

Heltainé Nagy Erzsébet: „Nagyanyáim

s a szépanyáim lelke dalolt nekem a pusztán” ... 54

Debreczeny György: Ne bomolj... 61

Hanácsek Erzsébet: Csillagok alatt 62

Márkus László: Megrostált betűk 63

Veszélka Attila: Törpék dicsérete 64

Ványai Fehér József: Magyar Amarcord 65

Csák Gyöngyi : Napok iszapjában 68

Mátyus Attila: Sohaország 69

Péter Erika: Csodavárás 70

Varga Zoltán Zsolt: Már csak a hitben 70

Madár János: Az életfa árnyékában

– Kiss Irén szellemi öröksége 71

Turbók Attila: Mondj igazat! 74

Kiss Irén (1947–2023) Atlantiszi örökségünk 76

Szomszédolás – Kalamáris 77

Bánki Éva: Végző helyett 78

Aknay Tibor: Ahogy a kukoricát szokás 79

Kaiser László: Kalandor vagyok és tisztességes 80

Asperján György: Érdemelnénk mást? 81

Szentjánosi Csaba: Péntek délután 82

Radnai István: Szonett a göröshöz 83

Kiss-Teleki Rita: Nem csinálom 84

Fábián István: Ok 84

Tornai Xénia: Kezdetben vala 85

Petrusák János: Milyen egy nap Velencében? 88

Folyóiratszámunk szerzői 90

BERTHA ZOLTÁN

OTTHON LENNI A VILÁGBAN

Tamási Áron emlékezete

*Törzsében székely volt,
Fia Hunniának,
Hűséges szolgája
Bomlott századának.*

Ez a verses négy sor: Tamási Áron maga költötte sírfelirata. Ott áll kopjafába vésve a farkaslaki templom előtt, két öreg, százados cserefa között, a nagy székelymagyar író rovásírással is megörökített neve alatt; a Szervátiusz Jenő és fia, Szervátiusz Tibor szobrászművészek faragta hatalmas szikla-emlékkő, trachit-emlékmű mögött. Ott áll zarándokhellyé vált szülőfalujában, hirdetve a huszadik századi, modern magyar próza halhatatlan költőjének géniuszát.

De a „bomlott században” még a Budapesten elhunyt Tamási Áron szülőföldi temetése is az örökké magyar nacionalizmust szimatoló kommunista diktatúra fojtogató légkörében zajlott: a román hatalom minden megfélemlítő eszközzel akadályozta a temetést („volt újság, amely a halálhírt sem közölte” – jegyezte föl Czine Mihály), buszjáratokat szüntettek meg, a résztvevőket megfenyegették. „A biztonsági szervek nagy mennyiségű magyar irredentizmus begyűjtésére számítottak, arról is gondoskodva persze, hogy ’túl sokan’ ne jussanak el a temetés színhelyére. Ennek egyik módja volt a koporsó eltérítése, vesztegettetése vasúti mellékvágányokon. Sátáni elme figyelhetett föl arra, hogy mi a legegyszerűbb módja a zűrzavarkeltésnek” – eleveníti föl a történeteket Sütő András. Nehogy „valami irredenta megmozdulás legyen” – így emlékezik Kányádi Sándor is, aki a mégis legyőzhetetlen értékrend szerint írta a nagy előd sírverseként, hogy „Kívánhat-e ember többet: / derékaljnak szülőföldet / s két cserefa tömött árnyát / szemfedőnek.”

A Hargita alatti, Fehér-Nyikó völgyi faluban verejtékesen gazdálkodó, tizenegy-gyermekes (de hatot kicsi korában elveszítő) földműves családból származó Tamási hamar megtapasztalta a nehéz sors keserűségeit. A gyötrelmes paraszti munkából ugyan kiemelte egy kézserüléses balesete – ennek folytán került magasabb iskolába, a székelyudvarhelyi katolikus főgimnáziumba –, de aztán besorozták, és meg kellett járnia az első világháborús frontokat, hogy utána a még zűrzavarosabb nyomorúságba érkezzék haza; a trianoni országvesztés idején. Az „elveszett nemzedékhez” tartozónak érzi magát, s kolozsvári jogi akadémiai tanulmányokba is azért kezd, hogy igazságosztó törvénybíró

lehesen az igazságtalanságban, hogy igazítson valamit a megromlott világon. Megrendült a falu sok évszázados hagyománybiztonsága is, ahogy erről az időszakról vallotta, s a történelmi bolydulás néhány évre őt is Amerikába sodorta, jelképezve mintegy a szegénység kivándorlási kényszerét. De ott meggyőződve, hogy „más nemzet fia sem kiválóbb”, mint a magyar, hazajött – megint csak, mint a nagy erdélyi hazatérők Apáczaitól, Misztótfalusitól Benedek Elekig –, s úgy kapcsolódott be újra az áldatlan kisebbségi sorssal birkózó erdélyi magyar irodalmi életbe, hogy hamarosan annak vezéralakjává nőtte ki magát.

A Kós Károly, Nyirő József, Kuncz Aladár, Áprily Lajos, Reményik Sándor, Makkai Sándor, Dsida Jenő és a többiek képviselte magaslatoakra jutva írta mesés és balladás, anekdotikus és legendás, játékos és mitikus, derűs és bájos, tréfás és tragikus novelláit, regényeit, majd szimbolikus-szürreális dráaműveit, s a transzszilvánizmust, az erdélyi gondolatot, a népi és nemzeti eszmekört összeépítő esszéit, naplóit, tanulmányait. Feledhetetlen hősök seregét teremtette a „szűzmáriás királyfitól” Jégtörő Mátyásig, Szép Domokos Annától az „énekes madár”-szerelmesekig meg a furfangos székely legénykéig, az „odüsszeuszi” vagy „robinsoni” leleményességű Ábelig, aki kalandosan bejárva a rengeteget, az országot és Amerikát, a legmélyebb bölcsességgel tér vissza, és fejt meg győzedelmesen az élet értelmét, hogy „mi célra vagyunk a világon”: „azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”. Igen, „késedelem nélkül haza fogok menni, hogy otthon lehessen valahol ezen a világon!” – mert „nem is lehetünk más célra ebben az életben, mint hogy megismerjünk mindent, amennyire lehetséges: a tarka és zegzugos világot, a megbocsátandó embereket, az egymásra morgó népeket; s amikor mindent megismertünk, amennyire lehetséges, akkor visszamenjünk oda, ahol otthon lehetünk” – vallja és hirdeti a legismertebb Tamási-hős.

Valóságot és képzeletet, realitást és misztikumot, földet és mennyet szivárványosan összeszikráztató költői, „tündéri”, mágikus („mágikus realista”) elbeszélőművészet ez, ősiséget és modernséget, mély- és magaskultúrát a bartóki–kodályi modell szerint átfogó, szintetizáló minőségben. De Tamásinak bőven volt is miből merítenie: a székely hitvilág és népművészet, a tárgyi, szellemi és nyelvi népkultúra a székelykapuktól a varázslatos zenén, táncon át a képes beszéd szökkenő elmésségéig, a híres székely humor, a szabadságszeretet virtusa, a kozmikus látásmód – mind „tisztá forrást”, páratlanul gazdag tápláló erőforrást szolgáltatott. Amikor Németh László – aki nemzedéktársai közül Tamásiról írta a legtöbbet, s őt „világirodalmi költőnek”, „székely Homérosznak” nevezte – ellátogatott hozzá Farkaslakára, meglepődve fedezte fel: „amit a költészet színének hittem, élet volt, amit góbéságban agyafúrt túlársnak: közbeszéd”.

A népiség Tamási számára: világszemlélet, szilárd értéktudat, eligazító őshagyományon alapuló egyetemes világkép; s az eluralkodó materializmus ellenében szerinte ez a természetes világnézet képes helyreállítani a lélek épségét. Mert beteggé nyomorodik, ha megbomlik benne az egyensúly ember, föld és Isten között. A gátlástalanságában ember-telen szabadverseny kiúzi az Istent és a természetet a lélekből, s nyomában csupán az önző tömegemberek és akarnokok háborúskodása, amoralitása tenyészik. A népiség ezzel szemben határozott, programos társadalom- és nemzetpolitikai célkitűzés is: a nemzet-fenntartó parasztság, az alul lévők felemelése, a népi erők középpontba helyezése, rájuk épített társadalmi berendezkedés, szociális igazságtétel, a néphez hű középosztály, értel-

miség és vezető réteg kiválasztódása, nyelvi és kulturális nemzetegység, önálló, független ország, nemes és emelkedett keresztényi értékrend. Az ilyen nemzet pedig lelkében szétszakíthatatlan, önazonosságában széttörhetetlen. Mindezt Tamási Áron a közélet színterein is folyamatosan és aktívan képviselte. Az erdélyi és a népi írók legjobbainak körében, velük szoros baráti és eszmetársi kötelékben, a magyar élet reneszánszáért küzdő reformmozgalmak élén hallatta szavát.

A Tizenegyek néven fellépő ifjú nemzedék vezéregyeníségeként alapította azután ő is a húszas években az erdélyi szellemi csoportokat tömörítő *Erdélyi Helikon* marosvécsi írói munkaközösséget, hirdette a „vallani és vállalni” jelszóval zajló vita felelősségre, életerőre buzdító téziseit, parancsait, bátorította a „cselekvő erdélyi ifjúságot” (az Erdélyi Fiatalokat, a *Hitel* folyóirat „új magyarjait” és másokat), s ott elnökölt Marosvásárhelyen, a nevezetes 1937-es őszi Vásárhelyi Találkozón (a ’43-as szárszói konferencia hama-rabbi, erdélyi párján), amely a kisebbségi magyarság összefogását sürgette, s „hitvalló” nyilatkozatokba, határozatokba foglalta például a nemzeti önvédelemnek és kisebbségvédelemnek az írástudókra, a sajtóra róható kötelezettségeit is. (Például: hogy „ha a román pártok és uralkodó osztály világnézeti különbség nélkül egyaránt részt vesz a mi népünk sanyargatásában, akkor nekünk is egyetemlegesen s világnézeti különbség nélkül kell védekeznünk.”)

S ott tevékenykedett a Bartha Miklós Társaság, a Szegedi Fiatalok, Bajcsy-Zsilinszkyék, az Új Szellemi Front, a Márciusi Front, a Nemzeti Parasztpárt, a *Válasz*, a *Kelet Népe* és más fórumok, orgánumok vonzás- és mozgásterében vagy munkatársi körében is a magyar sorskérdések, a magyar jövő, illetve a Duna-menti népek közötti népi demokratikus együttműködés jegyében – Móricz, Németh, Illyés, Féja, Szabó Lőrinc, Sinka és mind a többiek társaságában. Rá jellemző éles szemmel és humoros-kedélyes szeretettel így festi le őket *Vadrózsa ága* című önéletrajzi visszaemlékezésében: „Aznap este a Németh László prédikatori mondai kísérték az ágyba, s az Illés Endre virágtermő vonalai mellett aludtam el. Az értelem és a kedély számára egyaránt jó biztatás volt ahhoz, hogy másnap uzsonna tájban elmenjek a Centrál kávéházba, ahol bozótba gyűlve szoktak uzsonnázni a kortárs írók. Elmenvén tehát a Centrálba, ott találtam Kodolányi Jánost, kinek a tehetsége szikrázott, és az esze mindenkit megborotvált. S ott találtam Féja Géza-t is, a Dózsa tisztelendő alvezérét. És ott ült a bozót közepén Illyés Gyula, a besenyő ivadék, akinek hiúzsze me mindig és mindenütt azt figyelte, hogy miképpen lehetne megtartani ezt az országot, melyet Árpád hiúzsze mekkel szerzett nekünk. Illyés mellett Szabó Lőrinc, a műveltsége köpenye alól bírálgatott mindenkit. Ott zajgott Szabó Pál, mint egy bihari úrverő hajdú, s Veres Péter, a hortobágyi gyalogcsikós Jehova. Ott mozgolódott egy széken, mint egy csattogó lobogó, Erdélyi József; ott feszült mozdulatlanul Kovács Imre, a néma forradalom kovácsa; Erdei Ferenc, mint egy tűzok a futóhomokban; és Szabó Zoltán, a cifra nyomorúság irtója; valamint Sárközi György, a hadrend halk vezére.”

Az *Ábel-trilógia*, a *Jégtörő Mátyás*, a *Szülőföldem*, a novellák (s a színművek, az esszék) látványosan is kiteljesítették, a zenitre emelték Tamási pályáját a harmincas évek folyamán – a hamisítatlan közösségi küldetés tudat, az organikus népi (természeti–kozmosz) világszemléletben gyökerező létbölcséleti harmóniaeszmény sorsvállaló kisugárzásának köszönhetően. A mindig a saját erejére utalt székelység – mintegy kárpótlásul mostoha

sorsára – a szellem területén alakította ki életformáját, aminek lényege „a mese, a dal, a ballada, a muzsika, a művészet, de még inkább: az íratlan szellemesség, mely szájról szájra, vérből vérbe szálló őshagyomány Székelyföldön” – vallja az író, s hogy az a jellegzetesség, amelyet ez az eredeti székely humor képvisel, a magyar irodalomnak is új színezete, sőt „legnagyobb kincse” lehet. „A nép élete gazdag és széles, Isten és a csillagok éppen úgy élnek benne, mint a valóságos lények. A népi író éppen ezért csak egyetemes arcú műveket bír alkotni”; „itt egy új világképről van szó. Ennek szerves elemei: az ember, a Föld, melyen az ember él, és az Isten. E három tényezőnek kell benne lennie a népi irodalmi mű által alkotott új világképben” – definiálja ilyenféleképpen is a népiséget, amely tehát a világteljeségre irányuló látásmódot, látókört jelent, s amelyben így eredendő szétszakíthatatlansággal egységesül magyarság, keleti eredetűség, európaiság és univerzális emberség. (Ugyanezekben az időkben a súlyos krizeológiai korproblémákat érzékelve például Martin Heidegger is hasonlóképpen fogalmaz: a „világ alapja a föld, a föld meg áthatja a világot”; a „világban otthonának alapját a földre és a földbe helyezi a történelmi ember”; a „világ a földön való nyugvásában arra törekszik, hogy felülemelkedjék a földön.”)

Tamási Áron szerint a nép „általánosan emberi, humanisztikus” jellemrajzi, alkati adottságainak voltaképpen aboriginális ontológiai, „teremtésrendi” státusza van: „Ennek magyarázata természetes: a nép úgy élt, és úgy él – abban az ősi kapcsolatban a természettel és általában a világgal –, ahogy az Isten állítólag sok körületekintéssel teremtette az embert”; s ezért „egy faluról származott ember, aki nem vesztette el a földdel való szerves kapcsolat érzését, sohasem lehet annyira lelke aljáig romlott, mint az ellentétes embertípus”. „Egy helyen kell lemenni a mélységbe, s innen a magasságba” – összegezi ezt Tamási, egybehangzón a Németh László-féle axiómával: „mennél mélyebben vagyok magyar, annál igazabban vagyok ember”.

Reális és irreális, tényleges és fantasztikus dimenziók egészzé szervesülő szférái a „legősbibbi költői lélek” számára üzennek, s az érzéki és érzékfölötti, kézzelfogható és rituális, szent és profán létsíkok átfogó szemlélete olyan „adomány”, melyet a „leghívebben a nép őrzött meg”. Az eltorzult és önmaga ellentétébe fordult liberalizmus „az anyagi javak mohó megszerzésében és az anyagi hatalom féktelen vágyában mellőzte az igazság és az erkölcs szabályait” (mondja), s ezt az elviselhetetlen állapotot kell megváltoztatni az „erkölcsös emberek” és az „öntudatos nemzetek” erejének segítségével.

„Érzést akar újból a szív, gondolatot az elme és eszmét a lélek” – s ebből a vágyból sarjadt ki a népiség új irányzata, mely egyszerre világkép, ethosz, társadalom- és nemzetpolitikai célkitűzés, az ősvallási és a keresztény erkölcsi szempontokat a modern szociális és nemzeti igazságtétel eszközeivel társító szellemi és gyakorlati meggyőződés. „Mily tévedés volt a materiában látni az élet értelmét és olyan társadalomban élni, mely a teremtett világtól elszakadva nyüzsg s amelyben az Isten sem érzi magát otthon” – fájlalja Tamási. S hogy a vagyongyűjtő „kapzsi vágy” anyagiassága igazta le az életet, a „lehetőleg egyforma és célszerű” házak, városok építésével, az „embert és szerszámokat” tömegben gyártó erőszakkal – s közben „olcsó mutatványokkal” elvakítva a népet, hogy „a kalmárok gazdagodni jobban tudjanak”. Az egyenlőségeszme eltorzulásában „a vagyon a vagyonnal, a cím a címmel és a szegény a szegénnyel volt egyenlő”; a hamis „testvériség” elválasztotta a test és vér szerint egybetartozókat, de a nyers érdekek alap-

ján egybekötötte az uralomra és a szerzésre törekvőket; a megcsúfolt „szabadság” pedig, mely „mindent engedett az egyik helyen”, máshol csak tiltott. „A szavak elárulták a fogalmat” tehát, az elvek visszájára fordultak; a lélek kultúráját „produkciókkal” helyettesítették, az anyagi javak elosztása igazságtalan és méltánytalan maradt. Az ember „csillagok helyett géppel kápráztatott, nyugalom helyett rohanást ajándékozott, bölcsesség helyett tudományt, természet helyett parkot és állatkertet, Isten helyett aranyat.” Holott „egyedül a lélek tesz emberré minket, tartalmánál fogva”, amelynek „színe és jellege van: egyéni színe és magyar jellege”.

Ennek válsága a kereszténység hordozta „örök eszmények”, illetve az erős közösséggé forrasztó és a magyarságnak a nemzetek között méltó helyet biztosító sajátos nemzeti eszme segítségével győzhető le. Mert az „emberiség, mint gyakorlati közösség, csupán illúzió: egyedül a nemzeti közösség az, amelyből és amelyre építeni lehet.” Az integer nemzeti egység az elsődleges, s ezen belül jelent a magyarság természetszerű táji, nép- és földrajzi tagolódása, összetettsége minőségi sokszínűséget és értékgazdagságot. (A székelység is például olyan sajátos színezete a magyarságnak, mint a palóc vagy bármely más belső népcsoport: „székelyek ők, vagyis végvári magyarok”).

„Természetesen valloam és hirdetem s mindig hirdetni fogom, hogy az országhatárok felett van egy szellemi és erkölcsi közösség, amely a világon szétszórta élő magyarokat egybekapcsolja és egy lelki impériumban egyesíti” – deklarálja az író, s hogy „idegen uralom alatt élni az ember meggyalázásának egyik neme”, és hogy „emberi művelődés és az ősök ezeréves véráldozata árán örök magyar föld Erdély”. (*Szülőföldem* című lírai–szociografikus „otthonirodalmi” valomáskönyvének zárósorait idézve: „S e káprázatban, az apám és az ősök sírjánál, vajon feltehetem-e a kérdést: – A miénk ez? Nem tehetem fel, mert ez kérdés nélkül a miénk. Miénk a fény, amit lelkünkbe fogadunk; s a föld, amelyen élünk és meghalunk.”)

Ezért 1940 őszén lelkes örömmel fogadta Észak-Erdély és a Székelyföld visszacsatolását Magyarországhoz; „az igazságot is meg lehet szokni” – nyilatkozta a „hazatérés” napjaiban (miközben fájlalta a „teljes ünnep” elmaradását, a Bethlen Gábor-i egységes Erdély „kettőbe vágását”). A kolozsvári „csodatévő harangszó” hallatán (nyilván „magyar ember húzta a harangot”) arra gondolt: „egyetlen torokkal az ősök szólanak, együtt mind, akik az erdélyi földben, mint a nemzeti hagyomány gyöngyszemei, ezeresztendősszű-hosszú fűzérben pihennek”; s a harangszó „valósággal bibliai erejű és emlékeztető” volt, „melytől egy ősi magyar város gyógyult meg egyszerre, kelt fel és járt.”

„Gond és reménység” közepette – az erdélyi sajátosságokat az összmagyarságon belül is féltve óvni és őrizni kívánva az új (és minden) körülmények között – várta aztán a háború végét, feladatul tűzve ki „az egységes és igazságos nemzeti társadalom” megteremtését – amikor „a békés nemzeti építésben is egy szív, egy lélekke válik a magyarság” –, mert magunkra utaltságunkban „egyedül rajtunk fog múlni további sorsunk”. A két fő feladat, hogy „a Magyar Szent Korona országát helyreállítsuk és minden ellenséggel szemben megvédjük”, s hogy „ebben a helyreállított magyar hazában, majd a háború után, igazságos rendet teremtsünk”. Ehelyett azonban totális vereség, idegen (szovjet) megszállás, újabb trianonista országcsontkítás, gyarmati kiszolgáltatottság, nemzetgyilkos kommunista diktatúra következett. Tamásinak ’44-ben Erdélyből menekülnie kellett, Budapesten telepedett le, s a mégis bizakodó, kezdeti rövid koalíciós időben még tiszteletbeli ország-

gyűlési tag is lett, sőt – parasztpárti javaslatra – esetleges minisztersége is szóba került. '48-49-től azután csaknem fél évtizedre elnémították, kiszorították az irodalmi életből, s itt is – mint Romániában, ahol könyvei szintén nem jelenhettek meg (ott évtizedekig, a hatvanas évek végéig) – a „nacionalizmus” és a „miszticizmus” vádjával bélyegezték meg és taszították tényleges nyomorba, szegénységbe; szülőházájába sem utazhatott egy bő évtizedig. De az össznemzeti önrendelkezés Kárpát-medencei területi elvéről – még a második Trianonnak számító 1947-es párizsi békediktátum után – sem mond le: „Azon a címen, nehogy a revízió 'bűnébe' essünk, még a Tiszára is olyanformán gondolunk, mint-ha nem érdemelnők meg. Ha egy gondolatot, mint ebben az esetben egy igazságos területi rendezés gondolatát, lejáratták, azzal, hogy helytelen úton és alkalmatlan eszközzel akarták megvalósítani, az még nem jelenti azt, hogy a gondolat megszűnt. Meg kell azt tisztítani a hamis jelszavaktól és az ártalmas íztől, de magát a gondolatot vissza kell adni a nemzetnek, hogy országépítő és közösségi jogait a világ szeme előtt elhelyezze benne.” – S 1956 reményteli pillanataiban pedig újra a közügyek élére állt.

Veres Péter elnöksége mellett az Írószövetség társelnöke lett, képviselte az írókat a szervezetek sokaságát összefogó Magyar Értelmiségiek Forradalmi Tanácsában, s szervezkedett az újjáalakuló Parasztpárt ügyeiben is. Október 26-án a rádióban felolvasta *Magyar Fohász* című írását, amely a hagyományainkat „elferdítő”, a természetünket „gúzsba kötő”, hamis és igaztalan korszak után a magunk emberi és nemzeti formái szerinti élet igényét hangoztatja, „a társadalmi demokrácia és a nemzeti függetlenség” követelményét. „Az idők gyógyító lázában él a magyar”, s méltó életünkért „a történelemhez fohászkodunk” – fogalmazódik e kiáltványban, amely november 2-án, az *Irodalmi Újságnak* (A Magyar Írók Lapjának) abban a korszakos jelentőségű forradalmi számában jelent meg, amelyben többek között Németh László esszéje, az *Emelkedő nemzet*, Illyés Gyula poémája, az *Egy mondat a zsarnokságról* vagy Tamási Lajos költeménye, a *Piros a vér a pesti utcán* is. Az ugyancsak november 2-án (Féja Géza főszerkesztő megjelölésével) napvilágot látott *Új Magyarországnak* – „A Petőfi Párt (Nemzeti Parasztpárt) Napilapja”-ban – pedig (Németh László, Sinka István, Veres Péter, Püski Sándor, Farkas Ferenc, Kovács Béla és mások megnyilatkozásai mellett), *Tiszta beszéd* című deklarációjában, szintén leszögezi Tamási, hogy „a nemzeti forradalom történelmi igazsága” és az egységes nép, a nemzet egysége mellett kötelezte el magát.

A szabadságharc vérbe fojtása, a szovjet invázió azután természetesen őt is mélységesen megdöbbentette. November 4-én reggel a rádióban hallotta – Háry Gyula hangján – az írók segélykiáltását: „Itt a Magyar Írók Szövetsége. A világ minden írójához, tudósához, minden írószövetségéhez, akadémiájához, tudományos egyesületéhez, a szellemi élet vezetőihez fordulunk segítségért. (...) Segítsetek Magyarországon! Segítsetek a magyar népen! Segítsetek a magyar írókon, munkásokon, parasztokon, értelmiségi dolgozókon! Segítsetek! Segítsetek! Segítsetek!”

Naplójában kétségbeesetten és megrendítő közelképekben örökíti meg a szörnyű időket, ahogyan az oroszok „mindent megszállnak” és eltipornak, és mindenütt szívszorító a látvány: férfiak, fiatalok, nyolc-tizenkét éves gyermekek holtteste az utcákon, síró özvegyek, árvák, egy halott diákot nemzeti zászlóval, virággal borítanak be, véres sapkáját körülhordozzák a városban; egy „anya gyermekét vezette, másikat az ölében. Férje meghalt a szabadságharc alatt. Észbontóan kiabált, hogy elvesztette férjét, öljék meg hát

őket is. A tankok elé állt, elgázolták.” (S egy csúfondáros jelenet: „Mondják, hogy a Keleti pályaudvarnál egy táblát kötöttek a kutya nyakába. A táblán: 'Nekünk sem kell a kormány.' A rendőrök /karhatalmiak/ üldözték a táblák miatt a kutyákat.”)

Közben társaival együtt egyfolytában gyűlésezik, tanácskozik, határozatokat hoz, tankoktól körülvéve is szervezi az írók, értelmiségiek, nemzeti politikusok ellenálló utóvédharcát, írói küldöttség tagjaként részt vesz az indiai nagykövettel folytatott tárgyaláson, bízva annak közvetítő szerepében, egy szintén közvetítő szerepű (mert vitathatatlan erkölcsi személyiségekből álló, morálisan mértékadó) Nemzeti Főtanács felállítását tervezgetik, próbálják letartóztatott társaik szabadon bocsátását elérni. December 2-án megfogalmazza a *Gond és Hitvallás* szövegét, amely hitet tesz a legázolt forradalom összes szentnek tartott eszménye mellett, s ezt az Írószövetség elnöksége, és 28-án a zsűfolt taggyűlés is, közakarattal, lényegében közfelkiáltással a saját hivatalos elvi proklamációjává, kollektív vallomásává emeli. Szétküldik a sajtónak is, de a bosszúszomjas megtorlások légkörében már nem kerülhet nyilvánosságra; évtizedekig csak kéziratban másolva terjed.

Tamási mindvégig hű marad ennek szellemiségéhez, történelmi távlatú erkölcsi és eszmei álláspontként védi és vállalja akkor is, amikor 1957 folyamán többszöri beidézésrel vallatják és felelősségre vonják ez ügyben is a rendőrségen, a hírhedt Gyorskocsi utcában – és ellenállást szító, „káros nacionalista és szovjetellenes” tartalmúnak ítélik az örök érvényű állásfoglalásról tanúskodó nyilatkozatot. „Egy ezredév alatt sok zivatar verte nemzetünket, de a zivatarok borújában is két fény mindig hű maradt hozzá. Egyik a nemzet csillaga, mely vészek idején is áttört fényével a homályon, a másik pedig virrasztó költőink fáklafénye, amely a magyarság számára mai tanítás” – kezdődik az állásfoglalás, majd azt ecseteli, hogy hogyan állunk itt „az októberi szabadságharc véres halmán, melyet egy nép reménye ostromolt”, egy népé, amely idegen és zsarnoki kényszer alatt szenvedett, történelmi sebei kiújulván, s a nemzeti függetlensége elveszvéen; s igaztalan sorsában hogyan vágyódott, áhítozott gyógyulni és nemzeté lenni.

„A nemzeti függetlenség és a társadalmi rend demokratikus felépítése”: ez a magyarság egészséges vágya – szól a Petőfiék forradalmára is utaló összegzés, majd végül így a fogadalom, a közös credo: „Hűséget fogadunk a zászló előtt, mely jelezte nekünk, hogy a nép forradalmi egységéből a nemzet újjászületett. Ebben a hűségben hitvallásunk alapján gondozni és védeni fogjuk a magyarság szellemét. Erkölcs legyen a munkánk talpköve, műveinkben pedig találjon értelmet és formát a nép alkotóereje, az emberség és eszméivel a kor. Egyedül így leszünk méltók a nagy elődökhöz, és egyedül így válhatunk a későbbi nemzedékek érdemes őseivé.”

A többiekkel együtt Tamási is betartotta ígéretét. Példává és tanítássá lett. Igaza volt és van abban is, hogy aki „embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas”. Sütő András szavaival: „Tamási Áron minden idők legnagyobb magyar íróinak nem túl népes csoportjában foglalta el végleges helyét”; s „ha boldoggá avatná őt a római pápa, csodatételeinek igazolói, az olvasók, jelentkeznének számosan”.

Mert a magyar irodalom tüneményeszerű prózaköltője, az „otthonteremtés író-szószólója”, Tamási Áron – Czine Mihály szerint is – hőseivel is azt példázza, hogy miként „kell élni minden időben, még a setéségekben is sugarasan, csillagosan”.

Hittel a harcban, és reménnyel a bajban.

Baranyi Ferenc és Jóna Dávid lírai párbeszéde

BARANYI FERENC

TÖREDÉK

Leszállt az est. Az ablak már homályos.
 Borozgatunk a pince hús ölén,
 álomba hajlik ernyedőn a város
 a késő őszi alkony hűvösén.
 Igyunk. Rokon az álom és a mámor,
 ez fáradtságot, amaz bút takar,
 megennyhülést csupán a telt pohártól,
 csupán a bortól várhatsz, bús magyar.

Igyunk. Az utca szennyes még a vértől,
 maroknyi népre tört a túlerő,
 maroknyi népre, mely a föld szívéből
 a szíve földjét óvni bújt elő.
 Egy teljes nép volt – mégis csak maroknyi,
 mert a magyarnak száma oly kevés,
 nem volt nehéz egy népet eltiporni,
 melyet legyőzött már a szenvedés.

Somogyi Győző:
 1956 Ártatlan áldozatok
 a Parlamentnél I.

JÓNA DÁVID

TÖREDÉK

Baranyi Ferenc Töredék című versére

Az üszkös Budapest fájdalma éget,
 maroknyi népek az áldozata: szégyen,
 és itt a költő, kinek szíve dobbant akkor,
 nem tehetette, hogy ne beszéljen!

Borban látta a földnek vörös könnyét,
 s hogy eltiport népek csak igazsága van,
 a költő nem dühös, sokkal inkább gyöngéd,
 szótlán ürességet tör meg mindannyiunkban.

Ma is csak állunk, azt is feledve,
 hogy a tankok az utcán csontokra léptek,
 láncfalpaik az ölésbe belemelegedve:
 bűnné fogant az egykorvult vétek.
 Mégsem a bűnös, az áldozat inkább,
 kinek sorsával a költőnek dolga lett,
 a sebesültek közt jár mezítláb
 a humánus, az eszme, s nem tévedhetett.

Somogyi Győző:
 1956 Ártatlan
 áldozatok
 a Parlamentnél II.

SZENTE B. LEVENTE

MIT ÉR HITED

„Látom a napokat, amikor merész voltam,
Vágyom rájuk, elmesélik a történetem.”

Rygi Guardian halálnapj jóslata

azt mondják
ki látta volt Herakleitoszt és
hallgatta történeteit
már nem borzadt annyira a haláltól
évezredekkel később –

ugyanezt nem mondhatta el
senki azok közül kik Krisztust halni vitték

pedig aznap még
a sötétbe borult pasztellszínektől eltekintve
üres volt az ég

mit ér hited
ha senki sem veszi észre szélkiáltó szomorúságod

egyre csak ezt kérdezték az anyák
kik gyermekeiket vesztették el szüléskor vagy az azt követő
néhány esztendő alatt – és azok kik sosem nőhettek fel
kiket feláldoztak a semmiért
hol vannak azok a nyelvek melyek kövekre kerültek
ama csiszolatlan könnycseppnélküli ígéretekkkel

és hol a férfiak kik nemet mondanak
borzadálynak

hol vannak törvényeid
az életigenlés parancsolataival

nincsen több kérdésem
élnem hagyjatok – hadd lássunk szerivel
napot holdat szemeidben számtalan csillagot

a fénytelen igazakat
és most képzeld el egy várost hol nem ármányról nem
és nem a háborúról az összeesküvésekről szólnak
piacos történeteink

SZAFIÁN ZSUZSANNA

EGY GYERMEKKORI
OKTÓBER EMLÉKEI

– Ma senki sem mehet haza egyedül! – a tanító néni hangja a szokottnál is keményebb. – Mindenki hátratett kézzel ül, és szó nélkül feláll, amikor az anyukája vagy az apukája megérkezett! Pesten forradalom van – teszi hozzá, s mintha a mondat vége kissé megbicsaklana...

Forradalom, forradalom – forgatják a szót a fejükben a harmadikosok. Én pontosan tudom, hogy mit jelent. Esik az eső, a tömegben kalapos hölgyek fölé cilinderes urak tartják az esernyőket, a Landerer és Heckenast felirat előtt tolonganak, majd Táncsicsért mennek, s hallgatják Petőfit, amint a Nemzeti Múzeum lépcsőjén szavalja a Nemzeti dalt.

Ez volt az olvasókönyvünkben tavaly, s én nagyon-nagyon sokszor elolvastam, mert annyira szépnek találtam. Mindent. Tavasz volt, március tizenötödike, majdnem egybeesett a születésnapommal. Rajongással gondoltam a lelkes ifjakra. Hogy később sokan hősi halált haltak, arra nem szívesen emlékeztem.

A *Nemzeti dalt* magam is megírtam, a tanító néni fel is olvasta az osztálynak, mindenkinek tetszett. Nem sokat változtattam Petőfi sorain, annyira jónak találtam. Úgy emlékszem, mindenki velem harsogta: „Talpra magyar!”... Később mégis furcsán néztek rám, a „költőre” az osztálytársak, ráadásul a kedves tanító nénim se tanított bennünket többet... Rejtélyes dolgok voltak ezek, nem is értettem... Miért nem érzi mindenki csodálatosnak azt a tavaszt?

Most nincs tavasz. Október van. Érdekes, hogy mégis kitört a forradalom. Megjött apukám, felállok és elköszönök. Megyünk a „fiúkért”, a bátyáimért. Magyarázat nincs, beszélgetésüket nem is értem mindig, hiszen én vagyok közöttük a legfiatalabb. Haldunk a szürkülő délutánban, s a jól ismert kövek mind különösnek, titokzatosnak látszanak.

– Hasalj az ágy mellé – ébreszt ságva apukám egy hajnalban –, az udvarban lövöldöznek!

Azonnal felébredek, szó nélkül engedelmeskedem. A fiúk már ott lapulnak, az ablak alatti fal ad némi biztonságot az esetleg becsapódó lövedékek ellen. Apukám tudja, ő harcolt a háborúban, de nem lőtt, mert távírdász volt, meg kerékpáros...

Alig győzzük kívánni, hogy reggel legyen, és megnézhezzük, mi történt az udvarban.

A nagymama érkezik hozzánk, ő a város túlsó szélén lakik. „A főtéren tüntetés van”, mondja, s az asztalra tesz egy *Független Újságot*. Érdekes, szép címer van rajta. „A fiúkat ki ne engedd az utcára!” Anyámnak szól a figyelmeztetés, a menyének, aki – szerinte – nem fogja elég szigorúan a gyerekeit. „Miért is van négy, ha nem tudja nevelni őket!” Dohog, leveti puha, fekete kendőjét, a kabát helyett használt „berliner” kendőt. Főzik az ebédet, várjuk haza a vasúti szolgálatból apámat.

A fiúk mégis ellógnak a tüntetésre, s mikor hazaérnek, egymás szavába vágva mesélik, hogy mit láttak, hallottak. Megtudom, hogy az újságon lévő szép címer a Kossuth-címer. Mindenki azt hordja. Az állomáson is árulnak, az közel van hozzánk. Reggel az az első dolgunk, hogy elmenjünk vásárolni magunknak.

Apu dolgozik, anyu otthon van a húgunkkal, s mi rohanunk, hárman, amennyire a szívünk bírja, forgószélként visz magával valami hatalmas erő, egy érzés, a szabadság... Olyan tiszta érzés, mint amilyen tiszta a hideg, szürke októberi levegő. Rohanunk, belélegezzük, s majdnem szétveti a tüdönket!

Mennyire vágytam újra átélni ezt, még évekkel később is! „Ellenforradalom volt”, mindenütt ezt harsogták. Szófogadó voltam, nem ellenkeztem, de nem értettem, miért rossz az, amiről én biztosan éreztem, mennyire jó. Sokáig őriztem titokban a szépséges címet is, nem akartam látni, hogy elnagyolt formával készült, olcsó műanyag. Kossuthot láttam mögötte, magyar huszárokat, fényes történelmi korokat.

Összeverődött egyszer tíz-tizenöt fiú az udvarunkban, mind a környékről, lány csak én voltam:

– Megyünk, leverjük a csillagot a szovjet emlékműről!

A nagyobbik bátyám talált is egy vasdarabot erre a célra. Anyukám azonban erélyesen visszaparancsolta a bátyáimat, akik nagyon szégyenkeztek emiatt. A többiek, tizen-négy-tizenhat évesek, elmentek. Sokukat többé nem is láttam, vagy csak évekkel később. Disszidáltak, vagy börtönben voltak? Vagy ki tudja? Mindenki hallgatott.

Sohasem tért vissza az iskolába nagyobbik bátyám kedves tanára, aki a forradalom idején a város vezetője volt. A többi férfi tanár pedig megkomorodott. A fiatal, vonzó osztályfőnök is, aki anyák napján minden édesanyának reggeli szerenádott adott az osztály kis zenekarával. Május első vasárnapjának tulipános, nárciszos reggelei nem ismétlődhetek meg többé.

A téli szünet is hosszúra nyúlt abban az évben. Sajnáltam, mert nagyon szerettem tanulni. Mégis jó volt ez az állapot. A „nagykaput” bezárták, nem volt jövés-menés, a férfiak közül is csak néhányan jártak el dolgozni. Az asszonyok főztek, néha megbeszéltek a híreket, melyek egyre riasztóbbak lettek. Ki lisztet, ki cukrot halmozott fel, ki sót, mert a háborúban az hiányzott nagyon... Ha kellett, kisegítették egymást, összetartoztak akkor.

Nagy Imre, Nagy Imre... – hallottam gyakran. Kedves, jóságos bácsinak képzeltem. Fényképét csak évtizedekkel később láttam.

Az utcákat nemzetőrök járták, viharkabátban, karjukon nemzetiszínű szalaggal. Aztán lövés dördült egy hajnalban. Tankról lőttek az állomáshoz közeli tiszti laktanyára. Egy lakást találtak el. Talán éppen az ágyat, a könyvszekrényt. A szemétre került könyvek között egy megpörköltödött olvasókönyv hanykolódott a szélben, B. Nusic *Jókedvemben írtam* című kötetének társaságában.

Az oroszok, az oroszok... – a felnőttek erről sugdolóztak. A tankok ott állomásoztak az utcánkban. Talán háború lesz megint? Látogatóba mentünk anyukám barátnőjéhez, hogy a világvevő rádión halljuk, mit mond a Szabad Európa. Nagyon siettünk, haza kellett érnünk a kijárási tilalom előtt.

Pedig nem nagyon féltünk. Néha-néha sötétedéskor kilopakodtunk az utcára. A tankok már nem voltak ott. Elrohantunk a kihaltabb sarokra, a nagyfiúk elővették a krétáikat, s magabiztosan írták a kövezetre Petőfi sorait: „Habár fölül a gálya, s alul a víznek árja, azért a víz az úr!” Nagyon büszke voltam rájuk ezért.

Később mások írogattak olyasmit is, hogy MUK, azaz „Márciusban újra kezdjük!” Szerettem ezt a betűszót. A kis MUK kalandjaira emlékeztetett. Azonkívül hittem a márciusban is.

Az esti feliratokra reggel már ott volt a válasz: „Márciusban egy MUK sem lesz!” Elcsodálkoztam azon, hogy a mukkot egy k-val írták, mert jó helyesírónak számítottam. De tavasszal már tényleg egy mukk sem volt.

SZÚK BALÁZS

AZ UTOLSÓ LEPEL

Koporsóm. Hamvasztóm. Bús véghelyem.
Kegyelem! Kegyelem! Dús kegyelem!

Ki ide hoztál, ki ide dobtál,
Adj új hazát, komor barát.
Végy vissza nászba: hős Walhallába,
Adj új véget, verejtéket.

Rám borul lepelként annyi iszony,
Légy feltámadásom: vera icon.

KOOSÁN ILDIKÓ

ŐSZI MONOLÓG

Amit lehetett, elmondták mind a nyárról,
 el a télről, szerelemről, vágyról,
 hogy bokrok, vizek, madarak, s a fák,
 hogy velejéig romlott a világ,
 tiszta lapot betűvel, sárral, vérrel festve,
 jót rosszal, reményt a vággyal összevetve,
 ellentétek vonzását, mégis örökös harcát,
 híres hadvezérek váratlan kudarcát
 a múlt időkre vissza- visszarévedők,
 míg szidták, dicsérték, éltek az időt:
 ami jó volt, s rossz is néhanap;
 Most itt az ősz, aranylik minden ága,
 vándorok készülnek újra új hazába
 mézezni sorsukat, hiszik, még lehet,
 másutt jobb talán, jobbak az emberek;
 s hogy mit hoz a változás, mi lesz velünk,
 javul-e sorsunk, lesz-e kenyerünk,
 ahol mindnyájan egy akol vagyunk,
 érvényes vétó-e – ha kérdezik – szavunk?
 Elmondtak mindent, s nem jobb a világ,
 magunkért küzdünk egy életen át;
 most itt az ősz, jöjjön, ha jönni kell,
 kétségeivel, reményeivel
 biztat a képzelet, a színes őszi fák...
 Vajon lesz-e még értünk a világ?

BÜKI ATTILA

A PÁRIZSI GALÉRIÁS*

Pierre, a pénzeszsák összekeveri Budapestet Bukaresttel, aztán meg azzal mérgesíti Róbertet, hogy a kontinensen Moszkva nyugati elővárosa. Franciaországból még ki se tette a lábát, de úgy beszél a világról, mintha bejárta volna. Évek óta egy utcán jár naponta el- s vissza a lakóházától KL-ART Galériájáig... Róbert elhatározta, hogy kibillenti e kényelmes egyensúlyából, s elviszi szülővárosába, Budapestre. Mondogatja is neki:

– Pierre, ha értékes képeket akarsz látni a galériádban, Budapestre kell jönnöd. Nagyszerű mesterektől vásárolhatsz festményeket.

Pierre legyintget, hitetlenkedik... Róbert nem hagyja, hogy ellenkezzen, olyasmiről mondjon véleményt, amit nem ismer. Addig hívogatta, győzködte, míg igent nem mondott az utazásra.

Késő este indultak Párizsból. Róbert vezetett. Opeljével csupán egyszer állt meg az autópályán tankolni. Budapesten az utolsó métereken üresbe tette kocsija sebességváltóját, s hagyta gurulni. Aztán fékezett és megállt a Magyar Sajtó Háza előtt. (Ha Budapestre jött a sajtóház éttermében étkezett. Ismerte a szakácsokat, akik kívánságára bármilyen ételt elkészítenek.) A kocsiból megpillantotta a kerítés kapuján a lakatot, s elolvasta a tájékoztató táblán az írást a hivatal elköltözéséről. Boszszankodott, majd útítársára nézett, aki a hátsó ülésen elnyújtózva aludt.

– Pierre, ébredj! Megérkeztünk. Budapesten vagyunk.

– Ne viccelj! Ez még Bécs – mondta szemét dörzsölgetve.

– Nem viccelek.

– Hol vannak a kunyhók, a nyilazó lovasok?

* Előzetes Büki Attila: *Málnaszínű napok* címmel hamarosan megjelenő kötetéből. Kiadója: Magyar Nyugat Könyvkiadó, Szombathely.

– Álmodsz? Ébredj fel! A huszonegyedik században vagyunk! – mondta nevetve.
 – Ébren vagyok. Ne akarj átverni. A suliban azt tanították, hogy a magyarok nomádok, kunyhókban laknak...

– Hol van már a középkor?! Nézz körül! Látsz kunyhókat?

Kiszálltak az autóból. Az égbolton szürke felhők hömpölyögtek, és langyos szél fújt. A növények levelei nedvesen fénylettek a házak előkertjeiben.

– Ez a kis metró Bajza utcai állomása. A kontinens első földalatti villamosvasútja – mondta, és a megállót jelző táblára mutatott.

Pierre nem szólt, jobbra-balra tekingetett. Róbert látva arckifejezéseit, érzékelte, hogy nem hisz se neki, se a szemének. Elsétált vele a Hősök teréig, és rámutatott az Ezredévi emlékművön a hét vezér élén álló Árpád fejedelem szobrára. Gondolta, eszébe juttatja a magyar történelemtől tanult ismereteit...

Pierre-t semmire sem emlékeztette az emlékmű, ám amint felismerte a Szépművészeti Múzeum épületét, hátba veregette Róbertet, s elmondta, hogy közös ismerőskünl látta az intézmény fotóját. Miután bebizonyosodott, hogy nem tréfa, hol vannak, a közelben lévő Piroska étterembe mentek.

– Mit ajánl ebédre? – érdeklődött a pincértől Róbert.

– Húsleves csirkepaprikással vagy gulyásleves túrós csuszával. Az utóbbira várniuk sem kell.

Róbert franciára fordította Pierre-nek a pincér ajánlatát, s hozzátette, hogy a gulyásleves a szarvasmarha felsál-széléből készül, vöröshagymával, paprikával ízesítik, és adnak hozzá hámozott felnégyelt burgonyát. A magyarok szeretik ízesíteni csipőspaprikával.

– Legyen gulyásleves csuszával! Úgysem ettem még ezekből a magyaros ételekből.

Pierre úgy meghintette erős paprikával gulyáslevesét, hogy kanalazása közben kijöttek könnyei. Róbert mosolygott magában, s biztatta, hogy kortyoljon a szekárdi száraz vörösborból, enyhíti a paprika csípését...

Róbert javasolta, hogy ebéd után menjenek a Nagykörútra, majd Budára a várba, hogy a város néhány nevezetességét megmutassa, de útítársát a képzőművészeti alkotások érdekelték. Csomagjaikat lerakták szálláshelyükön, s máris indultak Róbert festőművész ismerőségéhez.

A művész lakása csupán a tágas műteremből, előszobából, teakonyhából és fürdőből állt. A műterem sarkában elhelyezett kis kerek asztalka köré ültek, miután Róbert elmondta jövetelük célját.

A festő a falnak támasztott képekre mutatott.

– Pierre, azok közül választhat, ha van szándéka vásárolni. Kérem, nézze el nekem, hogy elmegyek. Előadást tartok négy órákor a kerületi művelődési központban. Azonnal jön a feleségem, az üzleti dolgokat különben is ő intézi – mondta szárazon, majd felállt és elköszönt.

A festő épphogy kilépett a műteremlakásból, máris előttük állt az asszony és franciául üdvözölte vendégeit. Pierre kissé meglepődve toporgott a parkettán, majd elindult, hogy megnézze a festményeket. Az asszony és Róbert követte.

– A férjem nem vonzódik a természetelvű piktúrához. Fogalmi természetű lelki látványt fest, redukálásra, egyszerűsítésre törekszik...

– Igen, érzékelem jelszerű figuráinak egyszerűségét, mágikusságát – vágott közbe Pierre, majd fel-felemelt egy-egy képet, hogy arasznyi távolságból is megnézze a festő ecsetkezelését.

Már egy órányi idő is eltelt az alkotások nézegetésével, amikor Pierre megkérdezte, hogy mibe kerülnek. Az asszony mondott egy összeget, s hozzátette, hogy körülbelül. Pierre-nek tetszett három festmény, és szerette volna, ha az árból enged a hölgy. Csűrte-csavarta a szavakat, de hiába.

Róbert másnap olyan festőhöz kísérte a párizsi galériást, aki túl volt nyolcvanadik életévén, és mer manapság is impresszionistán könnyed lenni. Aztán meglátogattak még két fiatal festőművészt, de Pierre nem nyitotta ki pénztárcáját.

A negyedik napon kora reggel visszaindultak Párizsba. Már elhagyták Budapestet, amikor Pierre felkiáltott:

– Fordulj vissza! Azt a három posztmodern képet megveszem.

P. PAPP ZOLTÁN

ILLÚZIÓ

Plazma pokolban
 zárvány a Föld
 sistergő vízcsepp
 tűzforró platnin

kék gömb parány
 forog billeg
 mint zátonyra futott
 hajón a kántin

FELLINGER KÁROLY

FÉNYFÜGGÖNY

Albrecht Dürer: Önarckép iringóval

Kezében
iringó várakozik,
népies nevén ördög- vagy
göncölszekér.

Szemtől szemben
küzd meg önmagával,
betörve az ég vadlovaival,
megpatkolva talpuk
a pokol bugyraiban.

Aranyműves apja
ajtóstul rontott be
Gyula mellől
Bajorhonba,

mostoha honvágya oda űzte,
huszonnyolc évesen
érkezett
Nürnbergbe,
hadd vegye szájára az Isten.

A festő kezében
iringó várakozik,
mások szerint
ördögbockor,

az emberi test matematika,
hamis tanú.

Hans Holbein: A halott Krisztus

A legemberibb hulla,
nyitott szája sírbarlang bejárat,
nyelve lapos kő,
amit a sír bejáratához helyeznek.

Földöntúli büntudat
lengi be
a nadrágszj-képet.

Ilyet csak Isten kiválasztottja
festhet,
aki jutalomból lesz
a pestis áldozata.

William Turner: A Téméraire hadihajó utolsó útja a Temzén napnyugtakor

Kiszolgált hadihajót
vontat a Temzén a gőzös
a hajótemetőbe.

A lemenő nap,
mint a vénasszony,
aki hagymát pucol,
megkönnyezi a sorsot.

A lemenő nap
vörös sugarai
összekarcolják
az eget.

Letörik néhány műköröm.

MEDVIGY ENDRE

FEKETE BOJTÁR VALLOMÁSAI

Sinka István (1897–1969), a Nagyszalontáról elszármazott fekete bojtár, balladák, látomásos versek és dalok szerzője 1949 nyarán kiszorult a szellemi életből, hallgatásra kényszerítette az önkényuralom, a kommunista hatalom. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején (rövid időre) visszatérhetett az irodalmi életbe, verseivel köszöntötte a felkelt népet, a hőiesen harcoló magyar ifjúságot (*Üdv néked ifjúság, Százezer udvar, Ellopott szivárvány*).

A költő valódi, közel teljes körű visszatérésére jó két évtizeddel halála után kerülhetett sor. 1990. március 15-én a távozófélben lévő szocialista kormány, élén Németh Miklós miniszterelnökkel, megkésétt kitüntetéssel, posztumusz Kossuth-díjjal ismerte el az igaztalanul meghurcolt népi költő irodalmi munkásságának értékeit. Összegyűjtött versei kiadására 1993-ban, Püski Sándor New Yorkból való hazatérését követően, *Nagy útakról hazatérve* címen került sor. Elég hamar felmerült a körülményeket nem tekintő, nem feltétlenül jóindulatú kérdés: miért csak összegyűjtött, miért nem összes? Miért maradt ki belőle a *Denevérek honfoglalása* és egy-két kényesebbnek ígérkező hagyatéki ciklus?

A költő legjelentősebb prózai műve, a *Fekete Bojtár vallomásai* új kiadását sokan vártuk. Torna József költő a nehezen beszerezhető, ritka memoárt ifjúsági kiadás formájában szerette volna megmenteni a teljesebb magyar irodalom számára. Végül is valami hasonló történt. A *Fekete Bojtár vallomásai* még a rendszerváltás előtt, 1987-ben meg is jelent New Yorkban Püski Sándor kiadója gondozásában, majd 1989-ben Debrecenben a Püski és a Csokonai Kiadó közös vállalkozásában. Mindez kedvező fordulatnak ígérkezett, de nem hozott igazi megoldást. A népi írók kiadója jó szándékkal, egy hibásan értelmezett felekezeti béke megőrzése érdekében, nemcsak bekezdéseket, de teljes oldalakat hagyott ki az említett két új kiadásból. Az irodalomtörténészek és esztétikusságok jelentős része szakmai, filológiai és hitelességi szempontokat figyelembe véve ragaszkodott volna a csonkítatlan szöveghez, ha megkérdezik. Ezt az álláspontot később

a leghatározottabban Gyurgyák János képviselte *A zsidókérdés Magyarországon* című, tudományos igényű könyvében (Osiris Kiadó, Budapest, 2001). Úgy találta, hogy a fűnyíróelv alkalmazása alkalmatlanná teszi a könyvet a kutatásra.

Az eredeti teljes és hiteles mű a második világháború éveiben jelent meg Püski Sándor Magyar Élet Kiadójánál, két kötetben. Az első 1942-ben került terjesztésre, a második 1944-ben, a Magyar Irodalompartoló Társaság támogatásával jutott el a könyvesboltokba. Ez a támogatás a szerzői tiszteletdíjra vonatkozott. A második kötetet csömöri házában írta meg a költő, amit az említett magyar közösségi hátterű társaság vásárolt meg számára.

Az önéletírás megfogalmazásának gondolata már évekkel korábban megérintette Sinkát. 1937-ben *Emlékek* címen jelent meg egy részlet a *Népszava naptárában* a későbbi vallomásos könyvből. Az önéletrajzi regény vagy társadalomrajz fejezetei nagyobb számban Maróthy-Meisler Károly lapjában, a *Pesti Ujságban* jelentek meg 1939 júliusától az esztendő decemberéig húsz folytatásban. Az itt közreadott részkezelésekből hat nem került be a könyv alakban megjelent *Fekete Bojtár vallomásaiba*. Hasonló fejezeteket közölt 1940-es évfolyamában a *Magyar Ujság*, a második félévben. Az utóbbiban nem találtam ismeretlen, forrásértékű írást.

Az autográf *Fekete Bojtár vallomásai* a Széchényi Könyvtár kéziratgyűjteményében, a Sinka-hagyatékban, a 132-es fondban ma is megtalálható. A nyomtatott változatnál bővebb néhány bekezdéssel és egy novellányi történettel.

Az első fehérlépet, akihez vonzódott a pásztorfiú, Berek Esztinek hívták. Kilenc éves lehetett, Sinka István sem volt sokkal több. Együtt jártak le a Köles-ér partjára. A Fekete Bojtárnak szilárd elhatározása volt, ha felserdül, feleségül veszi Berek Esztit. Ezt szemrebbenés nélkül közölte is a lánnyal, aki beleegyezett. Innentől kezdve együtt ették a menyasszonyjelölt finom, édes szilváját.

Eszti szeptember 1-jén iskolás lett. Ott összeismerkedett egy Balog nevű fiúval, és elpártolt Sinkától. Ettől kezdve minden szilváját és almáját Baloggal osztotta meg. A teljes, novella terjedelmű történet leírása erősen közelíti az obszcenitást. Ha lesz új kiadás a *Fekete Bojtár vallomásaiból*, az az 1942-es és az 1944-es teljes változatra épülhet. Itt jegyzem meg, hogy Kisrábén a gányos leányok (a dohánykertészek) nevezték el a barna arcú, feketébe öltözött Sinkát Fekete Bojtárnak.

A pásztorfiú Vésztőn Varga Zsigmond joghallgatótól, alkalmi munkáltatójától sokszor hallotta a panaszt, hogy nehezen megy a fejébe a római jog. Ebből azt a téves következtetést vonta le, hogy Magyarországon a római jog van érvényben. Nem tudott az ezeréves magyar jogrendről, hírből sem ismerte a Corpus Jurist. Nem sejtette, hogy Werbőczy Hármaskönyve a magyar jogtörténet fontos forrása. Igaz, ilyen ismeretekre a szilajpásztorok között még a számadó juhászoknak sem volt szüksége.

Sinka István 1945-ben a Független Kisgazdapárt ifjúsági lapjában, a *Független Ifjúságban* további három részletet jelentetett meg a *Fekete Bojtár vallomásai* kiegészítéseként. Olyanokat, amelyek nem voltak benne az 1942-es és 1944-es alapkiadásban. A részkezelésekből, kiegészítésekből vita támadt. Gábor Andor a két kötetet nem ismerve, nem kevés rosszindulattal támadta meg a népi költőt és művét. A nemtelen támadásra előbb Kelemen Sándor, a Parasztszövetség közművelődési osztályának vezetője, majd az újabb magyarellenés kirohanására Hamza András, a *Független Ifjúság* főszerkesztője

válaszolt. Gábor Andor, akit Kassák Lajosnak az *Egy ember élete* című könyvéből talán túlságosan is jól ismerünk, a vita során elkottyintotta, hogy nem olvasta Sinka könyveit, önéletrajzi vallomásait sem. Hamza András kihívta vitára a kommunista politikusokat, Gábor Andort, Gergely Sándort, Horváth Zoltánt és Lukács Györgyöt. Felajánlotta nekik – a levegőbe beszélés, frázispufogatás elkerülése céljából –, hogy elküldi hivatali címükre Sinka István és a népi írók könyveit. A tisztázó szándékkal tervezett vita végül elmaradt. A négy elvtárs azonban gondoskodott róla, hogy a *Fekete Bojtár vallomásai* első kötete rákerüljön az index harmadik listájára (*Fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus [könyvek és] sajtótermékek jegyzéke*, 1946).

A *Fekete Bojtár vallomásai* első kötetét a Budai Várnegyedben, Lőrincz Ernő antikváriumában (Országház utca 8.) szereztem meg. Lőrincz Ernő alapos filozófiai műveltséggel rendelkezett, Fülep Lajos és Sinka István hűséges olvasója volt. A Magyar Testvéri Közösség nemzetközpontú gondolkodásmódját megőrzendő értéknek tartotta, hiszen maga is tagja volt a titkos társaságnak.

Az önéletrajzi regény második kötetének megkegyelmezték az illetékesek. Így történhetett meg, hogy Lajos Ferenc festőművész, aki valamikor régen könyvterjesztő is volt, a hetvenes évek végén ipari mennyiségű *Fekete Bojtár vallomásai* második kötetet vitt be a népi elkötelezettségű Fehér Alajos antikváriumába. Ez a bolt a Bajcsy-Zsilinszky út–Andrássy út sarkán működött. A kérdéses önéletírás és társadalomrajz (fele) diszkréten bár, de terjesztésre került. Magam is vettem belőle.

A kallódó ritka könyv két kötetének lassú hazatalálását a részközlések is segítették. Így az 1973-ban közreadott *Veres Péter koszorúja* című kortárs írásokból, önvallomásokból összeállított antológia, amelyben Sinka István önéletrajzából egy részletet olvashatunk Veres Péter és Sinka irodalmi találkozásáról. 1981-ben jelent meg a Vésztőről indult című antológia Miklya Jenő szerkesztésében vagy negyven oldal szemelvénnel a *Fekete Bojtár vallomásaiból*.

A népi irodalom jobbszárnyával kapcsolatos köntörfalazásnak, mellébeszélésnek Gyurgyák János vetett véget, amikor megírta *A zsidókérdés Magyarországon* című művét. Ráirányította a figyelmet arra a nyilvánvaló filológiai követelményre, hogy a gyűjteményes versesköteteknek, az összes verseknek valóban teljesnek kell lenniük, hiánytalanul tartalmazva az adott szerző minden költeményét. Hamisításnak számít az úgynevezett „kényes” költemények kihagyása, eltüntetése (Erdélyi József: *Solymosi Eszter vére*, Sinka István: *Denevérek honfoglalása*.) A teljesség igénye és követelménye természetesen a prózai írásokra is vonatkozik (*Fekete Bojtár vallomásai*). Látása szerint „Sinka István zsidószemléletét talán legpontosabban szociális felháborodottságból származó érületi antiszemitizmusnak lehetne nevezni. Vallomásaiból pontosan rekonstruálható ez a gondolkodásmód, Sinka ugyanis pontosan leírta, amit a zsidó bérlők esetében tapasztalt. A »megnyomorítottak és megszorítottak« többsége számára ők ugyanis ugyanolyan urak voltak, mint akitől földet béreltek, csak azoknál sokkal-sokkal »idegenebbek«”.

Úgy látom, Sinka István szemlélete a bihari és békési társadalom szerkezetéből, összetételéből következik. Ha a pásztorköltő történetesen a Dunántúlon, egyházi birtokon szolgált volna, minden bizonnyal egy csipetnyi antiklerikalizmus színezte volna világ-szemléletét. Ezzel szemben Sinka rosszkor volt rossz helyen: „Ne szólj szám, nem fáj fejem.”

A századfordulón a magyar nagybirtokokon az úr és a birtokán munkálkodó mezőgazdasági munkás, parasztember állt szemben egymással. A bihari és békési társadalomszerkezet más. Itt belép az előző sémába egy harmadik személy: a bérlő. Amikor Sinka vallomásait olvassuk, keserű panaszait, lázadó sorait mérlegeljük, nem tekinthetünk el az elemiben elsajátított számtani alapismeretektől. Ahol nem az uraság és a mezőgazdasági munkás között oszlik meg a termés, hanem belép a képletbe egy harmadik személy, a bérlő, és három személy között oszlanak meg a megtermelt javak, ott nyilvánvalóan kevesebb jut a gürcölő parasztembernek. A bérlők közt szép számmal voltak zsidó emberek, de magyarok is és talán német származásúak is. A költő életrajzi vallomásai tükrében ugyanolyan keményen, határozottan és tényszerűen szól a vérségileg színmagyar kisbérlőkről és basaparasztokról, mint a zsidó bérlőkről.

Sinka István gyermekként közel két évet szolgált Kereki Gáspárnál és feleségénél, Ágnes asszonynál. Kereki mindenáron és gyorsan gazdagodni akaró kisbérlő volt. A nála szolgáló Sinka gyerekkel igen kegyetlenül bánt: keveset alhatott, enni egy nap kétszer kapott. Gazdája vasvillával erősítette a munkafegyelmet. Jól hátba verte, mert véletlenül kiborult a frissen fejt tej. Máskor az utána hajított vasvilla telibe talált, a lábába állt. A goromba gazda a pulikutyát is alaposan elagyabugyalta. A megsérült gyermek és az elpáholt kutya egymást gyógyíttatta. Hasonló esetben Ágnes néni a bojtárgyerek haját tépte, a gazda meg minden erejét latba vetve verte.

Kereki nem az iskolában, hanem már felnőtt korában, a maga esze után tanult meg írni és olvasni. Egy alkalommal ügyes-bajos dolgait intézendő szekérre ült, és egy jó hétre távol maradt hites feleségétől és otthonától. Ágnes asszony egyedül érezte magát, így szeretőt választott magának a fiatal, energikus Tímár Sándor személyében. A tanyasi Don Juan a szem- és fültanú bojtárgyerek hallgatását meg akarta vásárolni, így egy zsenge „fosos” bárányt adott neki. Más alkalommal egy viseltes, zsíros kalapot ajándékozott Sinkának. A bárányt Kereki nem tűrte sokáig, parancsba adta, hogy mielőbb el kell távolítani a tanyáról.

Egy vándor asztalossegéd járta a vidéket, és honismereti kószálása közepette összelátalkozott a juhait legeltető pásztorfiúval. Hamar összebarátkoztak, bár a kölcsönös bemutatkozás elmaradt. A pusztai vendég táskájából egy Petőfi-kötet került elő, amiből felolvasott. Sinkát elbűvölték a versek (például a *Legenda*). Mindenáron meg szeretne volna szerezni Petőfi költeményeit. Végül megkapta a zsenge bárány ellenében. Talán éppen Petőfi verseitől indítva megfogadta, hogy maga is költő lesz. Ezt környezete, a szegényparaszti világ és a pásztortársadalom nem fogadta jól, nem tudták elképzelni, hogy egy bojtárból költő legyen. „Ahhoz előbb úrnak kellene lenni.” Kinevették, megcsúfolták. Nem esett jól nekik, hogy magasabbra törhet, mint amit ők valaha is elérhettek.

Lehet-e köze a *Gellért-legendának* (a Nagylegendáról van szó) a *Fekete Bojtár vallomásai* egyik részletéhez, kis túlzással azt mondhatom, hogy fejezetéhez (I. kötet, 182–184. oldal)? Igen, lehet. Két igencsak hasonló, mondhatnánk párhuzamos történetről van szó. Igaz, a kettő között közel egy ezredév telt el. Gellért püspök még az Árpád-korban, Szent István királyunk országlása idején hűséges kísérelével, Walterrel Székesfehérvárra igyekezett. Útközben rájuk esteledett. Olyan helyen jártak, talán egy parasztházban töltötték az éjszakát, ahol meghallhattak egy régi, talán még Szkítiából magunkkal

hozott pentaton dallamot. „Walter, hallod a magyarok szimfóniáját?” – tette föl a kérdést a szentéletű püspök. Sinka életében, fiatalságában megismétlődött ez a történet. A költő jól hallotta a darálókó monoton zúgását, feltételezhetjük, hogy egy ősi munkadalt. A pósai major környékén legeltetett, és megszomjazott. Kedvére hallgatta az ősemlékezetből életre kelő, kedves, ismerős dallamot. Szántsándékkal lassította az ivást, hogy a rendkívüli élményből hosszan részesüljön. A darálókó a fészert alatt állt, egy faros-melles fiatalasszony forgatta a követ. Közben a tornácon az öreg napa (mai szóhasználatkal anyós) ült, és karjában ringatott egy szundikáló kisgyermeket. Dalolt, mély, monoton hangon. A darálókó sejtelmes mormogása eggyé lényegült az énekelt ősi dallammal. A juhászbojtár úgy érezte, mintha öreg nagyanyja ülne a tornácon és őt ringatná. A kút kávjától mozdulni nem tudott. A pipáját is elővette, majd rágyújtott. Az élmény hatására Sinkának verse született. Igazi vers, az eddig írtaktól különb. Tintaceruzával a csizmájára róta, hogy fennmaradjon:

Óh, szállj pipám drága füstje,
dohányom foszló ezüstje
s lengj messzi a pusztát mélyén,
hogy futhasson a lelkem véled
életemnek tűnt lepkeként
tova illanó reményén.

Itt Barmón a Csikótanyán,
Tizenhét szílfá hajlatán
Sír az esők vőlegénye,
én az állászagú bojtár,
ki puhatalpú kis pulinak
Isten mégis a szemébe.

...Óh, szállj pipám árva füstje,
dohányom bomló ezüstje
s ringasd rövid ifjúságom,
ami itt a Kerek-érben,
kilenc varnyú szemeláttán
úgy foszlik szét, mint az álom...

A *Fekete Bojtár vallomásaiban* novellának beillő történetek is vannak. Laczkó András 1984-ben Sinka-novelláskötetet szerkesztett. Magam is segítettém neki újságokból, folyóiratokból kimásoltatott írásokkal. A Szépirodalmi Könyvkiadó vezetője, Illés Endre megtiltotta neki, hogy a *Fekete Bojtár vallomásaiból* részletet, akár csak egyet is közöljön a válogatásban. Én mégis küldtem a kötet összeállítójának egy ilyen *A három orosz* címen. A szovjet megszállás idején jól hangzott ez a cím, így mégis megjelenhetett az *Érparti történet* című novelláskötetben. Ha elárultam volna a szemelvény valódi forrását, akkor nem közölték volna. Végül is ez a tréfa jól sült el (*Fekete Bojtár vallomásai* I., 185–189. oldal).

Három orosz hadifogoly az első világháború idején keveredett Magyarországra. Sinkának jutott az a megtisztelő feladat, hogy a munkában irányítsa őket. Grigor, a nagyszakállú ural-táji ember volt. Nikolájt a Poltova környékéről hozta sorsa a Kárpát-medencébe, a magyarság ősi szálláshelyére. Gergely Szibéria fia volt. Eleinte kicsit tartottak Sinkától, de hamar megbarátkoztak egymással. A pásztorköltő egyfajta paraszt testvériséget hirdetett: „S hogy Ázsiától kezdve le Kötégán aljáig nincs semmi különbség a népek életében, hogy egyforma a tanya, az eke, a bánat, az öröm, s hogy úgy Kötégán aljából, mint Ázsiából egyformán csatára kelnek az emberek, ha a Romanovok és a Habsburgok összevesznek.”

A bérlőtársadalom különös alakjáról, a „verekedős” Makszi úrról se feledkezzünk meg. „Makszi úr, míg a gazdálkodás »fáradalmairól« el nem pocakosodott, nagyon vitális ember hírében állott. Számtalanszor megtette kinn a pusztán, hogy a dolgozó kocsikat, béreseket megverte. A szerencsétlen agyondolgoztatott emberekkel könnyen elbánt a drabális bérlő. Már annál fogva is, hogy amikor ilyen »büntető expedícióra« indult, mindig magával vitte a csösz, a pusztagazdát, s ezekkel a nagyobb koncert szinte kutyává aljasodott emberekkel hátvédette magát, amíg ő rajcsúrozta a kiszemelt bérest vagy kocsist. Mondták, megtörtént, hogy verte a bérest s ezt látva a másik szerencsétlen béres, társa meggyalázása ellen tiltakozott: akkor nekiment annak is és a barázdába taposta. Természetesen a már említett segédlettel.” Makszi úr szerette magát úrnak neveztetni, de a béreseknél nehezen állt rá a szája. A fenti, szadizmusba hajló durva viselkedés sem vall úriemberre.

Nagy fordulatot jelent Sinkaék életében, hogy 1928-ban búcsút intenek Mágor-pusztának, és Papp Piroskával, a szívbeteg feleséggel és a három gyerekkel, Jánossal, Ferencel és Zoltánnal beköltöznek Vésztőre. Az ide vezető úton a család fő három malacot terelgetett maga előtt. Igen sovány, gyenge fizikumú férfi lehetett, mert vésztői szomszédja, Ökrös Sándor a három gyerek bátyjának nézte.

Sinka István életmódja nem sokat változott. Továbbra is kemény fizikai munkát végzett. Igaz, a szilajpásztorkodást abbahagyta. Némi könnyebbséget jelentett számára, hogy mások juhait terelgetve nem maradt kinn télen–nyáron, esőben és hóban a természetben. Közben többnyire éjjelente írta újabb és újabb verseit. Egyelőre a Gömbös Gyula politikai irányát követő vidéki néplapba, a Zsirkay János szerkesztette *Magyar Faluba* helyezte el költeményeit. Először 1930. november 16-án jelent meg itt verse: *Bánat az Alföldön*. Ezzel az első kinyomtatott rigmusával megnyerte a legjobb költeményért járó, Gömbös Gyula nevéhez köthető „bronztulipánt”. A kilátásba helyezett, megérdemelt 100 pengős jutalomnak csak a felét kaphatta meg, a másik felét a második és harmadik díjazottnak utalták ki. Piroskát mégis megnyugtatta, hogy pénz is járhat a leadott versekért.

Minőségi előrelépést jelentett, nagyobb megbecsüléssel, társadalmi emelkedéssel járt a himnuszos ciklus reprezentatív darabjainak megjelenése Bajcsy-Zsilinszky Endre *Szabadság* című nemzeti radikális hetilapjában. A teljes ciklus megjelentetésére 1933 decemberében a szeghalmi Református Péter András Reálgymnázium vállalkozott. A versekre Gönczy Béla vésztői református lelkész hívta fel Nagy Miklós gimnáziumigazgató figyelmét. Így jelent meg bíborban, aranyban, ezüstben tündöklő verseivel a *Himnuszok Kelet kapujában*, Sinka István első verseskötete. A bevezetőt a gimnázium

tanára, Fülöp Károly fogalmazta meg. Az előszót a Felvidékről elszármazott Féja Géza írta. „Azt akartam énekelni, hogy tovább pusztulni és hervadni már nem lehet. A sárban, a piszokban, az elhagyatottságban valami tiszta szó kell, hogy legalább az maradjon meg utánunk hírmondónak” – írja Sinka a *Fekete Bojtár vallomásaiban*, a második kötetben.

A himnuszokkal belenőtt a pásztorköltő az íróársadalomba. Egymás után ismeri meg a Tiszántúl íróit, költőit, leginkább a vele rokon sorsú népieket. Szabó Pál olvasta Sinka *Szabadságban* megjelent két himnusát: *Napimádó*, *Új dal magyar mezőkön*.

Félt attól, hogy a társadalom mélyéről érkezett tehetség nem tudja majd folytatni, mert az indulás első két éneke annyira tökéletes és annyira szép. Szeretné magát a szerzőt is mielőbb megismerni. Ez meg is történik Biharugrán. Barsi (Harcsa) Dénessel Rácz József vésztői tanítónál ismerkedett meg Sinka István. Paroláztak és összetegződtek. Barsi megállapította, hogy a költő szépen issza a sört, ezért rendes ember lehet.

A legemlékezetesebb Sinka István és Veres Péter találkozója volt. Veres Péter kerékpáron érkezett meg Vésztőre, Sinkák házához. Tolta a kerékpárját, köszönt, bemutatkozott. Piroska lángossal kínálta Veres Pétert, aki egy szakszervezeti gyűlésre igyekezett Békéscsabára. Kért egy *Himnuszokat*, s még lángosevés közben beleceruzázott. A szerző szemébe mondta, hogy a versek nem igazán tetszenek, mert nincs „ükonómiájuk”. Fanyalgás az egész. Sinkát letaglózta a nem túl barátságos, sőt elutasító vélemény. Tudta, hogy a vendégnek nincs igaza.

„Ott feküdt előtte egy nagyméretű magyar épület fundamentuma, csak az volt a baj, hogy a nagyméretű magyar épületet nem bírta a fundamentumon elképzelni. Az álom hiányzott még akkor Péterből, ami a lélek mélyén remeg.” Nehezen képzelhető, hogy így induljon egy barátság, pedig így történt. „Veres Péter írta három évvel ezelőtt, hogy az okos barátok tanácsainak ellenére is a magam útját jártam és járom. Szép, igaz, tiszta emberi és írói vonás volt az is Veres Pétertől, hogy megírta: »nem értettük meg egymást«. És mégis néhány év múlva a vésztői találkozás után ő maga állt ki védeni az én emberi és költői hitelemet és igazságomat a lemosolygókkel és gáncsolókkal szemben.” Sinka István ekképpen folytatja vallomását: „Az idők kavargásában így találkoztunk újra a jövőbe tekintve. Mert ő is tudja, s én is tudom, hogy ez magyar törvény, és másként nem lehet.”

Barsi Dénes, Sinka István és Szabó Pál 1935 nyarán Komádiban, a Körös hídján pálinkát kortyolgatva együtt alapították meg a népi irodalom szegényparaszti szárnyának folyóiratát, a *Kelet Népet*. Püski Sándor a *Kelet Népe* 1935 decemberi számát forgatva figyelt fel Sinka István *Karácsonyi pásztor* című mitologikus versére. Békésen találkoztak, és elkezdtek közös álmaikat szövögetni a magyar sorsról, könyvkiadásról. Sinka István versepikai művét, a *Pásztoréneket* az elszakított Felvidéken, Tornalján a Kazinczy Szövetkezet jelentette meg. Szabó Pál gépelte le a kéziratot, majd Féja Géza juttatta el a kiadóba.

Sinka István egy vésztői zsidó házaspárral, Láng Gyulával és Láng Idával jó kapcsolatot ápolt. Láng Ida költőnő volt. Versei Békés vármegyei hírlapokban és antológiákban jelentek meg. Egyetlen verseskötetét 1944-ben adta ki a Múzsza kiadó *Tündöklő híd* címen. Több figyelmet érdemelne az a körülmény, hogy Barsi Dénes, Láng Ida és Sinka István versei a himnuszok jegyében találkoznak – mintha egy költői műhelyből kerültek volna ki. A pásztorköltő érdesebb szavai sem veszélyeztették a Lángékkal való jó kap-

csolatot, barátságot. „Ők mutattak nekem egyszer egy nagy albumot, amelyikben Jézus csak mint valami forrófejű keleti zsidógyerek volt feltüntetve, mint szektárius. De Földi Mihály, Szép Ernő, Szomory, Szomaházy, Bús-Fekete, satöbbi, végig az egész brancs, mint nagy magyar írók szerepeltek. Nem is kellett velük vitába szállnom, nekem legalább is! – elismerték, hogy kicsit bizony hamis állapot. De azért boldogan őrizték otthon az albumot” – írta Sinka.

Az ilyen szóváltásoknál fontosabb, hogy sokfelé eljuttatták Sinka első verseskötetét. „Megvettek huszonöt vagy harminc kötetet a *Himnuszokból*, s küldték Pestre, Bukarestbe, a Fekete-tenger partjára, Egyiptomba s ki tudja még merre. Úgy tudom, hogy még Haifába is, Jeruzsálembé is az ő révükön került el. Bizony, Lángék csak egy poros, csendbe temetkezett faluban laktak a Körös-táján, mégis hova kinyúlt a kezük!”

A vásárhely-kutasi falukutatáson, amit Simándi Béla és Karasz Péter szervezett, Sinka István is részt vett. A segíteni kész Balázs Árpád gyulai újságíróval mentek a népiek seregszemléjére, bár egyikük sem volt a meghívottak között. Itt találkozott először Sinka István és Sértő Kálmán. Levelezésük nem volt barátságos, inkább személyeskedő. A magyar Villon bántóan fogalmazott, így volt mit helyre rakni. A hódmezővásárhelyi Kárász József író is Sinka barátai közé sorolható.

Sinka István kedves, szeretett felesége, Papp Piroska hosszan tartó betegség után, 1935-ben hunyt el, Gyulán temették el. Ez lényegében a család szétesését eredményezte. A költő a magyar fővárosba indult, hogy az irodalmi életben jobban megmutathassa magát. A legkisebb gyereket, Zoltánt a nagyanyja hazavitte az elszakított Nagyszalon-tára. Jankót a pásztor-költő barátja és támogatója, Varga Zsigmond vette magához. Ferkó egy öreg boltosnénál, Vésztőn maradt. A *Fekete Bojtár vallomása* második kötete ezzel zárul.

Sinka munkásságát világirodalmi összefüggésekben Várkonyi Nándor mutatja meg még a háború idején: „A szakadékos sors szakadékos lelkű embert és szakadékos lírájú író nevelt belőle. Ez az alkat Gorkijra emlékeztet; „gorkij”, tudjuk keserűt jelent, az orosz író ezt a szót választotta jellemző álnévül, de ami a szláv Gorkijnál inkább csak fanyarság, lelki depresszió, a magyar bojtárgyerekekben vad tűz, maró füst, dühös vihar és villámlás. Vád. Életét és társaiét vádnak érzi, dokumentumnak arra, hogy mit bírhat el az ember, de mit nem bírhat el a társadalom. Amit Illyés Gyula a dunántúli ember higgadtabb vérmérsékletével ír le, azt Sinka az alföldi nomád féktelen izgalomával szakítja ki magából.” (*Sorsunk*, 1942. november–december)

LAJTOS NÓRA

HALÁL-ETÜD KÉT HANGRA

1.

Nyirkos a föld, mely befogad majd,
 ősgöröngyök tapadnak az ásó falára.
 Mélyre, egyre mélyebbre kerül az
 ásónyom, már derékig vannak benne...
 Visszavonhatatlanul ott jár a halál, s akár
 az utolsó koporsószőg beütése utáni csönd,
 úgy feszít, úgy lesz egyre tágasabb a nemlét.
 Mozart és Verdi rekviemjei után felcsendül
 végre Smetana Moldvája. Több helyen is
 megírtam, hogy ezt kérem, ha majd az utolsó
 zsoltár is elhangzik felettem. Árad a folyó,
 áradok vele én is, hömpölygünk együtt a mába,
 míg be nem futunk a túlvilág csendes óceánjába.

2.

Partra vonszolnak piros delfinek,
 lehetnének éppen kékek is, de ők
 pirosak, ahogyan egykor Kormos
 megírta... Kint a parton erős fény
 szökik szemembe: keresem múltam
 kagylóit, de lyukas a kezem, ó, jaj,
 lyukas a tenyerem! Hogyan viszek
 Isten kertjéből anyámnak virágot?
 Minden gondolat, mi bennem akkor
 kicsirázott, s hozott hajtást, hozott
 rügy pattanást, egyszer csak a semmibe
 oszlott. Isten lábnyomait láttam,
 éreztem, értem jönnek, hála, s eljutok
 végre, örökre az égi Ithakába.

BENKE LÁSZLÓ

HARMINC ÉVE MŰKÖDIK
A HÉT KRAJCÁR KIADÓ

A Hét Krajcár Kiadó harmincadik évfordulóján ez a sokadik jóvátételi kísérlet arra irányul, hogy a magyar nemzet, a nagybetűs magyar OLVASÓ fogadja végre szeretetébe leghűségesebb költőit és íróit, Tamási Lajost is, akit a Hét Krajcár szellemi létrehozójaként ünnepelhetünk. Alföldy Jenő egészségi állapota miatt sajnos nem lehet velünk. Jóindulatú kritikusként írta *Templomépítők* című kötetében, hogy a divatdiktátorokon múlt Tamási Lajos 1956 utáni háttérbe szoríttasága, vagyis bevallottan őrajta is, már amikor hatalma lett az irodalomban. A többi magánszorgalmú divatdiktátorhoz képest az ő jobb indulatú divatdiktátori tevékenysége nem volt elég ahhoz, hogy Tamási Lajos költészete a magyar irodalomban betöltse megillető helyét. Komoróczy Emőke nem tartozik a divatdiktátorok közé, ahogy én sem, de másokkal együtt mi sem voltunk elegek a jóvátételhez.

Komoróczy Emőke *Nincs sehol megoldás, csupán a vállalt sorsban* című tanulmányából idézek néhány alapvetően fontos mondatot: „A *Születésnapomra* kötetzáró *Epilógusa* Tamási egyik legszemélyesebb önvallomása: „Nem a dicsőség, amit kértem, / csupán annyit reméltem, / hogy amiért harcolok / annak / harcolnia kellene értem”. Nem így történt... Az erkölcsi diadal mégis az övé. Jól sejtette: nélküle árvább lett a világ – kihalt belőle a tisztaság és egyértelműség... Mit kívánt? „Csak egy parányi csillag sírjon / hogy: ő volt / aki kigondolt / aki látta / hogy bennem a remény tüze / parázslík, / és most árva / derengés vagyok nélküle”.

Nemcsak egy parányi csillag siratta, természetesen, hanem családja, az OMK tagjai, pályatársai. Amit életében nem kapott meg, azt megkapta holta után... Nincs azóta olyan antológia, amely ne idézné '56-os verseit, a *Piros a vér...* minden új tankönyvbe

Az Országos Széchényi Könyvtárban 2023. szeptember 26-án elhangzott beszéd szerkesztett változata.

bekerült. Itt nem szerepel a műsorunkban, mert már-már lejáratsnak tűnik, újabban annyiszor idézik a *Piros a vért*. Azelőtt mélyen hallgattak róla, de Tamási egész költészetéről változatlanul nagy a csend. Komoróczy Emőkéét idézem újra: „Hátrahagyott kötete (a *Hazatérés*) egy tiszta, makulátlan emberarcot rajzol ki az utókor előtt – az örökké vérző Bárány fehérségével és ártatlanságával.”

Halálának tizedik évfordulója alkalmából az Írószövetség Tamási-émlékestet szervezett. De nem halála, s nem is temetése napján, hanem 2003. január 16-án, azon a napon, amelyen '56 után felszámolták az Írószövetséget. Ezt a dátumot szimbolikusnak tekinthetjük, hiszen ezzel a ténnyel kezdődött az a társadalmi hazugságösszjáték, amelynek bizonyos értelemben még ma is nyomát viseljük. A személyiséget letörni, megalázni, gúzsba kötni akaró (új s újabb) hatalmi manipuláció(k) ellen védő-elixírt kínál nekünk Tamási Lajos költészete, ezért „halhatatlan”. Sorsa, életműve tanulság és intellektus az eljövendő korok számára is.

2005-ben jelent meg a Hét Krajcár Kiadó gondozásában az életmű egészét áttekintő *Keserves fáklya* című kötete (szerkesztette Benke László – erről a kötetről írta *Jóvátételei kísérlétét* Alföldy Jenő). Megdöbbenő, hogy szinte visszhangtalan maradt – mondom Komoróczy Emőkével. „Úgy tűnik, mintha az Írószövetség is amnéziában szenvedne: nem akar emlékezni saját múltjára, '56 heroikus és nagyszerű időszakára – s azokra sem, akik a rá következő évtizedekben ébren tartották a nemzet lelkiismeretét.”

Nemrégiben részt vettem és felszólaltam Tamási mellett az írószövetség valamelyik 56-os emlékezésén, amelyen még Jókai Anna is ott lehetett – ő hallgatott. Azt ígérték, közlik a felszólalásokat. Nem közölték. Ez a feladat már a mostani elnökre hárult volna.

Most vissza a kilencvenes évek elejére!

Tamási Lajos kertjében '92 őszén hárman voltunk, amikor Lajos átadta válogatott kötetének kéziratát Varga Domokosnak. Mélyről jövő barátságunk különös pillanata volt. A költő előre látta sorsát. Lajos arról ejtett töredékes szavakat, hogy „megy, megy, elmegy a hajó. Mi lesz veled?”. – Ő aggódik értem? És vele mi lesz? – Lajos nagyon rossz bőrben volt.

– Ki kell találni valamit! – mondta. – Nincs mire várni.

A 80-as évek végén születő és '92-re elhaló remény már összekuszálódott. Gyalogos riporterként tapasztaltam akkoriban: verik szét a megrokkant magyar ipart és a mezőgazdaságot, verik szét a téeszeket is lényegében azok, akik valamikor bevették a tsz-ekbe a parasztokat, és a túlméretezett gyáripárban könnyen ellenőrzött munkások sokaságát tartották fogságban. Vizsálók dúlták az országot, tüntetni jártunk – most kinek kaparjuk ki a gesztenyét? Ez volt a kérdés.

Az őszi kertben Lajos felidézte '56 novemberét, a meggyilkolt magyar forradalmat. Készülődött saját halálára. „Egy golyót én is érdemelnék!” – dörmögte maga elé. Könyvről, a *Keserves fáklyáról* beszélt, igen töredékesen. Kihagyatták belőle a *Piros a vér a pesti utcán* című, gyorsan elhíresült versét. Könyve '57 januárjában megcsónkítva jelent meg ugyan, de februárban már betiltották: összeszedték a boltokból. Kisalakú, keménytáblás könyv; láttam fedelén a golyó ütötte sebet. Akinek a belső zsebében volt s megmentette az életét, az küldte el a költőnek. Nekem ez a történet a költészet értelméről szól. Szerelmi vallomás az életről a szabadság Istenének.

'92 szeptember vége volt. Varga Domokos Tamási kertjéből hamar elment haza a *Hazatérés* kéziratával. Lajos is hamar, november 26-án meghalt. Temetése után Molnár Zoltán lakásán találkoztunk, decemberben. Sürgőssé vált a kiadó létrehozása. Kerestük – mi legyen a neve, de nem találtuk. Varga Domokos visszatelefonált, örömmel mondta, megvan a kiadó neve: Hét Krajcár! Felujjongtunk. Varga Domokosné, hét gyerek édesanyja találta meg a kiadó nevét. Hét gyerekével ő nagyon sokszor keresgélte azokat a huncut krajcárokat. Első megjelent könyvünk '93 januárjában a *Hazatérés*. Móricz Zsigmond iránti szeretetünk jelenként mégis azt mondtuk, első a *Hét krajcár*, a jóság és szépség könyve. A *Hazatérés* bevezetőjét Varga Domokos írta.

Kiadónk mögött a hagyományos magyar irodalom művelői álltak teljes szellemi erejükkel és műveikkel. Azok, akik létrehozták a Móricz Zsigmond Alapítványt. Teljességre törekvés nélkül sorolom: Cseres Tibor, Móricz Virág, Tamási Lajos, Varga Domokos, Czine Mihály, Csanádi Imre, Gergely Mihály, Bárány Tamás, Jobbágy Károly, Bartis Ferenc, Tatay Sándor, Molnár Zoltán, Kuczka Péter, Simonffy András, Oláh János, Mezey Katalin meg én és még többen is. Összesen több mint ötven író. Mércénk és példaadónk a szépség és jóság könyve, az 1908-ban megjelent *Hét krajcár* novelláskötet.

Cseres Tibor, az Írószövetség elnöke nehezen írta alá a Móricz Zsigmond Alapítvány létrehozásának bírósági kérvényét. Kuczka Péter is sietette az aláírást, és ígérte is, hogy segít nekem, amíg beletanulok a kiadói munkába. Valóban segített. Nehezen indultunk el, pénzünk nem volt, a Lakitelek Alapítványtól kaptunk 100 ezer forintot. Újsütetű kiadónknak Varga Domokos nem is egyszer adott kölcsön pénzt könyvének megjelenéshez.

Elmondom, hogy Cseres Tiborral elmentem a vállalkozók báljába, a csokornyakken-dős Palotás Jánossal eljártunk egy palotást, mégsem kaptunk tőle egy krajcárt sem. A posta vezérigazgatója volt. Ez a nagy rablások időszaka, mégis reménykeltő pillanat. A *Hét krajcár* novelláskötet kiadását a Művelődési és Köznevelési Minisztérium, a Lakitelek Alapítvány, a Hitelbank Művészeti Alapítványa és az Általános Értékforgalmi Bank támogatta. Ez egyszeri, többször nem ismétlődő támogatás volt. Lezsák Sándor is szerette, becsülte Tamási Lajost. Legfőbb támogatónk a szintén harminc éves Nemzeti Kulturális Alap volt és maradt mindmáig. Általa a koldus Magyarország végeredményben mindig nekünk adta a hiányzó utolsó két krajcárt. Tamási Lajos halála életet fakasztott.

Előttem is megnyitotta költői pályám, *Kihalt játszótér* címmel válogatott kötetem 11 év késleltetés után, 1993-ban, éppen harminc éve jelent meg, a Hét Krajcár harmadik köteteként. Eljött az időm, dolgozhattam, amennyit bírtam. A *Hét Krajcár* szerzői akár gondoltak rá eddig, akár nem, elhihetik, hogy Tamási Lajos nélkül nincs Hét Krajcár Kiadó. Ugyanígy igaz: az 1956-os forradalom és szabadságharc nélkül nincs vérrel virágzó kis Magyarország – ez az elgondolkodtató kép Csanádi Imre költői képe. Érdemes megérteni a jelentését.

Tamási Lajos *Hazatérés*ének bevezetőjéből Varga Domokost idézem: „Újév napján, 1923. január 1-jén töltötte volna be élete hetvenedik évét. De azt már nem győzte kivárni. Néhány héttel előbb megszakadt a szíve, s ő visszatért a föld porába, ahonnan vétetett. Így sem élt kis időt. Gondoljuk csak el: Petőfi pontosan száz évvel előtte

született (...) Fura játéka a képzeletnek: mély barázdák a vénülő Petőfi arcán s galambősz fürtjei alól ránk villogó szemek. De bennük ugyanaz a láz, ugyanaz a lélek...Neki bőven megadatott az embernyüvő évtizedek próbatétele: lázainak lehűtése, hiteinek megcsúfolása, lelkének gyötretése–szorongatása. Kiállta-e? Vagy megtörték a rászakadó szomorúságok, szégyenek és csalódások? Erre könnyebb felelnünk, mert nem szorulunk a képzelet fura játékaira. A válasz mégse legyen se igen, se nem. Csak annyi: költő volt, az maradt, s versei mindent elmondanak. Nemcsak a költőről. A korról is, amelyben élt, s amely már jóval halála előtt maga alá temette álmait. (...) Álmok nélkül hogy lehet élni? Versei erről is vallanak. S a hitről is, amelyet álomtalan nappalokon és álmatlan éjszakákon mégiscsak őrizhet a lélek, míg maga is ki nem lobban.”

Fekete Gyulát a *Szabadság, hadd nézzünk szemedbe!* című, általam szerkesztett kötetből idézem: „A forradalom után elhallgattatva, kirekesztve, mellőzve is tette a dolgát nevenincs hivatása jegyében a költő, Tamási Lajos: a munkásművelődésnek szánta az életét. Olvasók, írók nemzedékeit nevelte a csepeli Olvasó Munkás Klubban, a szépség s az igazság, az erkölcsi és szellemi értékek tiszteletére, szeretetére. Konokul, makacsul, vasakarattal, vas-keményen. Költészetének is legkedveltebb metaforája a vas:

„Arcunk a vasnak és a fénynek / csak felemás ötvözte, / alig hogy kezdjük a beszédet / szavunk már vassal van tele, / eszméinken sötétlő bélyeg: / átsüt a vaskor vasjele. / ...Mert hulltában még ránk sütötte / a vas parancsa az erőt, / s a forrongó masszába lökve / magányunk fájdalmasra nőtt...”

Nem érhetette meg a születésnap köszöntőket, pár héttel előtte „hallgatag vasba öltözött”. Idézett kötete záró soraiban írja: ” – Körömben itt, s majd túl a földön mi vár még s mennyi gond reám? / – Le kell még halált is győznöm...”

„Legyőzte. Tamási Lajos legyőzte a halált. A világ talán legtisztább forradalmának emlékében él tovább” – írta Fekete Gyula.

Barátaim, rajtunk is múlik, hogy a magyarok legtisztább forradalmának emléke növekszik-e az időben, tudatunkban és szívünkben. Ha növekszik, akkor Tamási Lajos költészete is helyére kerül nemzeti létünkben, irodalmunkban, szívünkben és tudatunkban. Nagyon fontos, hogy az utókor megértse saját feladatát.

Nemzeti becsületünk megőrzéséért jöttünk ide a budai várba, a nemzet könyvtárába. Élve a kapott lehetőséggel, a Hét Krajcár Kiadó születésének 30. évfordulóján önmagunkért, az olvasókért, a magyar irodalomért, az olvasó munkásokért, de mindennek előtt a krajcárokat kereső szegények szellemi-erkölcsi fölemelkedéséért jöttünk ide. Barátainkért, pályatársainkért, pályakezdőkért, olvasó magyarokért jöttünk. Akiről életében, 33 éves korától alig szólt Magyarország, arról a halálában végre többet és alaposabban kellene szólnunk.

Ne vegyék rossz néven, hogy Tamásiról beszéltem legtöbbit. Varga Domokosról, születésének századik évfordulóján elmondtam a művészeti akadémián, hogy a *Kutyafülűek* győztek. Varga Domokos nagy családja – emberi-erkölcsi minőségében is nagy ez a család! – léténél fogva a magyar életet szolgálja. Ugyanúgy, ahogy a *Kutyafülűek* halhatatlan novellafüzére. Halálán túl is éltesse az Isten tehát a műveiben élő 100 éves Varga Domokost és a műveiben élő 100 éves Tamási Lajost, aki Petőfi szép napján született, s száz év után, 1923. január elsején. Varga Domokos és Tamási Lajos is min-

den népnek, minden embernek szabadságot álmodott. Habár másképp, mint Petőfi, mégis ugyanazért. Mondhatom bátran, hogy itt mindannyian szabadságot álmodunk. S hozzá pacsirtaszót. Mint Tamási Lajos. De az álom meghalt, s a költő meghalt az álomért. Mi azonban ébresztgetjük és tovább visszük a költői álmokat. Széchenyi is azt kérte, egy 1848-as cikkében: „Óh, Istenem, ne hagyj elveszneni puha ágyban, kályhasut mögött, ha lehet, hazámat szolgálva haljak meg.”

Az nem lehet, hogy annyi szív... A Szózatra ahányszor rádobban szívünk, újra meg újra átéljük, mit jelent hazádnak rendületlenül magyarnak lenni. Ötvenhatban Tamási Lajos a vérengző zsarnokok szemébe vágta: „Kire lövettek összebújva ti, megbukott miniszterek? Sem az ÁVH, sem a tankok titeket meg nem mentenek.”

Bokor Levente barátom, aki velem együtt eleitől fogva Tamási Lajos mellett áll, a minap elküldte nekem Makkai Ádám gondolatát Petőfiről. Azt írja: „Az észjárásában igényes és izgalmas könyv végső mondandója, hogy Petőfi nem halhat meg, amíg csak a világ szabadságharcái véget nem érnek. Az Úristen nem engedi”.

Nekem is tetszik ez a gondolat. Magam is így gondolom. Arany János is visszavárta barátját. A magyar nép sem hitte el, hogy Petőfi meghalt. Barguzinban végképp nem halhatott meg. Petőfi egyáltalán nem halhat meg, ahogy nem halt meg Varga Domokos sem, nem halt meg Tamási Lajos sem. Legyőzték a halált. A szabadság nem halhat meg. A rabságnak kell meghalnia. Tamási Lajos azt írja *Holnap* című töredékében: „Holnap kigyúlnak majd a gyertyák / s nem hallik semmiféle nesz, / elindul sírni a szabadság, / holnap halottak napja lesz.”

A halálnak kellene meghalnia.

Eleitől foga hűséges maradtam barátomhoz, barátaimhoz. Nem árultam el őket. Hűséges maradtam ahhoz a költőhöz, ahhoz az emberhez, aki suhanc koromban elindított költői pályámon, megmutatta a létezés nehezebb, de szebb, emberhez méltóbb útját. Tiszteltem, becsültem, szerettem ezt az embert, ezt a költőt, ahogy Varga Domokost is szerettem.

Lehet, hogy nem is tudom kellőképpen felmérni és megbecsülni annak a jelentőségét, hogy én állíthattam össze a *Szabadság, hadd nézzünk szemedbe!* I. kötetét Petőfi Sándor születésének 200. évfordulóján, a II. kötetet ugyanakkor, Tamási Lajos születésének 100. évfordulóján.

Belenéztem Petőfi és Tamási szemébe, s én is láttam, amit Varga Domokos látott: E költők szemében ugyanaz a lélek...

LENGYEL JÁNOS

BORDAL

Vad dalokba belebújva
 Önti keservét az ember.
 Duhaj aggyal iszik mármost,
 Körülvéve részegekkel.

Kedve volna, kedve lenne
 A világnak neki menne,
 Szánja sorsát, mindhiába,
 Tüzes bort öntött bajára.

Forr a véna, bugyog leve,
 Elhagyta őt az istene.
 Tudja, holnap még csak rosszabb,
 Így lesz éje egyre hosszabb.

Újra kortyol poharából,
 Egész lénye csupa mámor.
 Mégsem boldog, mégsem részeg
 Megrohanják bús emlékek.

Szürke bánat állj most odább!
 Kínok borát ne idd tovább!
 Itt a reggel, kakasszóra
 Indulnod kell a melóba.

ZSIBÓI GERGELY

NOVÁK TANÁR ÚR UTOLSÓ HIBÁJA

Csak ülni a kertben...

A tanári szoba falán felhólyagzott a vakolat. – Penészes, nedves itt minden, pedig csak nemrég tatarozták az iskolát, de valami beette ide magát, valami rossz –, morgott, de csak magában Novák, nehogy megzavarjon valakit a dolgozatokra görnyedők között. Mindenki javított, hogy kihasználhassa a holt időt ötig, amikor majd bejönnek a szülők, és érdeklődést mímelnék, eljátsszák az aggódót és érdeklődőt; valójában másról sem szól ez az egész, mint minél finomabban – már-már gyengéden – figyelmeztetni a tanárt, milyen rosszul mutat a naplóban ez vagy az a jegy. Meg kicsikarni egy-egy ígéretet, hogy legközelebb nem olyan szigorúan..., hogy legközelebb nem olyan nehéz kérdésekből..., meg egyáltalán, legközelebb minél szebb eredménnyel, mert hát a pontok..., meg a felvételi..., és természetesen: a gyermek jövője! – Már régen leszoktunk arról, hogy figyelmeztessük a szülőket, hogy nem ártana a kölyöknek kicsit többet tanulni, csessze meg – mondta nem is oly régen Köves a maga keresetlen modorában –, ehelyett szabadkozunk meg ígéretünk, lassan már csoda, ha reggelente bele tudunk nézni a tükörbe!

– Jól jár az az óra? – kérdezte valaki felocsúdva a javításból, ráébredtve Novákot, hogy legalább 10 perce semmit sem haladt, s mindössze két dolgozat árválkodik az elvégzettek között, és ezen a csomagon kívül még 2 osztálynyi kijavítatlan, meg mintha a hét elején is íratott volna valahol, de ha megfeszül sem emlékszik vissza rá, hogy kikkel és miből. Fáradt volt, szúrt a halántéka, összefolytak a szeme előtt a betűk, meg ez a mai eset is... – azért csak nekiveselkedett a munkának. Alig dolgozott azonban néhány percig, valaki megkocogtatta a vállát. – Gyere csak! – Köves volt. Novákban felöltött, hogy elutasítja, de rögtön utána az is, hogy Köves nem hagyja magát lerázni.

Köves az iskola sarka mellé járt cigarettázni. – Mi volt ma? – nézett rá vizsgalóbírói tekintettel, miközben rágyújtott. Nováknak nem először jutott eszébe, vajon miért engedi egy teljes tantestület, hogy ez az alak faggassa vagy kioktassa, de kétségkívül min-

denki bedőlt a szűrés tekintetének. A diákok is, sőt, a szülők is. Róla még sosem keringtek olyan pletykák, hogy bárki is kétségbe vonta volna döntéseit, pláne az osztályzatát.

– Na, mi volt, bökd már ki!

– Mikor mi volt? – abban reménykedett, talán megúszhatja ezt a gyónást, talán Köves nem is arra az esetre gondol, vagy nem tud eleget, talán egerutat nyerhetne egy kis hazugsággal, egy kis kerteléssel, ugyanakkor jól tudta, Köves mindig mindenről a legpontosabb értesülésekkel bír – senki sem értette a tanári korból, hogyan csinálja. Most is egy széles, ellentmondást nem tűrő mozdulattal – mintha saját cigarettájának füstjét hessentené el – leintette Novákot:

– A Gál gyerekről beszéllek, a tizedikeseknél, ma, az órán! – s Novákon még az is átfutott, talán percre pontosan meg tudná mondani, mikor történt az a kellemetlen eset, hogy ki milyen arckifejezéssel értelmezte a diákok köréből, vagy ki mit pusmogott közben a hátsó padokban.

– Nem történt semmi.

– Nem vagyok én ló! – legyintett Köves – másnak magyarázd be.

– Tényleg nem történt semmi, csak szembesítettem vele, hogy áll az évvárás előtt egy hónappal.

– Na, és hogy?

– Van három egyese meg egy kettese.

– Az szép! – fütttyentett Köves, míg elnyomta a cigarettáját. – Azt is mondtad, hogy megbuktatod?

– Utaltam rá – Köves felszisszent:

– Mire ő?

– Kiröhögött. És azt mondta, úgysem merem. – És azt érezte, most is kiütköznek homlokán a hideg verejtékcseppek, ahogyan akkor, ott, az osztályteremben a megalázottságtól, a tehetetlenségtől.

– Na, csak vigyázz! – ölelte át a vállát, s hajolt zavaróan közel a másik – ma bent jártam az irodán – közben hangját is bizalmasan suttogóra fogta –, kihallatszott a helyettesiből, hogy Valika telefonál. Gál apja hívta, a miniszteriális. Bejön ma hozzád.

Nováknak kiszáradt a torka, s mintha a pulzusa is nekilódult volna. Szeretett volna többet megtudni, de valami olyat, ami enyhét ad, ami tompítja az előbbi közlés élet, de Köves persze hallgatott. Ilyenkor mindig hallgat.

– Hallottál valami mást is? – préselte ki magából a szavakat, s próbált ügyelni, valamiféleképpen férfiasan hangozzanak, de rá kellett jönnie: fölöslegesen.

– Mást nem hallottam, de tudod jól, kiről, pontosabban miről is beszéllek.

Tudta Novák, hogyne tudta volna, hányszor hangzott el a tanáriban félév vagy év vége felé a név az állandó jelzővel: Gál, a miniszteriális. És még azt is fel tudta idézni – az ablakból látta –, amikor 2 éve megállt egy fekete limuzin az iskola előtt, beiratkozáskor, kiszállt egy jól és egy majdnem ugyanolyan jól öltözött férfi – az utóbbinál aktatáska volt, az előbbinél semmi, csak magas fejtartás –, így vonultak beírtni a gyereket. – Vajon ennek a Gálnak majd az apja titkára hozza az iskolatáskáját is? – lépett mellé akkor Valika, az igazgatóhelyettes. Persze, azóta már ő is hangnemet váltott.

Kövesen látszott, hogy Novák most már a terhére van. – Na, csak óvatosan! – veregette meg a vállát, s otthagya az iskola sarkánál.

Csak ülni a kertben, és hallgatni...

Mire Novák felért, már zsongott a tanári, s az az idegesítő érzése támadt, hogy közben a kollégák megtudták a délelőtti esetet. Mintha minduntalan összesúgnának s a tekintetükkel őt keresnék. – Tiszta paranoia! Leült hát a dolgozatok mellé, de egy idő után ugrálni kezdtek a betűk a szeme előtt, s rá kellett jönnie, hiába jár egy dolgozat végén, ha nem tudja felidézni, miről is olvasott. Minduntalan a múlt jutott eszébe, az elmúlt 30 év a tanári pályán, mialatt Novák tanár urat – ahogy vissza tud emlékezni – mindig csak tisztelet övezte. Meg szeretet. És persze, siker, nem a sajátja, hanem a tanítványoké, vagyis mégiscsak a sajátja. De újabban... Válságjelek. Köves azt mondaná, hogy az oktatási rendszer zuhlott le, pedig máshol kell keresgélni, mélyebben. Lehet, hogy a személyiség rejtje az okot, lehet, hogy elfáradt, „kiment a divatból”? – ahogy a tanítványok mondanák. – Meglehet! – vont mérleget keserűen.

– Jól vagy? – érintette meg a vállát az egyik kolléganője.

– Miért? – kérdezte tétován Novák.

– Nem is tudom, olyan furcsán nézel ki – de nem volt ideje kifejteni, mert Novák a nevét hallotta felcsattanni az igazgatóhelyettesi irányából.

– Gyere csak, gyere, foglalj helyet – készségeskedett Valika. Novák tapasztalatból tudta, hogy ilyenkor a zavarát leplezi, valamit titkol, valami rossz következik. Megnyirkosodott tőle a tenyere.

– Csak azért hívtalak most be, mert tudod, hogy nálunk mindent egyenesen... úgyzólván szemtől szemben... mert az oktatási folyamat megköveteli... – csak az nem hangzott el, hogy „mint férfi a férfivel” – nyugtázta Novák, s figyelte amint az igazgatóhelyettesi ujjak egyfolytában az irathalmok között matatnak. – Az elmúlt fél órában ez a második eset, hogy valamiféle stratégiát kell választanom. – De annyira friss volt még az eset, s olyan sokféle érzelm hulláma vegyült össze, hogy maga sem tudta, miként álljon hozzá. Felháborodjon? Áldozatnak állítsa be magát? Támadóan lépjen fel, kérje ki magának? Vagy fújjon visszavonulót, próbálja meg elkenni az ügyet? Mert mi van akkor, ha még sincs igaza, ha elkövetett egy végzetes hibát? Az utóbbi időben megszokozódtak a hasonló esetek, s Novák kezdte elveszteni az iránytűjét, mely három évtizedig biztosan jelölte a merre és hogyan számára. Hideg fejjel kellene átgondolni, gátlások nélkül, ahogy Köves tenné, de nincs idő arra, hogy leülepedjen ez az egész. Valika még mindig a közhelyszótárból idézgetett, de egyre nagyobb szünetekkel. – Szóval – fűjt egyet –, mi is történt ma a 10. d-ben?

– Gál Szilveszter ma eleve késve érkezett az órára. Ettől függetlenül végigjárta bartáinak a padosorát, és kezét fogott velük. Ezt még kívártam. Aztán leült ugyan, de folyton a környezetében lévő lányokat szórakoztatta, meglehetősen hangosan. Miközben én az új anyagot magyaráztam. Persze, többször rászóltam. Hiába. Amikor a táblára írtam a vázlatot, hallottam, hogy ezt mondja a szomszédjának: – Ugye milyen uncsi az öreg? Erre kitört a nevetés. Ezt már nem tűrhettem. Kinyitottam a naplót, és felolvastam a jegyeit.

– Vehette ezt fenyegetésnek? – vetette közbe Valika. Nováknak elkerekedett a szeme, de míg a szavakat keresgélte, a helyettes folytatta: – Csak mert felhívott az apja, és azt mondta, hogy az osztály előtt megfenyegetted, hogy megbuktatod.

– Szerinted nem elég fenyegetés három egyes?

– Van mellette egy kettes is, ha jól tudom...

– És te erre átengednéd?

– Most nem rólam van szó! – hadonászott Valika –, egyébként is, még van egy hónap, addig javíthat. Miért kell mindjárt fenyegetőzni?

– De hát én nem fenyegettem, csak azt mondtam, hogy rosszul áll...

– Akkor is! Vehette fenyegetésnek, az apja legalábbis annak vette! Amit nekem hallgatnom kellett...! Az is felmerült részéről, hogy azok a dolgozatok tényleg elégtelenek-e! Meg akarja vizsgáltatni egy független szakértővel.

– Allok elébe, minden dolgozata megvan, pontosabban minden üres lap a nevével ellátva.

– Na jó! – fújt visszavonulót Valika – erről igyekeztem lebeszélni. De valóban kiküldted a gyereket a teremből?

– Miután kinevetett, és közölte, hogy úgysem merem megbuktatni...

– Na látod! – dőlt hátra a fogószékekben a helyettes – mégiscsak volt itt valamiféle fenyegetés! – és Novák most már hiába is mondta volna, hogy másként volt, rájött, hogy mindenképpen alulmaradt.

– Azzal egyébként, hogy kiküldted, hatalmas hibát vétettél, az apja akár fel is jelentheti az iskolát. Fegyelmi ügy. Sajtó. Mondd, hogyan is képzelted ezt egyáltalán? Nem ismered az idevágó törvényeket? Na, ez az, amiért én nem tartom a hátamat, vedd tudomásul! – Aztán stratégiát váltott, és áthajolt az íróasztal felett – a dús igazgatóhelyettesi keblek szétterültek a vízszintes közege.

– Értsd meg, én melletted állok, téged védelek, de meg kell értened engem is, pontosabban az iskola szempontjait. Ebben a kényes helyzetben nem kockáztathatunk, romlana a statisztikáink minden téren, – persze, ezt is az orrom alá dörgölte, meg hogy megszellőzteti... Meg aztán a szülői munkaközösség tagja, sőt, mondjuk úgy: hangadója. Arról már nem is beszélve, hogy tavaly mennyivel támogatta az iskolai alapítványunkat!

– Novákban felforrt a harag:

– Mire akarsz voltaképpen kilyukadni?

– Á, semmire – legyintett Valika – csak barátság tanácsolom, vagyis hogy kérem, adj még lehetőséget ennek a Gálnak –, és beletemetkezett a papírjaiba, jelezve: az audienciának vége. Novákban csak a kilincs elengedése után ötlött fel, hogy a gyerek pimasz viselkedéséről még csak szó sem esett.

Csak ülni a kertben az öreg körtefa alatt és hallgatni...

Már nyolc is elmúlhatott, de Novák még az utcákat rótt a leereszkedő alkonyatban. Ami történt, azt maga sem értette egészen: mondatok, félmondatok álltak benne keresztül-kasul. Arra még emlékezett, hogy a miniszteriális lehengerlő volt – percekig szóhoz sem jutott társaságában, miközben zuhogtak rá a vádak. A legtöbbjét fel sem tudta már idézni, de minden mondat veleje az volt, hogy ő milyen kivételesen rossz pedagógus, hogy nem engedi kibontakozni tanítványait – mert mással is volt már esete, ne gondolja, hogy nem tud róla, tud ő mindent! Meg aztán ahogy megalázza a gyereket az osztály előtt, hogy embertelenül osztályoz – bezzeg más tanár, bezzeg Köves tanár úr! De nem fogják ezt eltűnni! – így többes számban – magasabb szinten fogjuk kezelni az ügyet! És kiküldeni a gyereket az óráról? Veszélyes terepre merészkedett ezzel Novák tanár úr! Szembe fogja magát találni a törvényt! A tanári állásába is kerülhet, akár! És vegye

tudomásul! – de Novák bárhol igyekezett is visszaemlékezni, már nem tudta felidézni, hogy mit is kellett volna tudomásul vennie.

Meg volt ijedve, fázott, el is tévedt közben, a városnak ezen a részén nem ismerte ki magát, és fogalma sem volt, hogyan keveredett ide.

– Mit keresel te itt? – fogta meg valaki a karját. Köves volt.

– Nem tudom, csak sétálgatok – motyogta.

– Szellőzteted a fejed. Értem én. Azok után... Most mit nézel így? A szomszédos teremben ültem, mindent hallottam.

– Te is szóba kerültél – de maga Novák sem értette, hogy jön ez ide. – Te vagy a jó tanár.

– Hát igen – húzta a száját Köves – megígértem a kettest.

– Mire?

– Nagyjából ugyanarra...

– Te?

– Most mit akarsz? Neked is azt kellett volna!

– Tényleg mindent hallottál? – a másik bólintott.

– Akkor tanúskodhatnál, elmondhatnád... – de befejezni sem tudta a mondatot, mert a másik sarkon fordult.

– Na, hagyjál békén – mondta még búcsúképpen.

Novák talán még sohasem érezte magát ennyire egyedül. Valami nagy-nagy teherré lett ez az egész eset, amely a vállára nehezedett, s amit íme, magának kell hordoznia. Amire újabb és újabb súlyok nehezülnek megaláztatásból, kiszolgáltatottságból. És mi van akkor, ha igaza sincsen? Lehet úgy, hogy Gálnak legyen igaza, az apjának, a miniszteriálisnak? Vagy Kövesnek? Vagy az igazgatóhelyettesnek? Miért ne lehetne? Hiszen Novák hibázott! Kiküldte a gyereket, törvényt sértett! Nem az első eset, hogy tévedett. Valljuk be, mostanában egyre többet tévedett! Más gyerekeket is megbántott, sőt, megalázott. Igazságtalan volt, szigorú, túl szigorú! Végső soron nem lehet az, hogy az egész világgal szemben igazunk legyen!

És ez a felismerés annyira eltöltötte, olyannyira szabadító érzés volt, hogy az iménti súlyokat már egyáltalán nem is érezte. Táncolni lett volna kedve, lábujjhegyen szökdécselni és énekelni, meg nevetni, folyton csak nevetni!

Csak ülni a kertben az öreg körtefa alatt, és hallgatni a madarakat.

Arra mintha még emlékezett volna, hogy a kórházi ágy mellett egy gép még pityegett néhányat.

M. FEHÉRVÁRI JUDIT

GULÁCSY KOCKÁI

Azon az úton járok, ahol a Nap kómába esett és csecsemőpózban alszik. Reménytelen felébreszteni. Veséit nem dializálhatja hűsítő eső, Göröghonban erdőtüzek zokognak, és nincsenek sehol összegömbölyödő cicák, sem fehér galamboknak szülőházat adó dúcok, csak a láng él és terjed, de sikerült megvédeni Olümpiát, Itália déli részén sem járnak korsós lányok a kutakhoz, hogy megsúghassam nekik, „én csak da Vincire esküszöm”, színes kendőket hajtok papírlapokra, majd megfordítom az összhatást, igen, pontosan ilyen a nakonxipáni lenyugvó est, és a hajnal is csak egy madárpelyhes emlékeső zuhanás.

*

Fertőző mocsok e világ, a jóízlés kikopott belőle, meg kell őriznem Na' Conxipánt, de egyre nehezebb visszarévednem a múltba, mikor zajokkal tele háború a dobhártyáimon ütemesen dobol és dobol, és arra a gondolatra jutok, minden megfordítható, így az idő útja is, s aranycipesszel összeillesztem az ösvényeket, nézd már, a reneszánsz Velencében fújja a szél palástom, messze viszi barettem, lagúnáról lagúnára vívom szélmalomharcom, hogy visszaszerezsem, mert ez maradt nekem szívüdtőnek ebben a közelharcokkal és emberóriásokkal összekuszálódott világban, ami folyton megalázza a varázsló kertjében felejtett csipkezsabóm, és vértől barnállik körülöttem minden.

ELMER ISTVÁN

MEGJÖTT APÁM

- Gyere játszani!
- Nem lehet, megjött apám!

Úgy kiáltottam át a kerítésen, mint máskor is szoktam, Feri, gyere játszani, s máris kidugta a fejét, és mentünk a foci pályára vagy a Kishegyre, valamerre csatangolni a faluban, de nem messze, csak annyira, hogy ha otthonról kiáltanak utánunk, meghalljuk. Mindez a lecke után volt. Engem soha nem kérdeztek ki otthon. Anyám csak annyit akart tudni, „megtanultál?”, de lehet, hogy inkább a nagymamám szájából hangzott. Anyám nemigen törődött ezzel, biztosan úgy gondolta, úgymint megírom a leckét, amit meg kell, elolvasom a könyvből, könnyen ment ez, Ferinek se volt nagyobb gondja, csak szombatoként, én meg elfelejtettem, milyen nap van, ezért csodálkoztam. Valójában nem is csodálkoztam, megszoktam, szombaton délelőtt már az iskolában összerendeztem, tanítás után sietett haza, neki már akkor „megjött apám”, pedig csak a délután négy órai járattal érkezett, minden héten a délutáni farmotoros busszal, hátára vetett zsákkal, valami zsákféleséggel, hozta a városból a hetet magával. Egyszer mondtam is Ferinek, „olyannak látom apádat, mintha az egész hetet hozná a vállán”, de a szomszéd fiú megnyugtató: mindig kap tőle valamit, a faluban nem ismert egyszerű csodát. S valóban így volt, mutatta is, hétfő délután lehetett, amikor apja már visszautazott, a belső szobában ott állt egy repülőgép, széles szárnyakkal, törekeny, finom vonalával, „föl is tud szállni”, bár abban nem vagyok biztos, hogy Feri mondta-e ezt, vagy csak az én fantáziám röptette a fehér makettet. Vigyázni kellett erre a kincsrre, „ne menj közel hozzá, ne érintsd meg”, s úgy állt ott a repülő törekeny tartással, mintha ezen múlna a világ sorsa, vagy még inkább, mintha apja ott maradt valósága pompázna.

„Megjött apám”, s úgy hangzottak minden alkalommal ezek a szavak, olyan tisztelettel és félelemmel, akárha a templomba lépne be Feri. Egész héten vidám volt, lengette a táskáját hazafelé, s akármikor kiáltottam is be hozzá...

Nem, hétköznapi nem kellett bekiáltani, egyszerűen bementem, föl a lépcsőkhöz az L alakú gangra, kiáltani csak akkor szoktam, amikor hazaérkezett az apja, bár tudtam, ilyenkor csak kidugja a fejét, és visszafojtott hangon üzen, izgalom és feszültség együttes hangján odasúgja: „Nem lehet, megjött apám.”

Végül soha nem kerestem szombaton és vasárnap. Hétköznapi hátra rohantunk a kertbe, fölmásztunk valamelyik fára, éppen érett a szilva vagy az alma, aztán tovább, a szérűk felé a focipályára, ahonnan elláttunk egészen a Dunáig, a másik oldalon a Kis-hegyre, aztán... aztán nem csináltunk semmit. Nem is tudom, hogyan telt el a délután, beszélgettünk, már nem emlékszem, miről, pedig tegnap volt, minden olyan közel. Ott-hon találtam egy régi teniszütőt, néha előkerült valamilyen tárgy a régi időkől, mintha a háború ollóként kettévágta volna az időt. Éreztem, ha nem tudtam is, nagyszüleimnek az igazi élete a múltban véget ért; ott voltak, nekik kellett szót fogadnom, az ő életük olyan volt, mint az enyém, de éreztem, csak így lehet kifejezni, az érzés erejével, hogy volt egy régebbi életük, s annyit megértettem, az időt két részre bontják: a háború előtti-re és ami utána következett. A háború előtt minden jobb volt, nem mondták ki ezekkel a szavakkal, az arcukra volt írva, s néha egy-egy szó: emlékszik, kedvesem...

Ilyenkor nagyapám, mert ő kezdeményezte a beszélgetést, kedvesemnek szólította nagyanyámat, s tudtam, ez a régi világnak szól, az általam nem ismertnek, de mégis, a szavakkal, a sóhajokkal odalopakodott valami barátságos hangulat.

Úgy úsztam bele a világba, nagyapám és nagyanyám házába, hogy mindig tudtam, nem ez az ő igazi házuk, az valahol messze van, messze ködben, ez amolyan szolgálati lakás, ahol megtűnnek, bár nem értettem, kinek kell megtűnie minket. Miért hagyják ezt nagyapámék? Ettől aztán kissé – nem igaz, nagyon is, gyakran nagyon is – idegennek éreztem magam, s ez csak akkor múlt el, amikor átszaladtam Ferihez, „gyere, menjünk”, s elcsatangoltunk valamerre a faluban.

Jolán néni fehér bőrével, széles, testes alakjával elengedett minket, semmit nem tiltott meg Ferinek, talán azért, gondoltam az egyik szombaton, amikor „megjött apám”, mert hétvégén úgyszólván szigorúságban lesz része a fiának és ő magának is. Egy alkalommal véletlenül láttam, ahogyan a gangon az apa parancsokat osztogat, úgy álltak előtte, Feri és az anyja, mint megszeppent gyerekek. Az iskolában soha nem szidtak meg annyira minket, mint amennyire Ferit és az anyját szidták ott a gangon. Így láttam távolról, lesve, odapillantva, biztosan, szidta őket az apjuk, de hát ez bolondság, Jolán néni nem az apja, hanem a férje volt, és ezt a viszonyt nehezen tudtam elképzelni, a férj és a feleség izgalmas-titkos összetartozását a sötétben.

„Megjöttapám” magas, szálás ember volt, el is felejtettem az igazi nevét, Ferit kikérdezte a leckéből, s ha valamit nem tudott, pofon vágta, nagyon szigorú volt, nagyon ám, úgy érkezett haza és teremtett rendet, mint akinek valami nagy bajban kell helytállnia. Hétvégén mindent elintézett a félelem kis birodalmában, a bezárkózott házban, Feri hétfőn még kissé szótlánul érkezett az iskolába, de délutánra, legkésőbb másnapra feloldódott, egyszer piros foltot láttam rajta, „mi történt?”, „ja, ez?”, kérdezett vissza zavartan, végül csak elárulta, az apjától kapott pofon helye, az egész arca elvörösödött, és nagyon szomorúnak láttam.

A focipályán, amikor levittem a régi teniszütőt, már nyoma sem volt a pofonnak és rossz kedvének. Találtam egy-két puha, bolyhos labdát, és azzal szórakoztunk, ki tudja messzebbre ütni, egészen a pálya felezővonaláig vagy annál is távolabb.

Ilyenkor feloldódott bennünk a szorongás, az ő hétfői szorongása, az enyémnek meg nem volt meghatározott ideje, egyszerre csak ott termett, nem tudtam, miért, nem ismertem a természetét, csak szorított valami, s ennél rosszabbat elképzelni sem lehet.

A focipálya és a mező – ott volt jó nekünk, néha lecsíptünk egy-egy szem málnát valamelyik kerítésnél, ahol a bársonyos szemek kilógtak az útra, ütöttük a labdát, aztán leültünk a fűillatba, tépkedtem a vékony szájakat és a szélesebb levelű gázt, így telt ez egészen alkonyatig.

Feri apja a városban; milyen lehet ott az élet, nem tudtam, Ferit soha nem vitte magával, a hétfő hajnali busszal a titokzatosba, a végtelenbe utazott, ahonnan majd szombat délután tér meg.

Egyszer azt mondta anyám, mutassam meg az ellenőrző könyvet az iskolában, beírtam, hogy másnap hiányzom, fogszabályozásra visz. Nem lepődtem meg ezen, anyám néha váratlan ötletekkel állt elő, s az volt az érzésem, ezek is abból a régi időből származnak, amelyet nem ismerek, de anyám igen, nagyszüleim pedig jóváhagyják: helyesen cselekszik. A fogszabályozás nem volt divat a faluban. Mondta is valamelyik fiú a tízperces szünetben, „ez valami úri szokás lehet”, én meg zavartan mutattam, a fogaim valóban összevissza állnak.

Bámultam ki a farmotoros autóbussz homályos ablakán. Különösen akkor meresztettem a szemem, amikor beérkeztünk a városba. Már tudtam olvasni, és minden feliratot igyekeztem kibetűzni. Különösen az utcanévek érdekelték. Meg is jegyeztem közülük néhányat, de legjobban a Jégverem utca tetszett. Minden alkalommal alig vártam, hogy elérjünk oda.

A fogszabályozás az első alkalommal az öklendezést jelentette, de ha anyám mondja, akkor így van rendjén, egy széles, kétszárnyú fémkanalat a doktor néni – alacsony, zord arcú, de amikor rám nézett, mégis mosolyt ültetett az arcára –, a fémkanalat a doktor néni megtöltötte rózsaszínű gipszszel és benyomta a szájamba. Öklendeztem, de az illem, mint anyám mondogatta, az illem azt kívánta, igyekezzem úrrá lenni a rosszulleten, s én „igen, anyukám, szófogadó leszek”. Tartottam magam, fölakadt a szemem, lassan szürcsöltem a levegőt, a doktor néni a szájpaddásomhoz szorította a kanalat, közben mondott valamit, de nem értettem, csak néha pislantottam a szememmel, ami azt jelentette, igen, mert illik válaszolni, így tanítottak, de nem értettem, miért éppen akkor beszélget velem a doktor néni, amikor képtelen vagyok válaszolni.

Anyám, miután kijöttünk a rendelőből, egy hatalmas bérház második emeletén, megjegyezte, hogy hősieken viselkedtem. Az előtérből a belső udvart láttam, szürke volt és emberek vashuzalokat húztak-vontak, az ablakon át behallatszott, amint a fémek földhöz csapódtak, és erről a szürkéségről – a faluban sosem láttam ilyen színt, eszembe jutott a születésnapomra kapott könyv. Csutak és a szürke ló, valamilyen városi szürke lóról szóló történet, de ha a szürke ilyen, akkor én azt nem olvasom el, félnék tőle, elég nekem a magam félelme.

Kaptam egy bambit hősiességemért, s aztán elindultunk vissza a térre, ahonnan az autóbussz indult. Csúnya, rózsaszín műanyagból elkészült a fogszabályozó-készülék, elől kemény drótívvel, s ezt fel kellett tolnom a fogamra, éjjel-nappal használni, hallottam az utasítást, a doktor néni minden alkalommal húzott egyet a dróton, a fogam sajgott, fájt, a fájdalomnak azzal a különös formájával, amikor az ember már azt szeretné, fájjon jobban, még jobban, s nem tud különbséget tenni a fájdalom kínja és élvezete között.

„Jól van, tűrj még egy ideig”, biztatott anyám, gyalog indultunk el valamerre, mondta nekem, valami dolgot elintézt még a városban, talán vásárolni akart valamit, nem

tudom, nem is érdekelt, baktattam mellette, nehezen tudtam követni az élénk forgalomban. Odahaza hozzászoktam, hogy nem kell kerülgetni az embereket, abban a ritmusban emelhetem a lábamat, ahogyan jólesik, a focipályán és a réten meg végképp szabadon járhatok-kelhetek, tolakodtam anyám után, ne veszítsem szem elől, mert mihez kezdenék egyedül a városban. Nem talállok haza, nem úgy, mint otthon, nincs hely, ahol ne ismerném ki magam.

Egyszerre Feri apját pillantottam meg az utca túloldalán. Azt hittem, rosszul látok, de nem, Feri apja volt, és véletlenül se jutott eszembe, hogy „Megjöttapám”-at látom, hátizsákkal a vállán. Ez egy másik ember volt, de mégiscsak Feri apja. Egy nő karolt bele, vékony, csinos nő, színes szoknyában, Feri apja megsimogatta a kezét.

Hová bújjak, hogy ne vegyen észre? Már egyvonalba érkeztünk, anyám előbbre tartott, őt nem láthatta, de engem fölismerhet. Úgy éreztem magam, mint Feri szombat délelőtt, amikor már olyan közel az idő, a délután négy óra, befut a busz, és bár várja, mégis félni kell tőle valamiért. Talán nem is a félelem volt a döntő, hanem a lebukás érzése. Lebukom, mert megláttam őt. Megláttam őt, a bűnöst, s már magát a bűnt.

Egészen elkeseredtem. Még utánuk néztem, amikor már biztos volt, hogy nem vehetnek észre, majdnem orra estem valakiben, „nem tudsz a lábad elé nézni”, és csak azt éreztem, elárulta Ferit, elárulta Ferit, egyre hangosabban dübögött bennem, elárulta Ferit, Feri árva, Istenem, árva, miért nem hal meg az apja, akkor nyugodt árva lehetne, de így? Ez az árvaság még szörnyűbb.

Elfeledkeztem a fogamról, a fájdalomról, megmondom Ferinek, hogy hazudik az apja, minden héten hazudik, minden szombat a hazugság napja, szégyelltem magam „Megjöttapám” helyett, de ettől kezdve már nem úgy ejtettem ki a nevét, mint régebben. Nem szólítottam őt sehogy, bántsa az én némaságom.

Másnap iskola után átöleltem Feri vállát: „Gyere, menjünk le a pályára.” „Majd tanulás után.” „Hagyd most, később is ráér.” Átöleltem a vállát, és átkozottul szomorúnak éreztem magam. Nem akartam bőgni, de egészen lefolyt az arcom. „Mi van veled? Fáj a fogszabályzó?” „Igen, az a nyomorult fogszabályzó.” Észrevettem, hogy néhányan vannak már a pályán, focilabdával.

„Menjünk, beállunk közéjük, játszunk egy jót, Ferikém.”

HABOS LÁSZLÓ

TÁJKÉP HÁBORÚBAN

Lánc talp taposta
orgonavirág sikolt,
füst takar Napot.

BAKA GYÖRGYI

ANGYAL A VÍZ FÖLÖTT

El Greco festményei láttán

A létezők öntudatlanul
áthatolni vágnak
külsőből a belsőbe

A színek, vonalak
függőlegesen égnek
fehérségbe áhítózza

Csillapíthatatlan
szomjúság növeszt,
vonz fölfelé

miként a virág csírázik,
rügyezik, bontakozik
szépülve, tisztulva

Égbenyúló alakokban
a lélek vágya lángolva ég,
áradó látomások

égi kékbe tapadó
könnyfátyolos szemek
eleven zöldek

felragyogó bíborok
napsárga fényfolyamok
angyal a víz fölött

DIÓSZEGI SZABÓ PÁL

HANGOD

Hangod: selymes hullám,
ujjaim közt fénylik;
tollam szára útján
betűim megérik.

Hangod: mint lakatlan
földrészemnek párja;
életünk páratlan
kalligráfiája.

Hangod: vízesésem,
valóságom, párnám;
utam, hozzá értem
vágyam óceánján.

Hangod: bolyhos felhő,
mezők zöldje, rétje;
mint tavasz, ha eljő,
édes ébredése!

Hangod: vihar, villám,
nyári égen mérged;
lesújt, emel, int rám
figyelmeztetésed!

Hangod: füstös, bársony,
hangszer húrja bennem;
lélegzetét várom,
mélyen átöleljen!

Hangod: messze éled,
mint imádság, reggel;
telefonon ébred
tőled üzenettel...

Hangod: ma is várom,
évre év, madárdal;
s hozzád szólni vágyom,
mint Mennyből az angyal!

BAKACSI ERNŐ

ARATÁS

A faluban mindenki tudta, hogy Koczka János és Kiss Mihály nem szívleli egymást. Hogy miért, ennek oka már a távoli homályba veszett. Az érintettek sem foglalkoztak ezzel, de a büszkeség, a rátartóság egyiknél sem engedte meg, hogy azt mondja a másiknak: Add a kezed, felejsük el, komám, a gyerekkori butaságunkat. Nem, mindkettő azt gondolta, mondja a másik. Nem volt ez látványos harag, nem pletykázkodtak, nem szidták egymást, csak nem beszéltek a másiktól, ha szóba került, egy hümmögéssel elintézték a témát. Ha találkoztak, még köszönésfélét is mormoltak, ilyesmit, hogy szervusz, vagy adjon Isten. Előfordult, hogy Koczka csak a kalapja szélét nyomta fel egy kicsit a mutatóujjával, mintha kalapot emelne a másik előtt.

Gyerekkori harag volt ez. Egy osztályba jártak. Előfordul az a fiúk között, hogy valamiért összevesznek, még verekednek is, de a harag csak ideig-óráig tart, aztán tovább él a barátság. Úgy érezték, hogy az övéké más. Sértés történt. Ez pedig becsületbeli ügy, ezt nem lehet megbocsátani, elfelejteni, amíg a másik bocsánatot nem kér. Nohát, ez nem ment, azt már nem!

Iskolatársak között általában nem számít a szülők anyagi helyzete, ez nem befolyásolja a barátságot. Ugyan mindkettőjük szülei tévesz tagok voltak, de Koczka apja a téesszervezés előtt jól gazdálkodó középparaszt volt, míg Kiss apja néhány holddal rendelkező napszámos. Ez meglátszott a két fiú öltözködésén is. Télen Koczka csizmában, báránybőr mellényben és kucsmában járt iskolába. Kissnek is volt csizmája, gumi-csizma, ruhája viseltes volt, és svájci sapka volt a fején.

Január volt, mínuszt mutatott a hőmérő, bokáig érő hó borította az iskolaudvart. A szünetben Misi felült a hintára, és lógatta a lábát. Koczka Jani úgy gondolta, hogy lerántja Misi lábáról a csizmát. Milyen jó tréfa lesz, hogy Kiss majd zokniba vagy kapcs lábba botorkál a hóban az eldobott csizmájáért. Sikertelen lerántania Misi lábáról a csizmát, hiszen a gumicsizmát könnyebb lehúzni, mint a bőr lábbelit. És ekkor minden gyerek ámulatára kiderült, hogy Kiss Mihály lábán nem zokni van, még csak nem is

kapca, hanem papír. A lehúzott csizmából papírdarabok hulltak ki, és Misi lába csupasz volt. A meglepetés ocsúdása után a gyerekek nevettek, és ujjal mutogattak Misi lábára. Misi elvörösödött, nagyon szégyellte csupasz lábfejét, hogy neki zoknija sincs. De honnan tudnák ezek a röhögő kölykök, hogy ebben nem fázik a lába, hogy a papír kiváló hőszigetelő. Ha zokni volna a lábán, fázna a gumicsizmában. De így nem. Reggel rátekeri a papírt a lábára, mint a kapcát, és ez tökéletesen megvédi a lábát a hidegtől. Apja találta ki ezt neki, a háborúban tanulta meg, így nem fagyott le a lába a nagy orosz télben. Hogyan magyarázza ezt el ennek a röhögő csürhének? Nem lehet, meg sem hallgatnák. A szégyenérzés mellett nagyon dühös lett. Felhúzta az eldobott csizmáját, és nekiment Koczkanak. A dulakodásban leesett Koczka kucsmája, és ekkor az udvaron megjelent Kende tanár úr. Erre a két verekedő srác szétugrott, abbahagyták egymás püfölését. Misi felkapta Jancsi kucsmáját, és egy hatalmas turhát beleköpött.

Kende tanár úr óráin, ha ügyeletes volt, az udvaron is rend és fegyelem volt. Jó tanár Kende, de szigorú. És hiába volt tiltva a tanulók testi fenyegetése, Kende óriási pofonokkal jutalmazta a renitenskedőket. De mindig csak az kapott, aki megérdemelte. Érdekes, hogy ezt egyetlen diák vagy szülő sohasem kifogásolta, nem tett panaszt. Ezért ugrott szét a két fiú is, miután észrevették, hogy a tanár úr megjelent.

Jancsi felkapta a kucsmáját, és utálkozva nézte a belsejét. Így nem tehetette a fejére, kitörölni sem akarta, hiszen csak szétkente volna. Kifordította, süveg formájú lett a fejfedő. A fehér belső került kívülre, a tarka külső fedte a fejét.

- Ezt még megkeserülöd, te papírlábú – sziszegte Misi felé.
- Ember kellene ahhoz, nem ilyen süvegfejű – felelte.

Mindketten bandát szerveztek az iskolatársak közül, de a nagy verekedés elmaradt. Ezen túl Misit papírlábúnak, Jancsit süvegfejűnek nevezték a többiek. Aztán vége lett a tanévnek, Koczka mezőgazdasági technikumban folytatta a tanulmányait, Kiss pedig mezőgazdasági gépszerelőnek tanult Pétervásárán. Amikor végeztek, Koczka János brigádvezető lett a téesz szántóföldi növénytermesztési ágazatában, Kiss Mihály pedig traktoros. Néhány év múlva bekerült a gépjavító műhelybe szerelőnek. Egy volt a munkahelyük, egy faluban laktak, mégis ritkán találkoztak, ha igen, úgy üdvözölték egymást, ahogyan erről már szó esett.

Így telt el néhány évtized, közben családot alapítottak, gyerekeik születtek, de a ketőjük viszonyában nem változott semmi. Aztán vége lett a téesz világnak is, átalakult a mezőgazdaság. A nagy osztozkodáskor Koczka visszakapta a valamikori apja földjét, sőt a felesége jussát is. Vett még hozzá kárpótlási jegyért néhány hektárt, ezekhez még bérelt is. Jelenleg százötven hektáron gazdálkodik. Kiss is visszakapta apja néhány holdját, a téesz vagyonából pedig egy tehergépkocsi jutott neki a pótkocsijával együtt.

Koczka a földjén gazdálkodik, szántóföldi növényeket termel, Kiss pedig fuvarozik. Mindketten elfogadható színvonalon élnek.

*

Koczka járja a táblákat, nézegeti, morzsolgatja a kalászeket. Egy hét múlva aratni kell, állapítja meg. Koczka gazdasága jól gépesített, de aratáskor segítségre szorul. A termés beszállításnál szűk a kapacitása, segítség kell, hogy a kombájn folyamatosan,

megállás nélkül dolgozhasson. A betakarítás, az aratás nagyon fontos. Itt nem lehet késlekedni. Ha már megtermett, ha már megadta az Isten, akkor késedelem nélkül addig kell aratni, amíg be nem fejezi az ember. Bármikor lehet vihar, nagy eső, netán jégverés, amely nagy kárt tehet a búzavetésben. Ha már érett, nem lehet késlekedni, aratni kell. Így van ez évszázadok óta, a parasztembernél aratáskor nincs ünnep, ha kell vasárnap is dolgozik. Koczka birtoka úgy fekszik, hogy aratáskor két beszállító jármű kell a folyamatos munkavégzéshez. Ezt évek óta úgy oldja meg, hogy ő arat, ő dolgozik a kombájnban, Jani fia traktorral szállítja be a magtárba a terményt, Kovács Ödön pedig teherautóval teszi ugyanezt. Így pontosan, precízen működik a betakarítás. Ödön munkáját persze meg kell fizetni.

Koczkanak gondjai vannak. Gyenge termés várható az idén. Nagy volt a szárazság ezen a nyáron. A megszokott 5-6 tonna hektáronkénti termés helyett talán 4 tonna lesz most. És a tetejében még Kovács Ödön sem áll a rendelkezésére. Lerobbant az autója, egy hónapba is beletelik a javítás. Valami alkatrészt le kell gyártatni, mert az már nem kapható, mondta Ödön. Más fuvarost kell szereznie, de kit? Traktor nem jó, mert lassúbb, és akkor valamennyi ideig állnia kell, hogy üríthessen. Mindenhogyan teherkocsi kell, de a faluban csak két ember rendelkezik teherautóval, Kovács és Kiss Mihály. Kisshez nem mehet, azt már mégsem! Napokig törte a fejét a megoldáson, éjjel még aludni sem tudott miatta. Elment a szomszéd faluba is, de ott sem járt sikerrel, a fuvarozóknak állandó munkahelyük volt, le voltak kötve, szerződés kötelezte őket a napi munkára. Az idő sürgetett, nem maradt más választása, felkereste Kiss Mihályt, a régi iskolatársat, a haragosát. Úgy tett, mintha nem volna közöttük semmi affér. Egész tárgyalásuk alatt volt valamilyen megfoghatatlan feszültség. Úgy tettek, mintha nem volna semmi problémájuk egymással, de hiányzott valami, az iskolatársak meghittsége, a normális emberi kapcsolat légköre.

– Értem a problémádat – mondta Mihály. Én most a TŰZÉPNÉL fuvarozok, de elintézem, hogy néhány napig nélkülözzenek. Majd megnyújtom a műszakot, hogy az éppen építkezőknek kikerüljön az anyag. Szóval a tarlóról a malomba kellene szállítanom a búzát, ha jól értettem?

- Pontosan.
- Hány fuvart jelent ez?
- Négyet, ötöt naponta.
- Hétezer forint fuvaronként, és még adjál hektáronként tíz kiló búzát. Ne kelljen vásárolnom, kell a baromfinak, malacnak a szemes termés.
- Sokat kérsz. Kovács Ödönnek ötezret fizettem.
- Az tavaly volt. Mennek fel az árak. És ne felejtssd, én pótkocsival megyek. Hétezer. Kevesebért nem vállalom.

– Jól van, belemegyek, kénytelen vagyok elfogadni, mert nincs más lehetőségem, de a terményt, azt a tíz kilót hektáronként, csak akkor adom meg, ha negyven mázsánál több terem hektáronként.

– Egye fene, rendben van. Megegyeztünk.

Simán ment minden, befejezték az aratást. Koczka megígérte, hogy néhány nap és utalja a pénzt Kiss számlájára. Eltelt néhány hét, Miska reklamált, mert nem érkezett meg a pénz.

– Ne türelmetlenkedj – csitította János Miskát. – Nekem sem fizetett még a malom, ha megkapom a búza árát, azonnal utalok.

Végül is Kiss csak karácsony előtt kapta meg a jogos követelését, és Koczka még a hektáronkénti tíz kiló búzát sem mérte ki Mihálynak arra hivatkozva, hogy nem lett meg a hektáronkénti negyven mázsás átlagtermés. Mihályt ez bosszantotta, mert tudta, hogy Koczka hazudik. Az ő számítása szerint negyven mázsa hetven kiló volt az átlagtermés. Mihály jól tudta, hogy a B3-as tábla, ahogyan a téesz térképén ez szerepelt, hetvenöt hektár. Hogyne tudta volna, hiszen traktoros korában dolgozott rajta eleget. Koczka azt állította, hogy az nyolcvan hektár. Ha nyolcvan hektárnak vesszük, akkor nincs meg a négy tonna átlagban, de ha hetvenötnek, akkor igen. Sajnálta tőlem azt a kilenc mázsa terményt, ami járt volna. Fösvény disznó, dühöngött magában Mihály.

A következő évben kedvezett az időjárás a mezőgazdaságnak. Koczka úgy ítélte meg, hogy jó lesz a búza minősége, és eléri a hat tonnát hektáronként. Ez már szép jövedelemmel kecsegtette Jánost, ha megkapja a tavalyi árat. Felkereste Kovácsot, hogy megbeszéljék az aratási beszállítást. Hazafelé menet végig káromkodta az utat.

– Nincs olyan év, hogy minden simán menjen, hogy ne legyen valami galiba, hogy az Isten verné meg! Vennem kellene egy teherkocsit, de az mégsem jó. Azt ki kell használni, állandó fuvar kell, csak így érne meg. De én nem vezethetem, én le vagyok kötve a birtokon. A fiam... ő sem csinálja, más a szakmája... Nem tudom, hogy mi lesz, ez a szerencsétlen Kovács Ödi talán meg sem gyógyul. Most megy a kórházba, műtik.

Nem volt más választása, ismét a volt osztálytársához kellett fordulnia. Mihályban élénken éltek a tavalyi emlékek, gondolta, most visszaadja a kölcsönt. Amilyen az adjon isten, olyan a fogadj isten. Nem leszek becsstelen, de nem hagyom magam átverni.

– Fuvaronként tízezer forint, és minden este kifizeted. Ha nem fizetsz, másnap nem megyek.

– Ne élj vissza a helyzettel, tavaly hétezerben egyeztünk meg.

– Az tavaly volt. Ne felejtse, egyszerre nyolc tonnát viszek.

– És naponta utalni, ez lehetetlen.

– Nekem naponta kell tankolnom, más kiadásaim is vannak. Nem várhatok, hogy majd valamikor fizetsz. Nem kell átutalni, minden este kápé. Másképpen nem vállalom.

Koczka magában a fogát csikorgatta, de nem volt más választása. Bele kellett egyeznie.

✱

A meleg és a száraz időjárás kedvez az aratásnak, de ez már nem fehér embernek való – morogta magának Koczka. Borzasztó ez a hőség, 36 fok árnyékban, itt a napon legalább negyvenöt van. A kombájn vezetőfülkéjéről nem is beszélve. Ha becsukom a vezetőfülké ajtaját, az üvegtáblákon keresztül még jobban felmelegszik, ha kinyitom, betódul a por. Öreg már ez a kombájn, de még kiválóan dolgozik. Még nem szabad lecserelnem. Sajnos, amikor ez készült, még nem szerelték fel a vezetőfülkét hőszabályozóval. Az újakban már van. Ebbe csak ventillátort tettek, amely tavaly elromlott. Én meg nem kerestem meg a hibát, most az is segítené valamit.

Kocka János fürdött az izzadságban, hátára rátapadt az ing, amelyen már vastag porréteg ült. A belehelt portól köhögési inger fojtogatta. Feltett egy maszkot, hogy

csökkentse a por hatását. Az izzadság a szemébe csepegett, zavarta a látását. A következő ürítéskor pihennem kell egy kicsit, megmosni az arcom, a nyakam – döntötte el. A gép dolgozott, Koczkának egyre nagyobb erőfeszítésébe került, hogy ura legyen a masina irányításának. Homályosan látta a gabonátábla szélét, szemei előtt vörös karikák ugráltak, aztán megbillent a feje, és rádőlt a kormányra.

✱

Kiss Mihály megérkezett a pótkocsis teherautóval, még látta, hogy Janika, a gazda fia a traktorral elhagyja az aratás alatt lévő táblát. Jókor érkeztem, állapította meg, és megállt azon a helyen, ahol valószínűleg megtelik a kombájn magtartálya, ahol üríteni kell. Néhány perc elteltével látja, hogy a kombájn nem tartja az irányt, hanem bekanyarodik a táblába, azaz keresztben arat, és egyenesen a szakadék felé halad.

A falunak valamikor volt egy homokbányája, melyet már régen bezártak. A területet körülkerítették a hatályos szabályoknak megfelelően. A volt bánya és a megművelt terület között mintegy három méter szintkülönbség volt. A kombájn most egyenesen ennek tartott.

– Mi történt? – kérdezte magától Mihály. – Ez csak egy pillanatig tartott, mert azonnal tudta, hogy baj van. János rosszul lett, csak ez lehet az oka, hogy eltért a gép, hogy egyenesen a szakadékba megy. Infarktust kaphatott vagy agyvérzést. Segíteni kell, menteni az embert és a technikát! Ha eléri a szakadékot, mindkettőnek vége. Az IFA teljes gázzal rohant a kombájn után. Mihály fékezett, berántotta a kéziféket, és már rohant is a kombájnhoz. Néhány lépéssel elérte, felugrott a lépcsőre, látta, hogy Koczka a kormányra bukva tehetetlen. Bal kézzel kapaszkodott, de jobbal elérte és elfordította az indítókulcsot. A motor megrázkódott, a gép megállt. Utólag megállapították, hogy a kombájn öt méterre volt a szakadéktól.

– János, szólj már valamit, mi van veled? – Ezeket a szavakat önkéntelenül ejtette ki, maga sem tudta, hogy miért. Csak úgy jöttek maguktól, hiszen látható volt, hogy János tehetetlen. Magához húzta, hogy kiemelje a fülkéből. A százkilós test rádőlt, nem tudta megtartani, mindketten a tarlóra zuhantak. Mihály feltápáskodott, és Jánost a hátára fektette. Pofozgatta az alélt embert, majd vizet fröcskölt az arcába. János érthetetlen szavakat motyogott, de a szemét nem nyitotta ki. Mihály előkapta a mobilját és hívta a mentőket. A száguldó mentőkocsival állandóan tartotta a kapcsolatot, hogy az ne hogy túlszaladjon, hogy a megfelelő dűlőúton forduljon be. Közben vizet öntött János mellkasára, kioldotta az övét. János kinyitotta a szemét, de továbbra is érthetetlen szöveget mormolt.

Amikor a mentő ráfordult a műútra, érkezett meg Jani az üres pótkocsival. Mihály beszámolt a gyerekeknek a történetekről. Jani azonnal indulni akart vissza, hogy apjához menjen a kórházba.

– Jani, ne menj sehova – mondta Mihály. – Nem tudsz segíteni, lehet, hogy nem is engednének hozzá, csak a folyosón idegeskednél. Már telefonáltam a húgodnak, hogy vigye be édesanyádat a kórházba. Elmondtam neki, hogy mi történt. Ők ott lesznek apád mellett. Remélem, hogy nem végzetes a baj, hogy helyrejön. Estére többet tudunk. Nekünk most más feladatunk van. Be kell fejeznünk az aratást. Én kombájnozik, te pedig szállítasz.

Két nap múlva Kiss Mihály meglátogatta Koczka Jánost a kórházban. Mihály egy tábla csokoládét tett a szekrénykére.

– Csak ezt tudtam hozni, fogyaszd egészséggel. Virágot mégsem hozhatok neked, alkoholt meg nem engednek be. Ha hazajössz, majd iszunk a gyógyulásodra egyet.

– Ha megmaradok. Az orvosok szerint túlélem. Szerencsémre nem infarktus, nem agyvérzés. Hőgutát kaptam. Én már mennék haza, de még nem engednek. Köszönöm, Miska, nagyon köszönöm. Megmentetted az életemet.

– Ne köszönj semmit. Más is megtette volna. Ez az ember kötelessége, ha látja, hogy a másik bajban van. Pihenj nyugodtan, és ne idegesítsd magad. Az aratást befejeztük. Szép termésed lett. Janika szerint hatvan mázsa harminc kiló hektáronként. Erre büszke lehetsz.

– Köszönöm neked, a fiam elmondott mindent. Janikám, kifizetted Miska bátyádat? – fordult a fia felé.

– Igen, apa. Elszámoltunk, Miska bácsi megkapta a pénzét. Csak a fuvarozását kérte, a kombájnozásért nem fogadott el semmit.

– Fiam, mérjél még ki Miskának kilenc mázsa búzát. Ezzel még tavalyról tartozunk neki.

János keze elindult Miska keze felé. A két kérges tenyér keményen összekapaszkodott. Egyikük sem szólt semmit, de mindketten tudták, hogy ez a kézfogás pecsét. Örök barátságuk pecsétje.

MADÁR JÁNOS

A FÖLD IS EGYEDÜL

Fulladozott az oxigén
az elhagyott lélegzetvételben.
A Nap és a Hold besüppedt
mellkasa jajdult – – – – fenn.

Mindenek magasából
eltévedt madarak serege jött.
Végtelen szárnyak szálltak
– – – – a kémények fölött.

Kunyhók, rozzant házak keserű
füstje nem akart múlni.
Itt megtanult a kő, a korom
a világ végezetéig hullni.

Bölcsőnk helyét az idő, sírás
örökké görbítette és húzta az ág.
Mostoha gyermek volt mindig
a balkányi tanyavilág.

Szülföldünkre az ég felől
soha sem érkezett hála.
Örökségünk, a szegénység
reménykedett mindhiába.

Múltunk hajszálnyi – – – –
vigaszt évtizedekig vártuk.
Ami történt velünk,
minden zaját riadtan láttuk.

Életünk hűséges tanúja
vagy – – – – és vagyok.
Törékeny létünkről te is,
én is csak hallgatók.

Gondjainkat, a csönd
árva súlyát égbolt idézi.
Fáradt homlokunkat
– – – – végtelen csillag nézi.

Tekintetünkkel – – – –
születik fekete lény.
Fáradt szemünkben
hunyorog az utolsó fény.

Mert a sötétben senki sincs.
Egyedül alszik el ágyunk.
Ránk terül – – – –
közös magányunk.

HELTAINÉ NAGY ERZSÉBET

„NAGYANYÁIM S A SZÉPANYÁIM LELKE DALOLT NEKEM A PUSZTÁN”

Sinka István költészetének nyelvi értékei*

Miben rejlik ennek a szinte teljes egészében letűnt, népi világnak a legmélyebb rétegeit bemutató, különös költészetnek a titka? Az egyik, ha nem a legfőbb titok a nyelv. A nyelv által és a nyelvben megalkotott világ valós meg teremtett is. Forrása a korabeli élő nyelv meg a bihari, békési puszták archaikus néphagyománya. Ebből születhetett meg az a költészet és a próza (pl. a *Fekete Bojtár vallomásai*, *Kadocsa, merre vagy?*), amelyen sem előtte, sem utána nem volt a magyar irodalomban.

Sinka István irodalomtörténeti helye ma már megkérdőjelezhetetlen: „a pásztorköltő az ősi magyar népköltészet és népi látásmód formáit és erkölcsiségét őrizte meg és teremtette újjá balladáiban, dalaiban, kisprózai műfajaiban; versei egy népréteg emlékezetének és vágyainak megrendítő mélységeit és finomságait szóltatták meg; szemléleti frissessége nagy ösztönzője lett az újabb magyar lírának” (Görömbei 1977: 178–179).

Mindebben meghatározó szerepe van annak a nyelvi és stílusvilágnak, amelyben a népballadák poétikája, nyelvi és stílusvilága életre kelhetett. Új hangú, 20. századi balladákban (*Anyám balladát táncol*, *Bondár Márta balladája*, *Fekete viola*, *Tálasok balladája*, *Virág ballada*), dalokban és balladisztikus sorsversekben (*A Göncöl útasa*, *Erdei lilium*, *Mados Imre*, *Zab Mihály varnyudi szélben*), lírai prózanyelvben (*Kadocsa, merre vagy?*). Sinka István költészetét abban a tágabb értékrendszerben is érdemes mérlegre tenni, amely nyelvi, kulturális hagyományozódásnak nevezünk, és funkciója a magyar nyelv, általa a magyar beszélőközösség, a magyarság megtartása.

A jelen előadásban a költő nyelvalkotási, nyelvteremtési folyamatába tekinthetünk be: előbb a balladák képeivel felidézem stílusának legfőbb sajátosságait, majd arra keresem a választ, hogy a nyelvtudomány, a stilisztika újabb eszközeivel mi ragadható meg a képek mögött a nyelvi világteremtési folyamatból.

Sinka István stílusának, képalkotásának sajátosságai

„Nagyanyáim s a szépanyáim / lelke dalolt nekem a pusztán.” – a címben idézett sorok a *Vád* (1939) mottójából valók. Jól mutatják a nyelvi és kulturális hagyományozódás ősi, örök folyamatát, megadják a helyet: a pusztá, a magyar sík a költő életének és hőseinek színtere,

*A Sinka István születésének 125. évfordulója alkalmából rendezett konferencián, Vésztőn elhangzott előadás szerkesztett szövege.

nyelvalkotásának, képeinek forrása és ihletője. Azt is jelzik, hogy az idő örök, a nemzedékek végtelenbe tűnő ideje. Rámutatnak, hogy az előtérben a való élet áll, konkrét emberek, helyek, nevek, tárgyak; háttérben vagy a magasban, jelentésbeli, szemantikai síkváltással, képalkotással ott az absztrahálás, a hős fölemelése időben és térben, a közösségi emlékezetben, az irodalomban: „Sinka nagyanyám, Mados Zsuzsa / virágszemű kis pásztorasszony / elérte vénen, szegényen / Szalontán a hetven évet. / ... Én megnőttem már, szólnék érte, / de ő, hogy soha meg ne mentsék, / sárga szentmihály-szekéren / továbbment örök fehéren.” Mados Zsuzsa, a virágszemű kis pásztorasszony „megbékélése”, továtűnése képi síkon, sárga szentmihály-szekéren (a Göncöl-szekér, a halottaskocsi) felidézésével.

„Nagyanyáim s a szépanyáim / lelke dalolt nekem a pusztán, / hogy keljek fel a virágok közül, / s induljak el e dalok jussán.” Azonosul az örökséggel, a jussal: anyám, apám, őseim, rokonom, nénikém, pajtásom, én jó Sallai Mihályom. Család, sorstársak, közösség: „Kiáltanak az őseim: / a pásztorok és a parasztok. / S én az úrköpött unoka / értük most tengelyt akasztok. A küldetés: értük szólni, fölemelni őket, emléket állítani: Engemet hajt a pusztá láza ... / Apám holtig élt e síkon, / a szélnek dalolt, / ide temette bánatát, / most azt keresem gyepűd alatt, / hol száz juhod meleg esőben / ácsorog kinn a mezőben.” (*Hontalanok útján*, 1939)

Ugyanígy az édesanyját megidéző versekben is, pl. a Szalontán egy ajtó muzsikál. A hangzáson, a zeneiségen, a ritmuson keresztül megelevenednek a konkrét valóságos képek, pontos hely- és időmegjelöléssel: „Este tájon, lenn Biharban / rozsot darál az én anyám.” Majd a tárgyi világ „fölemelése” következik megszemélyesítéssel, metaforizációval: „A haja kibomlik s leng a szélben, / Szemébe belesír a mező, / Kicsi malmát körbe forgatja / S úgy dalolnak: ő meg a kő”. A haj lengése a szél mozgását, a mező sírása a személy és a tárgy összeolvadását hozza: S úgy dalolnak: ő meg a kő.

A további hangszimbolikai sajátosságokat csak jelzem: este tájon, lenn, darál, kibomlik, szél, leng, malom, dalolnak; forgat, darál – lágy mozgás, köszönhetően a likvidáknak (l, r, j), nazálisoknak (m, n), a mély magánhangzóknak: anyám, rozsot darál, haja, malmát, dalolnak. De a magas hangok és a sziszegők is hatásosak, pl. Szemébe belesír a mező (e, é, í; sz, s). A vers második részében erősödik a képi erő, illatok, színek, hangulatok jelennek meg, hasonlóságon (metaforák, megszemélyesítések, ellobog, ül a szénaboglya) és érintkezésen (metonímiák, szinesztéziák, aszú a nyár) alapuló nyelvi képekben, a bihari nyelvjárás hangtani sajátosságait (magánhangzónyúlás), szavait (tengeri, szakajtó, pitar) is felidézve: „Az udvaron a lomb árnyéka lassan / nő, a nap ellobog / s illatok közt ül a szénaboglya. / Aszú a nyár. Anyám elzokogja, / hogy a zab és a tengeri kiégett. / Magában ő csak ezt sítatja, / aztán indul, karján szakajtó. / S Ahogy belép a pitarba, / utána lágyan muzsikál az ajtó.”

Sinka István elhívatott, elhívott költő, mély küldetéstudattal: „Nagyanyáim s a szépanyáim / lelke dalolt nekem a pusztán, / hogy keljek fel a virágok közül, / s induljak el e dalok jussán; / Hagyjam magára a nyáját, / mert felőlem az rendeltetett, / hogy vihar fújja meg a számat.”

Az addig ismeretlen világot, ő emelte be az irodalomba. Nem előzmények nélkül, Ady Endre, Móricz Zsigmond, Erdélyi József nyomán. És a népi írók között, Féja Géza, Kovács Imre, Illyés Gyula, Szabó Zoltán, Nagy Lajos, Szabó Pál, Veres Péter kortársaként, szövetségeseként. A népi líra őstehetségei közül (Sértő Kálmán, Nagy Imre, Sinka István) ő az, aki a legmélyebbről indult és a legmagasabbra jutott.

Mit adott nekem Sinka István költészete?

Az életmű legfőbb gondozója az összes veresek megjelenésekor megállapíthatta: költői munkássága megismerhetővé vált, „kincses vershagyatékát birtokba veszi a magyar nép” (Medvigy 1993: II. 587). Értékelői, Bertha Zoltán, Czine Mihály, Féja Géza, Juhász Géza, Németh László, Pomogáts Béla, Tornai József, Varga Rózsa és mások kiemelik mély, ősi, ösztönös, természetes nyelvét és stílusát, archaikus és mégis modern (szürrealisztikus, mitikus, expresszionista, naiv, ösztönös) képalkotását, egyedi névvilágát. Ehhez kapcsolódnak az én kutatásaim is: a dalok, a balladák, a sorsversek nyelvi, képi világának vizsgálata a nyelvtudomány, a stilisztika eszközeivel (pl. Heltainé Nagy 1986, 2001, 2009, 2010, 2015).

S itt engedjenek meg egy személyes kérdést és választ. Mit adott nekem Sinka költészete? Az olvasónak erős irodalmi és nyelvi élményt, rácsodálkozást, azonosulást. Mikor először olvastam a balladákat, a *Fekete Bojtárt*, a *Szigetek könyvét*, saját őseim szavai, gesztusai jelentek meg előttem. Az élet a Dunántúlon is hasonló volt: „Ahogy a szegények élnek, / a kavargó élet ez maga: / halál és születés, / sírás és öröm, / föld, emberek, ima, babona, / sorsok, utak, rossz tanya, / csillagok az éji körön, / és verejtékes / mivoltában is a múlt, / a drága, édes / alulsó Magyarország” (*Szigetek könyve*).

A kutatónak kíváncsiságot: hogy lehet ezt az örökséget megragadni, megmutatni? Mi benne az aktuális, a maradandó? Mi a sajátunk? Van-e benne általános érvényű, egyetemes? Tanárként pedig az foglalkoztatott, mit tehetsz, hogy ez a költészet közel kerüljön a mai fiatalokhoz is? Hiszen Sinka képei, költészetének grammatikája őrzik, megmutatják a magyar nyelv szintetikus jellegét, tömörségét: pl. hősálattyán (analitikusan, széttagolva amikor szállingózik a hó); falevelként (a -ként határozórag a hasonlat alaki jele, a mint vagy az akár kötőszó mellett); az aszú a nyár olyan telített kép, amely metafora, szinekdoché, sőt szinesztézia is egyidejűleg.

Miben ragadható meg Sinka nyelvi újszerűsége?

Megfogható-e az eddigieknél jobban ennek a nyelvi és stílusvilágnak a lényege, „mögöttese”? A válaszadáshoz két nyelvészeti diszciplína, a jelentéstan és a stilisztika újabb, funkcionális-kognitív szemlélete volt segítségemre. A kognitív nyelvészet a 20. század hetvenes éveitől ígéretes irányzat a humán tudományokban. Szilágyi N. Sándor *Hogyan teremtsünk világot?* című könyvében az alábbi támpontokat adja: (1) A nyelv szoros egységet alkot a kognitív, azaz a megismerési folyamatokkal (észlelés, tapasztalatszerzés, fogalomalkotás, névadás, ítéletalkotás, cselekvés). (2) Ezek a kognitív folyamatok a nyelvi jelentésekben és struktúrákban is tükröződnek, egyetemesen és / vagy nyelvspecifikusan. (3) A nyelvi szimbólum nem egyszerű leképezése, „tükrözés” a külvilágnak, jóval több annál, a világ újrateemtése. (4) A gondolkodás lényege szerint metaforikus. Miként a nyelv, a tapasztalás és a cselekvés is az.

A közvetlenül nem tapasztalható fogalmakat az elemi tapasztalatok szerkezete szerint strukturáljuk és értelmezzük. Vagyis a közvetlenül megtapasztalt struktúráját átvisszük az újabb jelentésre, az elvont(abb) fogalomra (ilyen pl. a körte – villanykörte; egér – egér mint kutyü); a folyó mentén (konkrét tér); gondolatok mentén (elvont tér). Elmegy konkrét tér, konkrét idő; elmegy ’meghal’ metaforikus, kozmikus tér és idő.

Hogyan történik mindez? Tudjuk, hogy Sinka balladáinak ereje költészetének élményszerűségében és a népköltészet ősi formavilágának újjáteremtésében rejlik. Egyik forrása a közvetlenül megélt valóság, az archaikus pásztorvilág, amely megőrizte a középkori balladai hagyomány ősi képeit és alakzatait (ismétlés, párhuzam, ellentét; halmazás, kihagyás, fokozás), a balladák szemléletességét, cselekményes elemeit. Ebből a hagyományból Sinka egyéni, személyes balladákat teremtett. A hős, a helyzet, a bűn, a büntetés, a bűnhődés egyedi, ugyanakkor általános, tipikus. Másik forrása a beszélt nyelv, a szülőföld népének élő, erős képi erejű, sok tekintetben archaikus beszélt nyelve. A megélt élet és a történeti szöveghagyomány adja a fundamentumát a versek szövegvilágának.

A továbbiakban a sinkai nyelvi világteremtés és stílus-teremtés néhány jellegzetességét, megnyilvánulási formáját mutatom be. A közös tapasztalat, a *sensus communis* szerepét, majd egy-két szemantikai-grammatikai területet: a névszói egységekben a tér- és topológiai dimenziókat (kint-bent, lent-fent), a szociális tereket (konkrét-absztrakt, elől-hátul), az igék jelentésstruktúráit mint a mozgás térbeli és időbeli kategóriáit. Végül szólok a személy- és helynevekről, melyek sajátos „névfolyammá” nőnek Sinka világában.

A *sensus communis* szerepét nézzük a legrövidebb balladisztikus sorsversben (*Szóljon, aki látta*, 1937): „Dús András juhász volt, / már fekete a képe, / leásták pihenni, / le a fák tövébe. // Fiatal volt, mégis / görbe volt a háta – /... Istenem, magyar volt: / szóljon, aki látta.”

Közös tapasztalati térben mozogva megértjük, mit jelent, hogy a juhásznak már fekete a képe; hogy fiatal volt, mégis görbe volt a háta; a juhász élete korán, fiatalon ért véget. Közös tapasztalati térben tudjuk, hogy igazság ez az állítás. Az élethelyzetre vonatkozó gyakorlati tudás számunkra is a *sensus communis* része, közös tapasztalat, a megélt valóságból adódóan. Ismerjük a szavakhoz kapcsolódó értékjelentések hálózatát. Tudjuk, hogy a juhász volt múlt ideje, a már fekete a képe a múltra utal, az elmúlást jelenti. Ismerjük az Istenem! sóhajts és a magyar szóhoz tapadó negatív asszociációs kör jelentéstartalmát. Elemi tapasztalásból tudjuk, hogy a „leásták pihenni, / le a fák tövébe” képben a pozitív jelentésű pihenni metaforizálódik, negatív jelentésbe fordul, a halál, az ’örök pihenés’, a lenti (és a fenti) lét irányába. A „leásták pihenni, le a fák tövébe” kétszeresen is lefelé tart.

Tekintsünk be az *Erdei lilium* (1947) című ballada alapján a főnévi jelentéstartományokba, majd az igék mozgásirányába. Idézzük föl a szövegét:

„Villog az őszi domb, könnyű kék szél dongja. / Hajlong a gyertyánfa, sárgállik a lombja. / Szí-Gyalogos Imre arra bújosott el. / Suhogó gyertyánfák, közöttük vészett el.

// Lehet, fejsze vágta, a halál úgy lepte. / Golyó érte, lehet, s elporladt a teste. // Szí-Gyalogos Imre lázadó magáért / futott az erdőbe, nem cifra szép lányért. // Vívódott tán szegény, egyre hangosabban. / Magába roskadt tán, mind magányosabban. / Nevét kimondani törvényes tilalom. / Híre mégis örök erdei lilium.”

Tipikus, mondhatni prototipikus Sinka-ballada, népköltészet motívumokkal. A kezdő szakaszban ott a paraszthős jó hangzású neve, néhány drámai képben felvillan a szép nevű szegény ember keserves élete (lázas, bújosott) és halála: „Lehet, fejsze vágta, a halál úgy lepte. / Golyó érte, lehet, s elporladt a teste.”

A záró részben természeti kép, az erdei lilium, oldja a tragédiát. A metafora vigaszt nyújt az élőknek, emléket állít a holtaknak. Miként másutt a vadmályva, ibolya, viola, kanalin; falevél; pillangó, lepke; vagy a csillag és a hold.

A dolgokat jelölő, megnevező kifejezések, a főnevek az elemi tapasztalatok környezeti és érzelmi tartományaihoz állnak. A versbeli főnevek: domb, szél, erdő, gyertyánfa, lomb; fejsze, golyó, halál; lány; neve, tilalom, híre; lilium. A legfőbb elemi tapasztalati tartományok jól „kitapinthatók” a természetes életben is. Ilyen az idő és a tér érzékelése. Az idő tapasztalata a versben: a jelen mulandó, az idő folyamatos, tartós, örök: „Szi-Gyalogos Imre arra bújosott el / Suhogó gyertyánfák, közöttük veszett el. // Nevét kimondani törvényes tilalom. / Híre mégis örök erdei lilium.”

A térbeliség érzékelése ugyancsak a természeti térből indul ki, ilyen a fák mozgása, a legény futása: hajlong a gyertyánfa, futott az erdőbe. A tér itt még konkrét, majd absztrahálódik, a hős már az örök időbe tűnik át. Közvetlen érzékeléssel kapcsolatos, elemi tapasztalati tartomány a színérzékelés is. A versek, a balladák színei a természeti színek tapasztalatából táplálkoznak: sárgállik a lombja, cifra széplány; már fekete a képe. Gyakran jelképiek, mint a népballadákban. Ilyen például a piros feketévé változása. Világszép Simon Virág hiába várja haza a kedvesét a háborúból, piros kötőjének és csizmájának változása jelzi a tragédiát: „Fekete lett a csizmája, / s fekete lett a kötője.”

Másutt pl. így: „Kis Julis ... amikor még harmaton hált, mondják, fehér ruhába járt. / Azután pirosba, kékbe, / s végül sírig feketébe.” A kék, az ibolyaszín, a lila az ég, a víz, illetve az elmúlás színei (is): „Kis kospásztorlány / ködkék szoknyájában átsírja az időt.”

Sinka öregkori lírájának színvilága még összetettebb: „Moáb hegye mind odalátszott, / és narancs- és ibolya- és rózsaszín ragyogás volt / s a fény porrá vált, mint vízmorzsolta arany ... / A délután öreg-kék volt és málnaszín, a naplement lila.” (*Éjszaka*, 1963.)

A legelemibb tapasztalás, az élet és a halál a versbeli térben és időben közvetlenül és metaforikusan (egyszerre) van jelen: „Ács Lajin kankalin nő, / Cibere is halott / – ő szőke pusztá messzeség, de magam is vagyok! (kezdő kép); Ács Lajin kankalin nő, / Cibere is halott. / Úgy húlltak le szegények, mint nyárvégi csillagok (záró kép). A halál a maga természetességében kozmikus nő: hol nagyon halkán a csendet / pókháló fonja be. // Tán onnan üzen Cibere / s integet Ács Laji – / ám nem tudják a kék eget / által kiáltani...”

Nézzük meg az igék mozgásirányait! A folyamatokat, a változásokat, a történéseket és a viszonyokat kifejező igék, melléknevek és határozók mozgásban, az álló-mozgó összetevő kettősségében értelmeződnek, lefelé tartó irányt mutatnak. A versbeli igék részben a természet mozgásai, villog, dongja, hajlong; részben a hősről vonatkoznak: bújosott el, veszett el, fejsze vágta, (golyó) érte, (halál) lepte elporladt; futott, vívódott, magába roskadt. Ez előbbiek hangutánzó igék, az utóbbiak lefele tartó irányúak, negatív értékskálán helyezhetők el. A természeti és az erős érzelmi tartalmú melléknevek, határozók az igék mozgását, az elmúlás konnotációját erősítik: őszi domb, könnyű kék szél, suhogó gyertyánfák; lázadó magáért, egyre hangosabban, mind magányosabban, híre mégis örök erdei lilium.

Az el-igekötő 'elmegy, meghal' igék jelentésszerkezetére is igaz a lefelé tartó és távolodó, konkrét – elvont irány: elmegy, elfut, eltűnik, elvész, elporlad; eltávozik a semmibe, elmosódik az időbe; elfonnyad, elnémul, elfakul (az élete). Igekötő és ige kapcsolata nem formális, hanem tapasztalati eredetű, az elmegy, elfut konkrét a 'meghal' elvont jelentés. Még elvontabb, amikor az el-igekötő megmarad, a megy absztrahálódik: eltávozik a semmibe, elmosódik az időbe. A szó szerinti és a metaforikus megjelenés összefonja a jelentéseket, az olvasó saját térbeliségi tapasztalata alapján megérti a hasonlítás elemeit. Mindkét

jelentésben a térbeli tájékozódás meghatározó kognitív határai (lent–fent, ég–föld, közel–távol) reprezentálódnak a nyelvi alakokban.

Másik jellegzetesség, hogy a bent–kint fogalomkörében, a topológiai dimenziókban a szociális terek elől konkrétak, jól láthatók, hátul, távol pedig metaforikusak, elvontak, láthatatlanok, ismeretlenek: „Kis kospásztorlány / élt a Körözs mellett, / s szoknyája vígan a kék időbe lengett... // Néha ma is látom: / nagy kosai előtt / ködkék szoknyájában / átsírja az időt.”

A kis kospásztorlány, a Körözs, a szoknya, a kosok a térdimenzióban elől helyezkednek el, konkrétak, míg a kék időbe lengett és az átsírja az időt hátrébb, távolabb vannak, absztrakt kategóriák, metaforák. A lent–fent konkrét–absztrakt kettősség ugyancsak megfigyelhető: a földi élet konkrét, az elmúlással absztrahálódik, a hős a végtelenbe, a transzcendensbe tűnik át: „Dé Nagy Erzsébetről / ítétek odafenn / s csirkét ültetni / egy másik csillagra ment.”

Szóljunk még röviden a nevekről, Sinka sajátos névfolyamáról! A nevek valódiak, nem kitaláltak: pl. Zab Mihály, Péter Áron, Bondár Márta, Ács Laji; Bajó-Éren; a Korhány vizinél, Pusztapádon. A tulajdonnév jelentésének fontos része az a kulturális séma, az a tapasztalat, amely a név megértésekor aktiválódik. A Sinka-nevek esetében ez könnyen megy végbe, mivel az olvasónak ismerős személy- és helynevekről, nyelvi egységekről van szó. Gyakran értelmezi is őket a költő: „szegény summás Ignát Bence ... Csú Katalin rongyos fia.”

A tulajdonnév referenciális, megnevező jelentése kiegészül további jelentésszettekkel. A név és viselője között egyértelmű kapcsolat van, a név egyedi. Ez nemcsak a valóságban van így, a versben is. Az egyedítés többféleképpen valósul meg. A nevek felidéznek, aktualizálják azt a valóságdarabot, amely a személynevekhez tartozó tevékenységek, tárgyak hallatán aktualizálódnak: „Ki ismerte Pogány Sándort, / a néha bátor – mindig jámbort? / Gulyás volt ő Földhátzugon / s száz nagy erős tinót ápolt.”

Megjelenik a tárgyakon át az adott tárgyi (névszói) tartomány anyaga, mérete, színe, használati köre: „Itt van ez a nagy vasfokos / Bihar fia: Cser Domokos / emelte és ütött vele / – ütni kellett Nyugat fele.”

A tulajdonnevet specifikáló, pontosító foglalkozásnevekkel, bojtár, varjúcsősz, summás, hatodos és a hozzájuk kapcsolt jelzőkkel, szegény, rongyos, néha bátor – mindig jámbor, hazátlan, tört – mindez a valós tapasztalat részeként ismerős az olvasónak. Az asszonyi szenvedéseknek egyedülállóan finom lélekrajzával találkozunk: Bondár Kati, Bondár Márta, Kajtor Zsófi, Farkas Panni, Külüs Eszter, Zima Julcsa, Turbucz Sára, Kálmándi Katalin – kenyér, virág, rózsza vagy kankalin – tört bodzavesszők, megfáradt anyókák lesznek.

A helynevek is valóságok, hangzásukban mégis költőiek: Pankotán, Hórindzsán, Erdőgyarakon, Sártallón, a gereblyési, tarhosi majorokban élt Ignát Bence, a szegény summás, az énekes Mados György, a bojtár Ács Laji; itt volt betyár Fábián Pista, itt fogott puskát Dancs Pál, itt faragott vándorbotot Sallai András.

Az egyes emberből, az egyénből – nevéből, sorsából – típus lesz. Bármily konkrét is a név, a sok egyedi bemutatása általánosító hatást ér el, a névhez járuló állandó jelző vagy körülírás növeli ezt: Rongyos kis Péter Áron, Hazátlan Sallai. Szabó János, akinek „hazájában nem jó Szabó Jánosnak lenni”. A jelképvé nőtt Testvértelen Magyar Mihály, akinek „Hét udvara le porig ég, / lánc a kezén, az se elég: / megmaradt vagyonát / szekerekre rakják / s kedves jószágait / vesztőre szalasztják” – a magyarságot szimbolizálja.

Láttuk, hogy Sinka az örökséget, a népballadai hagyományt és a valóságot a neveken, a történeteken és a tárgyi világon keresztül közvetlenül emeli be a költészetbe, azon a nyel-

ven, amely jussa, öröksége. Versei tényfeltáró szociológiaként is olvashatók, ugyanakkor a fikció tágabb dimenziójában értelmeződnek. Az ars poetica egyik kulcsszava tehát a szociológiai pontosság és hűség. A másik pedig a képiség, a metaforikus gondolkodásmód és nyelvteremtés. A nyelv így válik költészetté, emléket állatva övéinek a közösségi emlékezetben, az irodalomban.

Ez a költészet a valóság és a transzcendens találkozása. A megélt élet, a szenvedésekkel, szépségekkel, babonákkal együtt maga válik fikciójává, kozmikká. És megfordítva is igaz: a lét transzcendenciája válik tárgyiaszá a neven kereszttül. Ahogy maga megfogalmazza: „Nevem, nevem, szegény nevem! Mögötte ott a végtelen.”

Mivel az ember számára a névadáson, a megnevezésen át lesz valósággá a teremtet világ, a tulajdonnév a valóságos és transzcendens világ közti összekötő kapocs, a materiálisan létező valóság leginkább transzcendens eleme. Minden személynév valóságvonatkozása egyedi és minden név denotátuma kozmikus, a transzcendens része.

A képalkotásban, a névszói tartományokban, az igék jelentésszerkezetében a költő, miként saját közössége, közvetlenül megélte azt a nyelvi világteremtő, konceptualizációs folyamatot, melynek során az elemi tapasztalatok birtokában az ember ösztönösen, hasonlósági, analógiás alapon, új és újabb jelentéseket alkot. Ez a közvetlen tapasztalati alapú gondolkodás és fogalomalkotás nemcsak a parasztság, a nép, hanem általában is a magyar nyelvi beszélőközösség sajátja volt, és részben az ma is. Erre emlékeztet bennünket Sinka stílusa, képalkotása, ezt ismerjük föl, ezért tudunk vele azonosulni.

Sinka István maradandóságát, nyelvi jelentőségét abban látom, hogy saját megélt sorsán, a pásztor- és a paraszti világon keresztül nyelvalkotásában, stílusalkotásában felmutatta és ezzel megtartotta a magyar népi kultúra mélyrétegében megőrződött nyelvi, ritmikai formavilágot, nyelvteremtési hagyományt és szokásrendszert, magyarosságot: „Az absztraktot, ahol lehet, konkrétummal mondja, de ha nincs más menekvés: bátran szökik fel az elvonás magasaiba. Olyan tehát, mint alföldi tájaink (egy-egy Tornyai képen): kopárnak kopár, de a szépség meggyőzőbben virágzik rajta; lapos, de végtelen egébe ölyvek és sasok röpte s emelkedése fér és enyészik el. (Németh László: 1963: 383)

Hivatkozások

- Görömbei András 1977. *Sinka István. Akadémiai, Budapest.*
 Heltainé Nagy Erzsébet 1986. *Nyelvi építkezés Sinka István balladáiban. Akadémiai Kiadó, Budapest.*
 Heltainé Nagy Erzsébet 2001. *Az ismétel és az ellentét alakzatai Sinka István Kadocsa, merre vagy? című kisregényében. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.*
 Heltainé Nagy Erzsébet 2009. *A népi konceptualizáció mint jelentésképző érték és stílusalkotó tényező Sinka István költészetében. Magyar Nyelvőr, 133. évf. 275-294.*
 Heltainé Nagy Erzsébet 2010. *A tulajdonnév jelentése és stilisztikája kognitív megközelítésben – a sinkai személynevekben. Magyar Nyelvőr, 134. évf. 283-297.*
 Heltainé Nagy Erzsébet 2015. *Sinka István nyelvi korszerűsége. In: Nemzet – sors – identitás. Írások a hatvanéves Bertha Zoltán tiszteletére. Szerk. Papp Ágnes, Sebők Melinda, Zsávolva Zoltán. Károli Gáspár református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest. 69–81.*
 Medvigy Endre 1993. *Utószó. Nagy útakról hazatérve I-II. Püski, Budapest.*
 Németh László 1963. *Magyarosság. A javító toll nyomában. In: Németh László: A kísérletező ember. Magvető, Budapest, 368–384.*
 Szilágyi N. Sándor 1996. *Hogyan teremtsünk világot? Rávezetés a nyelvi világ vizsgálatára. Erdélyi Tan- könyvkiadó, Kolozsvár.*

DEBRECZENY GYÖRGY

NE BOMOLJ...

ne bomolj te cipőfűző
 elbotlom benned
 a sehová vezető úton
 holott semmi sem létezik

besötétedett
 megvilágosodtam
 olvasgatom kortárs kottáit
 a némaságnak

gyermek vagyok
 félszemű barna macimat
 szorongatom és dörög
 félnek tőle a gyerekeim

félek magamtól
 mindentől félek
 légy esett a kávémba
 kimentettem

és most épp szárad
 hoztam neked lepkevirágot
 te gyönyörű
 csakhogy útközben elrepült

HANÁCSEK ERZSÉBET

CSILLAGOK ALATT

Emlékszem,
 milyen nehéz volt a szó.
 Elindultam a virradat felé.
 Rózsák járták vörös táncukat,
 nyár perzselte az esték titkait.
 Magány csikorgott szívemben.
 Hánykódtam
 égi virágok közt.
 Botladoztam
 csillagtól csillagig,
 torkomat fojtotta szó.
 Álmaidat nyújtottad felém.
 Égő szavad csönddé hullt,
 és hallgattunk boldogan.

Jozefka Antal:
 Párizsi emlék I.

MÁRKUS LÁSZLÓ

MEGROSTÁLT BETŰK

– Hét haiku –

az éj pendelyén
 kis ezüstpaca a Hold
 le nem mosható

*

halott vidék se
 madárfütty se jónapot
 csak a szél lézeng

*

üres a ház ma
 szó nem hallik csak a pók
 szövi a csendet

*

bár Isten itt van
 a sarki kocsmá sosem
 hordoz megváltást

*

ne fonj kerítést
 ármánykodástól nem véd
 elfutni nem hagy

*

egyik sem lennék
 se kard se kalapács
 inkább egy szikra

*

nyútt papíron vers
 tétova betűkkel rótt
 néma kiáltás

VESZELKA ATTILA

TÖRPÉK DICSÉRETE

„Ők halhatatlanok,
akár a kerti törpék.”

Petri Csathó Ferenc

Apró gyermekkoromtól csodálom őket,
egyszer volt is talán egy törpém,
kezében kopottas, sárga lámpa égett,
találtam, loptam-e? – fölöttébb
kínos volt a származása, azt tudom csak,
és azt, hogy amikor elveszett,
napokig álmatlan éjszakáim voltak,
de most is él a szurtos gyerek,
ki akkor voltam, ki minden kertbe beles,
hol törpék vigyázzák a flórát,
persze nem azt, kihez Attila oly heves
szavakkal írt megannyi ódát,
ám hagyjuk ezt a rabulisztikus truvájt,
a lényeg ez: lett kerti törpém,
mely híven őrzi még a klasszikus dizájnt,
s bár kínai gyártmányú agyrém,
bármely magyar törpével versenyre kelhet.
Itt kancsalít nem messzi tőlem,
ez arcra kissé debilnek tűnő szerzet,
miképp a Prágában vett Gólem,
mely talán még vadabbul néz ki, mint emez,
kinek állán hófehér szakáll,
fejbúbján ellenben rőt sityka lengedez.
Az iratgyűjtő szekrényen áll,
onnan tart szemmel Vidor barátom engem,
amint Edgár költőt a holló,
és el nem űzi onnan többé semmi sem,
halhatatlan, miként Alain Poe.

VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF

MAGYAR AMARCORD*

Óvodába íratnak, családlátogatásra jönnek hozzánk az óvónénik: Borsika, Jagus, Kisangyalné, fehér köpenyeik szikráznak az alkonyi napsütésben. Biztos, ami biztos, felmászom, kézzel felhúzó magam a melléképület cseréptetejére, az ólra hajló akácfa lombkoronájába rejtőzöm. A fa már kizöldült, fehér virágai, az agacsik csemegének számítanak, legalábbis kis mennyiségben. Édes-savanyú az íze, ehető, baj akkor van, ha bogár kerül belé, ami ritkán, de előfordul. Ilyenkor öklendezem, kiköpöm az agacsit, ahogy a többiek-től látom, ezt minden gyerek így csinálja.

Tombol a tavasz.

Boriska, Jagus, Kisangyalné elvesznek szemem elől, bemennek a házba, bezárul mögöttük az utcai kapu. A hátsó udvarról, lesből figyelem a történeteket, a máskor lassan csordogáló idő felgyorsul. A földről elrugaskodva lendítek, s már fent is vagyok a másfél méter magas akáctörzs tetején. Erős vagyok, az utca edz, a nyámnyla gyöngét kinézik és lenézik, és én nem akarom ezt. Megkapaszkodom a legerősebb ágba, lábam megvetem az égetett agyagcserepeken. Az utca felé sandítok, nem látok mozgást, a három idegent elnyelte a ház, ahol anyám és nagymama várja őket. Nem kellek én oda, mi dolgom velük, bár gyanítom, bőrömrre megy a vásár. Próbálok lazítani, kezdődő gyomorgörcsömet feloldani, vagy legalább enyhíteni, de nem nagyon sikerül. Igen, a konyhában rólam van szó, jövőmről, óvodás leszek, pedig nem akarok az lenni. Miért kellene elszakadnom nagytól, akivel álló nap jól elvagyunk, ha megéhezem, almát hámoz, vagy zsíroskenyeret ken, kedvencem a cukros-zsíros vagy a szilvalekváros, a pöttyő és a cibereleves. Az is jó, hogy nagytól bármikor elszökhetem, kicsi és lassú mozgású, csak átmászom a nagykapun, és már kint vagyok az utcán, irány a gödrök köze...

Amíg ezek rólam döntenek – a végkimenetellel nagyon is tisztában vagyok, sorsomat el nem kerülhetem –, körülnézek a tetőn. Már nem először járok itt, a búvóhelyen, főleg a nálam nagyobbak számára, akik nem akkor időznek fent, amikor én. Tudom, hogy cigiznek itt, késsel vésik a vastagabb ágakat, látom a jeleket: faragott, nyíllal átlőtt szívecske, ami azt jelenti, hogy valaki szeret valakit. De ki, és kit? Kicsi vagyok, még nem vesznek be maguk közé, bár kezdek rájönni a lényegre: fontos az eltűnés a felnőttek szeme világa elől, kell egy hely, amire nekik nincs rálátásuk. Ugyanakkor tudván tudom, hogy nincs tökéletes eltűnés, nyom mindig marad, apja és anyuka csak úgy csinál, mintha...

* Részletek egy készülő fiktív önéletrajzi regényből

A nagyobbak titokzatos dolgai csak látszatok, ésszel fel nem érhetem, hogy mire megy ki a játék, bár majdnem megőrülök, hogy végre belül, felül legyek. Mikor leszek végre nagy?

✱

Rekkenő nyár, az utcabanda fürdeni vonul a bágergödrökhöz. A nagyobbak eldöntik, a surmók közül ki jöhet, s ki nem. Bella Pista a főnök, ő már 12 éves nagyfiú, akinek azt mondja, hogy sipirc haza, öcsi, az ellen nincs apelláta. Én szerencsére mehetek. Pipaszár lábamat sárfoltos klottnadrág takarja, madárcsontom kilóg a gatyaszáron. Mezítláb lépkedünk a tarlón, a learatott búza csonkja nagyon szúrós. Akinek tüske megy a talpába, azonnal leül, s legott megpróbálja kipiszkálni. Elemi érdeke a balszerencsésnek, hogy a műtét sikerüljön, mert ha lemarad, nincs fürdés, mehet haza.

Három-négy ilyen bágergödört végigjárunk, mindet kipróbáljuk, bár vizet alig-alig találunk, inkább pocsolya jellemző. Ha imitt-amott mégis megcsillan egy kis víz, mint a malacok, belevetjük magunkat, egymást túrjuk ki a jóból, de verekedésig nem fajul a vita. Bella Pista vigyázó szemét rajtunk tartja, ha ennek ellenére két fegyelmezetlen test egymásnak feszülne, közelebb lép, és elkiáltja magát: „Takarodó!” Ennyi elég is, azonnal helyreáll a rend, okos enged, bolond szenved.

Hosszú gyaloglásunkkal már a szomszéd falu alatt járunk, megrettenünk az idegen tornyoktól, nem folytatjuk utunkat, visszafordulunk. Nem sietünk, ráérünk, nyári szünet van, idő mint pelyva, mondogatjuk, tetszik a felnőttektől lopott mondas. Megszomjazunk, az útmenti fáról vadkörtét lopunk, azt rágicsáljuk. Nem túl jó az íze, fanyar, összerántja a szánkat, de a semminél többet ér. Biztos, ami biztos, a gatyába tűrt trikót telerakjuk a gyümölcssel, így visszafelé, hazáig kihúzzuk valahogy, nem jó étlen-szomjan lenni, a Nap kiszívja összes erőnket.

✱

Gyermekkorom legmélyéről esőáztatta utcaképre emlékszem, késő tél, kora tavasz van, az árkok megtelnek vízzel, majdhogynem kiöntenek. A kocs út keréknyomai szintúgy csordultig telnek esőlével, jármű nem merészkedik most oda, de még lovas kocs sem. Ha mégis, jószág és ember, teherautó reménytelenül elsüllyed a sárban, s csak sokáig tartó kínlódás után szabadul.

Egyik kedves játékunk, hogy ha nagy esők után ilyen történik a közelünkben, akár a harmadik-negyedik utcáig is elfutunk bámulni a felnőttek és négy lábúak küzdelmét az elemekkel.

– Elakadt a kocs, gyerünk!” – visszhangzik a tér a spontán riadóláncról, s mi, vásott kölykök, akármit csinálunk, egy-két percen belül szabadulunk elfoglaltságunktól, és árkon-bokron át rohanunk a tett helyszínére. Ott órák hosszat elnézelődünk, a nyálunk csurog a gyönyörűségtől, ha a sofőr vagy hajtó rongyot tesz a süppedő kerék alá, s az tüzet fog, vagy legalább füstölni kezd.

Dévaványa, Vágásszél, ahol közelebről járunk a térben, időben pedig a huszadik század hatvanas éveiben. Kígyós út, Zsombék út, Három rózsza, Hajós út, Bíbic – ezek az utcanevek, de Kígyósra kis tér is hallgat, amely mintegy megképződik az utak találkozá-

sánál. A Kígyós út nevéhez méltóan görbe, a Hajós úton mély árok húzódik, a Zsombék úton nádszigetek maradványai.

Mi a Bíbic úton lakunk, s ezt a madarat valóban sűrűbben lehet még látni ezen a környéken, ahogy a kerítés tetején ugrál, vagy elbújik a bokor aljában, miközben bóbítája le-föl jár. A Kígyós gyöpön vagy a Kígyós út árkaiban az átlagosnál jóval gyakrabban lehet látni siklót, amit az elevebb kölykök botokkal egész egyszerűen agyonvernek. Így öröklődik az ősi félelem a csúszómászóktól, akad vásott csibész, aki bátorságát fitogtatva órákig hordozza körbe-körbe botjára tűzve az agyonszúrt kígyót, mialatt a lányok rémülködve visítanak. Ha az állatbarátok vagy a jobb magaviseletű gyerkőcök védelmezik szerencsétlen és ártatlan jószágot (ne bántsdl!), rendre az erősebb győz, s a szadizmus felülkerekedik a jószágon. Ez a törvény, az utca törvénye. Akinek nem tetszik, fellázadhat ellene, de makacsabbnak bizonyul a szokás, s a kis forradalmár könnyen megütheti a bokáját, életre szóló leckét kaphat.

✱

Az ovi számomra idegen közeg, nem találom megszokott tárgyaimat, a piros, lyukas labdát, a gurigámat, a fakardomat, a górért, a disznóól előtti vályút. Nehezem szokom meg új környezetemet, reggelente gyomorgörccsel ébredek, megy a hasam, nedves az alsógatyám, éjjel alighanem behugyoztam („hugyoztam”), fázom, remegek. A cipőfűzésnél kapok hisztériás rohamot, sírok és toporzékolok, az anyai pofontól még inkább. Esik az eső, elkések, magam indulok el a Bíbic úton, nagy csak a sarokig kísér, a Három rózsán rákanyarodom a Hajós útra. Innen már magam megyek, elvárják tőlem az önállóságot, feltűnik az óvoda reménytelenül zöld nagy- és kiskapuja, a drótháló mintha körém fonódna és fojtogatna, fogságba ejt, pedig jár a lábam, lenyomom a mázsás kilincset, befelé tartok. A kis sárga játékvillamos idegesítően terpeszkedik az udvaron, olyan, mintha igazi volna, bár nem jártam még nagyobb városban, csak úgy hallok, és mégsem, hamisítvány az egész, becsapnak vele minket, kölyköket. Majd elmegyek én Pestre, megnézem, milyen az eredeti villamos, aztán felszállok rá, és röhöghetnek, hülyék, észre sem veszlek titeket. Úgy csinállok, mintha ez a rossz másolat, az udvari járgány engem egyáltalán nem érdekelne, pedig de, csak sértett vagyok és dacos, mert sohasem férek fel rá, mire odaérek, megtelik utassal. Társaim között ez a legnépszerűbb játék, örülnek, ha benne lehetnek, pláne, aki a kormányhoz kerül. Tekergeti szerencsétlen a kereket, mintha valahová indulhatna, de nem, maradunk egyhelyben. Borsika óvónéni belefúj a sípjába, kész, vége, nincs tovább, helycsere, aki eddig lent volt, felmehet, és fordítva... Utálom az itteni kosztot, a paraj- és a sóska főzeléket, bármennyi bennük a vitamin, nem érdekel. A csigalevessel ki lehetne űzni a világból, görcsöl a gyomrom, fáj a fejem, hányingerem van. Irigylem azokat, akik már ebéd után hazamehetnek, ők a hazajárók, félnaposok, bezzeg én késő délutánig szenvedhetek itt. A csendes pihenőn nem tudok aludni, csak fekszem az ágyon, Borsika óvónéni kezembe nyom valami hülye játékot, papír karikákból összeragasztott láncot, azt forgatom, nézegetem, mint egy gyors felfogású, de végtelenen belassult bohóckirály, anyátlan-apátlan lelenc, akinek ugyan vannak szülei, de nincsenek jelen. Hát persze, hogy megint behugyozom, hatalmas, sárga folt éktelenkedik a vaságy két fémzála közé feszített vásznon, ahogy fekvés után viszem magammal a dadának leadni a dögnehéz fekvőal-

kalmatosságot, messziről virít az áruló jel. „Józsika, hát már megint mit tettél, nem tudtál szólni, hogy pisilni kell”? – kiáltja felém a sarokból Kamilla néni, a dadám, orrán bibircsók, hajába belekap a huzat. Nézések kereszttüzébe kerülök, úgy érzem, mindenki rám figyel, így aztán az is megtudja rólam a lesújtó igazságot, akinek addig fogalma sem volt róla. Még az is kuncog rajtam, aki gyakrabban szokott maga alá eresztetni, mint én... Előkerül az ilyenkor szokásos barna melegítő, két számmal nagyobb a méreteknél, otthoni ruha le, ez fel, éget, mint a pokol tüze, szégyenkezem, de próbálok nem sírni. A csereruhában, a barna mackóban megyek haza, az egész környék tisztában lehet vele, hogy aznap bepöcsentettem az oviban, szennyos göncömet a kezemben, szatyorban viszem. A járdátlan oldalban megyek, ha szembejön valaki, bújnék a bokrok mögé, de így még feltűnőbb vagyok, akárki láthat, sőt úgy érzem, mindenki engem néz. Arra számítok, hogy otthon majd jól elvernek, félek ettől, de nem, nem így történik, megpillantva rajtam a lelencek gúnyját, rögtön tisztában vannak vele, hogy s mint, anyám elveszi tőlem a szennyest, és a kosárba dobja, helyette tisztát ad, este majd kimossa a másikat, és reggel visszavihetem. Nem szid le, egy szót sem szól, később is csak annyit mond, „jól van, akkor kezdjük újra előről az egészet”.

*

Örökségem szalma, törek, apám görnyed a gödörben, vályogot vet, rakosgatja a minden sárverte falát. Életre harcol a tájjal, halálra bukfencet görget, gyászra bort nyakal és vért hány opálos, iszapos földön. mondhatja, árnyék és kereszt vagyok, zsoldosa a bűnnek. Homályos hold, anyám arca nem vakítja tekintetét.

CSÁK GYÖNGYI NAPOK ISZAPJÁBAN

Belenyugszik az elme
a megfordíthatatlan
történekek sorába,
miközben a meggyötört test
üszkös fadarabként sodródik
napok sötét iszapjában.
A kert végében szüntelen
vonyít egy hatalmas kutya,
mintha szerenádott adna az
odaseregülő, vak madaraknak.

MÁTYUS ATTILA SOHAORSZÁG

Kibomlott cipőfűző az idő,
így van mire fognunk a hasra esést,
pedig csak az arcunk gravitációja nőtt meg,
és magához vonzotta a Földet.
Mert az ember válogatós,
de Gaii számára ugyanannyit ér
egy túltényesztett Las Vegas-i pudli
és a Vuhan fölött repkedő denevér.
„Meghalni...borzasztó nagy kaland lesz”
Mondjuk nevetve a Számkivetettek
kopár sziklájára állva, miközben
kihullnak egyenként tejfogaink.
És meséljük büszkén a kalandokat,
meg amit a világról tanultunk,
és nem értjük, miért nem működik
magunkra szórt tündér-csillagporunk.
Lehet, hogy Hook kapitány
tulajdonképpen Anakin,
és az Elfolyó időn
Dali csak eldugta a krokodilt?
De mindig megakadályozza
Wendy csókját Csingiling,
és az ablakot bezárják, de előtte,
élni lenne borzasztó nagy kaland.

*Jozsefka Antal:
Párizsi emlék III.*

PÉTER ERIKA

CSODAVÁRÁS

Úgy megyek eléd,
mintha előkelő vendég
érkezését várnám;

szellőztetem párnáidat,
friss ágyneműt húzok,
a fejre állított székeket
az asztalra teszem,
kiporszívózom a szőnyeget,
megfőzöm kedvenc ételed,
a féltve őrzött
hollóházi porcelánt
is előveszem,

éppen kiérünk még
az állomásra;
tömeg, ölelkezések,

ám neked csupán
hiányod érkezett.

VARGA ZOLTÁN ZSOLT

MÁR CSAK A HITBEN

Már csak a hitben hiszek én,
remélem, hogy van remény
bűnösnek.

Öregen lelt rám az Isten,
hogy mély aláztatra intsen
gőgömben.

Súlyos volt rajtam a plomba,
Óhózzá járok templomba,
örömmel.

EMLÉKEZÜNK

MADÁR JÁNOS

AZ ÉLETFA ÁRNYÉKÁBAN

Kiss Irén szellemi öröksége

Egy kiemelkedő író, költő elvesztése mindig megrázza a kortárs irodalmat. Ebben a tragédiában élünk most, amikor Kiss Irén hátrahagyott írásait olvassuk. Akár a verseit, akár a drámáit, esszéit és tanulmányait forgatjuk, megrendülünk: ahogyan értelmezi számtalan írás a magyarság sorsát, történelmét. A múlt faggatása – az őstörténettől napjainkig – sajátos megközelítésre épül. Kiss Irén – többek között – az *Életfa* című kötetének hátoldalán ezt írja:

Európai vitéz

Szemedben sztyeppei tábortüzek fénye,
füledben éjszakai dobolások emléke,
szerszámj és áldozócsésze az oldaladon,
emlékeid közt feltűnő sok rokon.
Ahol lábadat megveted: senki földje –
egy földrészt hegykoszorúja és köztes völgye:
szemed keletre néz, hátad nyugatot látja,
szívét Európa szívedben megtalálja.

Az utolsó sorban olvasható jóslás a költő reményeit hordozza, amely feltételezi, hogy Európa romlatlanul, valamennyiünk érdekében építkezik fizikai és szellemi értelemben egyaránt. Azután versek egész sorában árnyalja Kiss Irén ezt a jövőképet, hiszen lép-ten-nyomon érzékeltette a romlás kiterjesztését, annak érthetetlen szándékát: „A halandók az igazságba belepustulnak, / a halhatatlanok az igazság hiányába / pusztulnak bele” (*Az igazságról*); „A megtagadott birodalomból jönnek, / nevük álnév, kincsük hamisított, / vérségi kapcsolatuk cáfolt, vezérlő / üstökösük is álarcot visel” (*A mágusok útja*); „Mondj igazat, és meggyűlölnek, / mert kedvező önképük helyett / látleteid démont vagy balekot / jelölnek” (*Mondj igazat!*).

Ezekben az idézetekben ott feszül a költő tisztességes élete, az erkölcs megfellebbezhetetlen törvényeinek elismerése, az azokhoz való mélységes ragaszkodás. Nem lehet, nem szabad másként élni – hirdetik Kiss Irén versei –, mint az Isten teremtményeihez méltó

folyamatos megüdvözülésben. Természetesen a költő itt a transztendencia – emberi érzékeléssel meg nem tapasztalható – felismeréséről beszél. Ez a szint már túl van az emberi és tudományos megismerések eredményein, lehetőségein. A hit transzcendens voltát itt emeli zászlajára Kiss Irén, hiszen intelmeiben ezt olvashatjuk: „Legnagyobb ellenséged a tulajdon lelked: tele van félelmekkel és gyávasággal – ezt soha nem szabad elfelejtened! De ha mégis Isten kegyelmi érintkezését meg akarnád időnként tapasztalni, Mihály segítségét kéne ahhoz kérni, hogy lelked sötéttségén fénye át tudjon hatolni: Mihály arkangyal, engedd, hogy Isten fénye kegyelmesen áthassa halandó lelkemet, nyisd meg égi erőddel lelkem zárját, amely különben minden kegyelmet eltemet!” (*Mihály arkangyal imája*).

A resignáció hangja, az emberi tehetetlenség érzése is jól kitapintható az előbbieken idézett részletekben. Ez a lelkiállapot azonban sohasem bátorítalanította el Kiss Irént az igazság kimondásától. Csoóri Sándorhoz, Nagy Gáspárhoz és Döbrentei Kornélhoz hasonlóan ő is egyenes gerinccel járt, és egyenes gerinccel mondott ki olyan evidenciákat, amelyekért sokszor elítélték, háttérbe szorították.

A különféle díjak, elismerések így messze elkerülték. Talán kivétel az a pillanat (2012), amikor átvehette a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét. Aztán semmi... Pedig országos jelentőségű, egyre kibontakozó irodalmi munkásságát nagyon sokan elismerték, elismerték. Tudományos ösztöndíj keretében a Római Magyar Akadémián tanult; és a római La Sapienza Egyetemen kulturális antropológiát hallgatott. Ezután művészetszociológiai tanulmányokat folytatott a New York-i New School for Social Research posztgraduális intézetében. Közben előadásokat tartott a Columbia Egyetemen.

Elsajátított több nyelvet. Idegen nyelven írt tanulmányait Olaszországban a Bollettario, Magyarországon pedig a *New Hungarion Quarterly* című folyóiratok közölték folyamatosan. A *Modern Filológiai Közönyben* is rendszeresen olvashattuk tanulmányait. Verseit olasz, angol és amerikai folyóiratok jelentették meg. Drámáit hazai és határon túli színházak mutatták be. A vizuális költészethez kapcsolódó műveit New Yorkban, Rómában és Budapesten mutatták be előadások és kiállítások keretében. Műfordításait pedig a *Nagyvilág* című folyóiratban olvashattuk rendszeresen. A *Szélcsend* (1977) című első verseskötete nagy reményeket ígért a szerzőnek és az olvasónak egyaránt. A Mórícz Zsigmond-ösztöndíj (1978) egyenes folytatást ígért. Közben – 1972–1983 – a Magyar Rádió munkatársaként vált egyre ismertebbé az irodalmi és kulturális életben.

Kandidátusi tanulmányát az író és a társadalom viszonyáról írta, amely – elsősorban – az olasz neoavantgarde mozgalmat elemezte. Az ELTE Bölcsészettudományi Karának Összehasonlító Irodalom- és Kultúratudományi (régi nevén Világirodalmi) Tanszékére került, ahol adjunktusként kezdett tanítani. Kezdeményezője és egyik alapítója a karon indult eszmetörténeti és kultúraelméleti programnak. Habilitációs munkájában, tanulmányában – William Blake költészetének elemzésével – az ártatlanság és a tapasztalás viszonyát vizsgálta, elemezte. A romantika tárgykörében írt tanulmányainak középpontjában Nietzsche áll; amelyek többnyire az egyetemhez kötődő kiadóknál jelentek meg. A katedra elhagyásával azonban ezek a kapcsolatok sorra megszűntek.

Közel másfél évtizede vonult nyugdíjba. Azóta – szinte minden téren – kizárták a nyilvánosságból. Újabb könyveit is rendre figyelmen kívül hagyják. Ha mindezeknek az okait keressük, akkor egyértelműen kimondhatjuk: Kiss Irént a magyar és keresztény magatartása miatt fosztották meg a közszerepléstől, ami érthetetlen. A választ számtalan versében és

esszéjében keresi Kiss Irén, így az *Ellentmondás* című költeményben is: „A tökéletes tökéletesen jó, tehát / nem gyanakvó. / Így a gonoszok folytonosan lépre csalják, / és vezekelhet. / A tökéletlen folytonosan gyanakvó, / gyanakvásával sok mindent tönkretesz, / és vezekelhet. / Ha a tökéletes gyanakvó volna, / a tökéletlen pedig gyanútlan, / a tisztítóhelyeket / nem ők tölténék meg.”

Tisztítóhelyek?! – olyan ellentmondást hordoz itt ez a fogalom, ami rámutat Kiss Irén és a hozzá hasonlóan gondolkodó alkotók kirekesztésére, eltakarítására. Joggal kérdezhetjük mi is: miféle tisztítóhely ez, miféle megtisztítás, megtisztulás?! Ha az erkölcs, a magyar keresztény értékek szerint elemezzük az előbbieken megjelölt tisztítóhelyet, akkor égbekiáltó hangsúllyal áll előttünk az álság. Hiába írta Kiss Irén az *Ember* című versében: „Benne van az egysejtűekben, / a tenger élővilágában, a növények / gyökerében, a kőzetek erezetében, / a Föld magmájában, a kozmikus / hálóban, a bolygók szívében, a / Tejút csillagaiban, a galaxisok / csigavonalaiban, de nem annyira, mint / a tulajdon lélektestben, és a fizikai / tested motorjának mondható / szívében.”

Az ember, az emberség, a másik ember tisztelete, az élő és holt anyag tisztelete olyan elemi, keresztény és egyetemes érték, törvény, amit átlépni senkinek nem szabad! Nem szabad volna! De mindig is voltak, vannak, akik úgy gondolják, hogy ők felülírhatnak minden isteni és emberi törvényt.

Nagyon régi probléma ez, aminek olyan áldozatai vannak, mint: Herczeg Ferenc, Tor-may Cécile, Wass Albert, Nyíró József, Szeleczky Zita, Csurka István, Csengey Dénes... Ebben a névsorba most beírhatjuk Kiss Irén nevét is, aki egész életében az egyetemes emberi értékekért, a keresztény értékekért harcolt.

Verseskötetein, esszékötetlein, tanulmánykötetein túl a drámáiban teremtette meg azt a szín-teret, ahol a láttatás erejével fölmutatta azokat a problémaköröket, amelyek őt – az emberiség nevében – szólásra emelték. A *Mayerlingi fondorlatok* című színjátéka, amelyet a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház mutatott be „a Habsburg Monarchia egyik legtitokzatosabb epizódját dolgozta fel: Habsburg Rudolf trónörökösét és Vetsera Mária bárónőt 1889. január 30-án holtan találták a mayerlingi vadászkastélyban. Az utókor is csak találgatja: mi történhetett a boldogtalan sorsú Rudolf trónörökösrel és szerelmével.”

Kiss Irén drámaíró, szerző így vélekedett erről: „a tragédia áldozatai hallgatnak: egyikük sírja kifosztva, és összekuszált csonthalmazzal nyugszik egy kis osztrák apátsági temetőben; másikuk viszont kissé túl zavartalanul alussza álmát a Habsburgok bécsi családi kriptájában. Fondorlatos halál, fondorlatos titoktartás, fondorlatos legendateremtés...”

Ezt a színdarabot Marosvásárhelyen is előadták, színpadra vitték nagy sikerrel. Az író *Csontváryját* – amely a nagy festő utolsó napjairól, mérhetetlen szegénységéről szól – szintén elismerések kísérték. A *Herceprimás kertje* (passiójáték) Mindszenty József bíboros szenvedéseit örökíti meg. Az *M+S mester hazatalál* (közös drámai mű Tábori Lászlóval, az író férjével) Márai Sándor életét összegzi. A *Tiszták, hősök, szentek* (három színdarab, 59 csoda) Szent Erzsébet alakját és cselekedeteit örökíti meg. Nem szabad megfeledkeznünk az *Álmodtam egy várost* című nagy sikerű tragikomédiáról sem, amely Budapesten a József Attila Színházban, a Víg Színházban, valamint a Szabadkai Népszínházban is ment. Az Agria-játékok szintén kivívták az író számára a szakma elismerését. További öt színdarabot is írt még Kiss Irén, amelyek közül az *Élők élén* című *A Föld kiáltása* kötetben olvashatunk. Ez egy olyan társadalomkritikai darab, amely egy huszon-

egyedik századi sajtóiroda életét mutatja be: az igazgató és a három titkárnő – besúgóhá-lózatra, jelentésekre épülő – nevetséges, örökösen rettegő munkáját.

Kiss Irén drámáit, színpadra szánt műveit tovább gondolva azt mondhatjuk: az író darabjai egyértelműen az igazságkeresés színterei. Olyan erkölcsi tükrök, amelyek a tör-ténelmi és történelmi oknyomozás eszközeivel hozzák közel hozzánk a tragédia és a komé-dia eseményeit. Többnyire krisztológiai tanulmányaira épülő művekről van szó.

Most – amikor az emlékezés és a szintézisre törekvés egyidejűségét éljük – a teljes életmű-vet kell néznünk. Versek, esszék, tanulmányok, műfordítások, drámák, vallástörténelmi és eszmetörténelmi munkák, újságírói és közéleti tevékenység, képzőművészeti alkotások, sok-sok könyv, hangfelvétel... Mindezek együtt jelentik azt a megkerülhetetlen irodalmi pályát, amit ránk hagyott Kiss Irén. Az író férje, Tábori László érzi leginkább mindezt, aki maga is író, ugyanakkor kelet-kutató, eszmetörténész és városkutató (*Budapest szerelmese*).

Remélem: azok a szervezetek – Magyar Írószövetség, Pen Club, Magyar Újságírók Közossége, Magyar Nemzeti Írószövetség –, amelyekhez tartozott Kiss Irén, méltóképpen ápolják majd hagyatékát. A Magyar Nemzeti Írószövetség ebben az értékmentésben szeret-ne élen járni, hiszen Kiss Irén alapító tagja volt ennek a szervezetnek. Munkásságát eddig is igyekeztünk megbecsülni, amit az is bizonyít, hogy minden évben felterjesztettük őt József Attila-díjra. De sohasem kapta meg. Érthetetlen ez a tény is... A Váci Mihály-díjat viszont neki ítelték 2023-ban, amelyet már a kórházban vett át. Budapesten hunyt el 2023. szeptember 8-án.

Nyugodjon békében! Az ő szavaival: „Ha a halál maga az idő, / akkor az időtlenség az élet..”

TURBÓK ATTILA

MONDJ IGAZAT!

„...számolva a következményekkel,
mondj igazat!”

Kiss Irén

Mit tehet a költő,
az igazmondó gyermek,
ha magyarnak ép,
embernek szelíd?
Ha fejsze sújt,
farkasfog kaffog
az önértzet erdőszélein,
és önkéntes merénylők
robbantanák fel
a gyönyörűség szentélyét,
a nyelvet,

van-e egyszerűbb

és fájdalmasabb válasz:

„...számolva a következményekkel,
mondj igazat!

Ha holtak kertjéről tűnődsz,
és arcod méltó őreként
érezed a bennük súlyosult erőt,
tudod jól,

új hazugok világnyelve hódít,
ámításuk vád, fenyegetés,
a bűntudatuk póré gyűlölet.

Hogy érzékeid derűjét megőrizd,

„...számolva a következményekkel,
mondj igazat!

Vasbeton hazugságok
felhőkarcolójába költözött
az új évezred forgószínpada,
ahol az öldöklés ügyes
szerepgyakorlat,
vastaps kíséri
rakéták röptét, bombák robaját.
A rivaldafény körén kívüli
tehetsz-e mást?

„...számolva a következményekkel,
mondj igazat!

Álhírek mikrochipjével
a bőr alatt,
dölyfös szócsövek,
filantróp jópofák
bőségasztalánál
felsorakozik
az emberiség
elszánt pincér hada,
a névtelenek egyike élre áll
és a felhők hangerősítőjére
bízva szavait,
(hogy hallja Kelet és Nyugat)
az utolsó szó jogán,
pátosz nélkül suttogja maga elé:
„...számolva a következményekkel,
mondj igazat!

KISS IRÉN
(1947–2023)

ATLANTISZI ÖRÖKSÉGÜNK

Mitikus látomás a magyarság ősi gyökereiről

A mi atlantiszi örökségünk azért lényeges, mert a magyar volt Atlantisz vezető népe. Ez azt jelentette, hogy a nyelvünket is mindenki beszélte. Vagyis a magyar a világ ősnyelve! Mivel minden más nyelvnél logikusabb és árnyaltabb: istenibb! Egyébként rajtunk kívül kelták és ősi görögök éltek ezen a valaha volt kontinensen, amelynek kultúrája rendkívül fejlett volt. Nem beszélve arról a technikai fejlettségéről, ami ma is elkápráztatna minket!

Vallásuk olyan mágusvallás volt, ami töredékeiben ma is él a Kárpát-medencében. Nagyon bonyolult szellemvilágról tudtak, és fejlett anyagi hierarchiáról. De nemcsak tudtak róluk, hanem érzékelték is ezek működését az összes valóságon!

A vérszerződés szokása is tőlük ered! Három fontos főpapi funkció volt, ennek felel meg a három mágus szerepe: rítusok szervezése, uralkodás és gyógyítás. Építésetileg a kör formákat kedvelték, hadászati lag meg a sáncokat. Repülőgépeik is voltak már! Ellenségeik mégiscsak leginkább láthatatlanok voltak, bár nagyon hatékonyak. Idővel úgy elszaporodtak, hogy a Mindenhatónak el kellett süllyesztenie a kontinens jó részét, hogy ezáltal túlélési lehetőséget adjon az akkori emberiségnek.

Atlantisz mágikus vallási hagyománya tovább élt Egyiptomban, ahol az atlantiszi főpapok inkarnálódtak. Egy ilyen volt az Úr Jézus, aki kezdetben mint Thot Isten jelentkezett, majd kánaáni királyokban testesült meg. Nimród is ő volt, majd az Adiabene családban élte földi életét. Innen Árpád-házi királyaink „apostoli”, majd „jeruzsálemi” jelzője. Ő ma is köztünk, magyarok között él.

Egy másik atlantiszi főpap a történelemben Ámon Holdistenné vált, majd kánaáni uralkodóvá. Őt Monobáz (alias Zakariás) főpap néven ismertük meg, akit fiával, a Názáretivel együtt feszítettek egyidejűleg és gyalázatosan keresztre. Később ő Szent László néven vált a legdicsőbb magyar királlyá. Most is köztünk él!

A harmadik ilyen ősrünknek Melkizedek volt a neve, és őbelőle lett Álmos fejedelem. Ő is köztünk él! Ők hárman együtt az a Mag, amiből hatalmas tölgy sarjadt, amelynek soha nem szabad elpusztulnia! Hatalmasak az ellenségei, de ha méltó a hagyományaihoz, isteni erők segítik!

SZOMSZÉDOLÁS

KALAMÁRIS

A *Kalamáris* magazin több mint három éve, 2020-ban alakult, amikor Márkus László főszerkesztő kivált a szintén általa alapított *Litera-Túra Irodalmi Magazin*ból. A *Kalamáris* magazin független irodalmi internetes platform, amely napi rendszerességgel megjelenési lehetőséget biztosít profi és amatőr alkotók (költők, írók, festők, grafikusok, szobrászok, zenészek) számára. Jelenleg több mint 7000 állandó olvasója van, de az itt megjelenő írások olykor heti 8–25 ezer emberhez is eljutnak – a Meta statisztikái szerint.

A *Kalamárist* váltakozó létszámú szerkesztőség szerkeszti. A *Kalamáris* magazin köré az évek alatt közel 150 fős szerzőgárda csoportosult, akik szövegeikkel, képeikkel, műalkotásaikkal három-négy hetente, több-kevesebb rendszerességgel megjelennek felületén.

A *Kalamáris* magazin mellett működik a vele egy időben alapított Kalamáris Kiadó, mely napjainkig 22 könyvet adott ki, melyek döntő többsége verseskötet. Jelenleg előkészület alatt a *Kalamáris Antológia 2023*. A kiadó szerzői kiadások támogatására jött létre. Felelős kiadója Márkus László, aki korábbi munkásságát is ide számítva hetvennél több kötet fölött bábáskodott. A kiadó legutolsó munkája az *Ajtót nyitok a mára* pályázati antológia, melyet az Art'húr Irodalmi Kávéház, a *Gondola Kulturális Magazin* és a *Kalamáris* irodalmi oldalak közös szervezésében született. A pályázatra 312 szerző 820 pályamunkát nyújtott be.

A *Kalamáris* magazin hosszútávú céljai közé tartozik a platform fejlesztése, továbbá egy hasonló nevű webes folyóirat, valamint féléves megjelenésű, print folyóirat kiadása.

A *Kalamáris* magazin és Kalamáris Kiadó arculatát Fábián István, költő, grafikus tervezte.

BÁNKI ÉVA

VÉGSZÓ HELYETT

H. G.-nak

Most már elmondom.

Látni sem bírom a szenvedést.

Ezért menekültem a kisvárosból nagyvárosba,
külvárosból a kertvárosba. De nincsenek sehol
igazán biztonságos helyek. A haza már csak ilyen:
túl sokat tudsz róla. A kertünk végében áll a lépcső,
ahonnan az orosz katonák 1944 végén leszivárogtak
a Szépvölgyi útra. Ha éjjel felriadok, és elhúzom a függönyt,
látom is Kolját vagy Andrusát, ahogy csendben dülöngélnek
a gyümölcsfák között. És én nem tudom eldönteni:
gyilkosok-e vagy részeg tinédzserek. No de mit számít ez,
ha reggel úgys megölnék. Ám mért nem futok el?
Talán mert nehéz lenne tökéletesen megtanulni
egy másik nyelvet. Mikor rájöttem, soha
nem fogok álmodni portugálul, a magyarságommal is
gyorsan kibékültem. Annyira ciki volt az ilyesmi
a kilencvenes években, hogy már-már jól is esett.
No és a szerelem?! Annyira... igen, igen, persze...
De vajon mennyire? Tizenöt éve rabolni akartam
a játszótérrel egy kisgyereket. Gondoltam, pár órára
hazaviszem, utána pedig megölöm magam, ha nekem
úgysem lehet. Vajon voltam-e egy férfiba annyira szerelmes,
mint egy sokáig meg nem született, titkos gyermekbe?
Ezzel a titkos tudással foglalkozom a szerelemmel.
Trubadúrok? Nem tudja? Leülhet. Egyes.

Kedves igazgató úr! Kedves hallgatók!

Kedves szerkesztő úr! Kedves Marika néni!

Írom én is. Mintha nem unnám őket. Mintha lenne kedvem
bármelyik kedveshez. Éjszaka fiatal gyilkosokról olvasok.
Settenkedve lopakodnak kisvárosból nagyvárosba,

aztán föl a hegyre. És csendben összesúgnak.
Mennyi mocsok! Mennyi hazugság! Mennyi kedves!
Kedves kedves! Mi mind szolidárisak vagyunk mindenkivel,
zengi a tévé, hirdetik az újságok. Kedves igazgató úr!
Kedves hallgatók! Kedves rákom! Kedves halálom!
Hogy itt mindenkinek mindig milyen jó a kedve!
És csak kerülgetik egymást, mint a hajnal csendjében
óvakodó katonák. Az irodalom nem irodalom.
Nem a sok kedves, áttetszővé csiszolt mondat szövevénye.
Hanem a kijelentések azon része, ami nem fér el
sem a rádióban, sem a tévében. Sem a levelekben.

A többi... a többi... A torkunkban ragadt mondatok.
A gyalázat és a félelem.

AKNAY TIBOR

AHOGY A KUKORICÁT SZOKÁS

Ahogy a kukoricát szokás,
morzsolja idejét az ősz.
Ráérősen pergeti
a sárgult percekét,
elidőz egy-egy pillanatnál
abban a reményben,
hogy újra látják egymást.
Ha végzett, elköszön
ködpipájának füstje
még elfüggönyzi
a reggelt, még csak
néhány zörgős
diólevél marionettet
mozgat a szél
a párkányra könyöklő
faágon.

KAISER LÁSZLÓ

KALANDOR VAGYOK ÉS TISZTESSÉGES

Kalandor vagyok és tisztességes:
minden érdekel
s betartom a játékszabályokat
Moralizálni pedig nem fogok –
nem szoktam
Ezért tudom mi a bűn
és mi a jó
Ezért vagyok különb annál
aki csak kalandor
vagy csak tisztességes
És szerény vagyok
talán büszke
de először mindig
kedves szinte alázatos
Ha megváltozom:
oka van!

Mert miként a pápa
– nekem: Szentatya –
szólt a gyermekekhez:
szolgálatok a szabadságot!
Célom: szolgáljam a szabadságot
szabadságokat
Ha ebben akadályozol
akadályoztok: ölök!
Mondtam: kalandor vagyok
És tisztességes!

ASPERJÁN GYÖRGY

ÉRDEMELNÉNK MÁST?

Bármily szitokszó kiserked a számon,
soha nem a gyötört, zilált haza,
az anyaöl ellen. Szörnyű hiányom,
s kétségek lelket tipró halmaza

láttatja: javát zsebükbe söpörték
a bűnhöz igazodó vezetők,
a lelkileg romlott szellemi törpék,
kik elszívják e népből az erőt.

Sunyi haszonlesés már kivirágzott,
morál mérges gombaként kalapoz;
előnyt élvezhet itt megannyi táltos,
ki törvénykönyvet magának lapoz.

Álság és hitvány celeb lett az érték,
ki dolgozik, semmire se becsült;
kóklerség, tolvajlás és bűn a mérték –
menekül már, ki ezzel szembesült.

Ki marad: mert képtelen halni máshol,
vagy élteti az a kevés szipoly,
amivel szinte koldus lenne bárhol,
és nem zavarja a felvert sikoly.

Bár reménytelen, én itt vagyok otthon.
Élek-e még, lelkem tapogatom.
A másra váró föld majd őrzi csontom.
Érdemelnénk mást, ha élünk vakon?!

SZENTJÁNOSI CSABA

PÉNTEK DÉLUTÁN

Péntek délután

Péntek délután...régóta ültem
már le így Istenhez, a világhoz,
bár folyamatos papucskopogást
hallok fentről, mert ha morze jelek
lennének, de nem azok...
csak egy gyermek testét felhasználó
önálló életre kelt lábbeli...ami
elől menekülnek agyártatlan gondolataim,

szóval, beleülök a péntek délutánba,
mint egy idő léggömbbe,
és engedem, hogy felemelje lelkemet,
mert annyi minden húzza lefelé,
jó kiszállni egy könyv partlapjára,
jó a fák – halántékán madarak
lüktetését látni,
jó elhajózni mindenkihez az imával,
a péntek délután: az ártatlan fiú,
ahogy várja menyasszonyát a szombatot,
jó örömapának, jó örömrónak,
örömembernek lenni egy kicsit,
jó Arkhimédészt megérteni:
annyira emelkedik fel a lelkem,
amennyi a vers súlya,
jó gyereknek lenni...és elbújni
a harang alá vagy egy tücsök szívébe,
hogy ne lásson senki,
jó a péntekkel szövetséget kötni,
na nem vérszerződést húsvágás közben,
persze a FB éhes internetcsőre meg
folyamatosan követeli,
hogy magammal etessem,

de most átlépek a valóság országhatárát,
és kirándulok a végtelenbe,
ne zavarjon senki...
péntek délután, Hankiss Elemért olvasom,
míg pálmaszemhéjam le nem ragad,
mert hiába sakkozok az idővel,
mindig mattot ad fényes játékomnak,
péntek délután...kiszabadulnak a percek
az órák fogságából
és cintárnyéként összeverődnek,
én meg azt se tudom, hogy ezzel
a nagy gazdagsággal mit kezdjek,
hát rátok költöm a szavaimat...

RADNAI ISTVÁN

SZONETT A GÖRCSHÖZ

profán éjem folyik és mint a tenger
a gondolatom az álom elnyeli
párbajozok sűrű ébrenlétemmel
a hajnali kávé kortya mennyei

megküzdök aggyal izommal mint sárkány
szakrális gyönyör tör rám fáradtsággal
közben eremet tépkedi az ármány
és minden éber éj kéje lépre csal

a gép rabul ejt mint a szeme kékje
villog és rám kárörvendően röhög
éjjel bizonytalan a semmi léte

a csendre rápisszenve a gép hörög
ébren vagyok-e vagy már percnyi holtan
egy jámbor versben korommal kitoltam

KISS-TELEKI RITA

NEM CSINÁLOM

jelentése más ha kérded
de csak belemegyünk újra
méregből nőtt fát locsolni
mintha nem is arról szólna

nem akarom nem csinálom
méregből nőtt fát ha kérded
csak a gyenge az locsolja
tőlem aztán tövig éghet

FÁBIÁN ISTVÁN

OK

csillagok kihűlnek
űrök hegedülnek
verebek tyúkok
elülnek

varjak alszanak víz fölött
állanak bőszárnyú ködök
hallgatnak híves
ördögök

vizekben bálnák zenélnék
hallatszik fütyös delfinének
amíg vannak oktalan
elélnek

láva-ölelt lelkek kerekülnek
mindenек helyre kerülnek
csak a szerelem menekül
meg

RECENZIÓK

TORNAI XÉNIA

KEZDET BEN VALA

Gondolatok Oláh Tamás verseskötetéről

„Kezdetben vala / a puszta tér és idő, / aztán a teremtetés-gondolatra/ az ős-robbanás erejével / előáll a mind, szétárad/ az öntudatlan világ-anyag, / s a végtelen rendjét betetőzve, / az isten-porból, királyi fejfel/ előbújik az ember” – így kezdődnek Oláh Tamás legújabb kötetének első sorai. E bibliai felütéssel induló, hatvanöt szabadversből álló füzer tulajdonképpen létösszegzés, melyben a világ metafizikai értelmezésére, a megfoghatatlan megragadására, valamint saját földi pályájával szemben támasztott elvárásainak számbavételére vállalkozik a költő.

Oláh Tamás éles szemmel és lélekűvár érzékenységgel figyeli a külvilág és a belső táj történéseit és azok egymásra reflektáló, bonyolult szötteését. Szkeptícizmussá soványodott hittel, kételyektől roskadozó lélekkel, de kíméletlen feltárulkozással veti papírra mindazt, ami a kezei közül minduntalan kipergő időről, szerelemről és elmúlásról, e földi színjátékban ismeretlen szereplőtársairól és az áhított kedvesről, az emberparány és a Mindenség viszonyáról, a hétköznapiak díszletté sekélyesedett színhelyeiről, a tökéletes ősállapotról és az oda nyugvópontként ismét visszaszerveződni vágyó véglényről tudatából kikiváncslik. Tömör megállapításai és lélekből felszakadó, keserű kérdései önmagát sem kímélő lényeglátásáról árulkodnak. „Kéjnép vonul színes zászlók alatt,/ a hegycsúcs a holdat nyalja,/ a felhő sárga port köhög.” „Mit tudsz itt cselekedni,/ ahol cinkelt kártyákkal érkezik a segítség?” (Monológ). Önmagát faggatva a megfélemlenre keresi a választ („miért vagyok én én,/ miért vagyok itt ezer éve,/ és nem születtem máshol”); vívódó töprengései meglepészenek az olvasó tudatában, felébresztik a kétke-
dést, és felismerésre készítetnek.

Az első fejezetek darabjai metafizikai síkra helyezett eszmefuttatások a háború által sújtott, pusztuló világról (*Tarajos fenevad*), önmegszólító gondolatok az ember céltalan küzdelmeiről a kiüresedett, érték nélküli valóságban (*Monológ*), filozófiai elmélkedések a halál utáni továbbélés lehetőségeiről (*Kétféle*), és az élet díszletezett jeleneteinek szcenírozott bemutatása (*Cirkusz*, *Álomhajó*, *Bikaviadal*, *Óriáskeréken*) a választott szimbolikus térben. E verseket a bizonytalanság érzése és a nyugvópont hiányának eleve felkavaró tematikája mellett még vibrálóbbá teszi a bravúros ábrázolási módszer: Oláh Tamás a szabadversek kötöttségektől mentes, áradó struktúrájába ágyazva egyszerre több síkot villant fel, így jelezve, hogy a különböző jelenségek a létezésben kibogozhatatlan hálóbá fonódva, párhuzamosan vannak jelen, kölcsönös egymásra hatásukkal egészítve ki a Mindenségbe tartozásuk szerves egységét. Tér és idő, álom és valóság, múlt és jelen, színek, formák, ízek és illatok, test és lélek, a fizikai sík és a felfoghatatlan, élő és élettelen egyetlen hömpölygő forgatagba olvad, és ott egyetlen Harmóniává lesz. És ezzel az együtt lélegző ős-gomollyal érzi elválaszthatatlanul összetartozónak az Embert, aki a teremtés idején, földi formájában való megjelenése előtt a világegyetem gyermekeként büntelen boldogságban egylényegű volt a nagy Egésszel. „Álomtalan / fűszál voltam, / míg meg nem születtem, / a világrend kormányoz, / matéria és lélek, / egybegyűrve lüktet, / robban / és boldog alkímiában / összeáll bennem” (Én). Műveiben ezt az elveszített ártatlanságot sóvárogja vissza, és őszintén hisz a halál utáni visszatérésben való feloldódás kegyelmében: „Szeretném az ablakon túli / hazámat egy széles mozdulattal / magamhoz ölelni, / a mindenség kis darabját visszakapni” (Az R eset), „Vigasztaljon: belül és kívül / egy vagy, / – maga a mindenség” (*Utolsó utószó*).

A költő világlátásában tehát minden mindennel összefügg. Ennélfogva oly módon magnetizálja verseiben a témául választott mondanivaló erőtereit, hogy amit asszociációs hálójá az első képben befog, az újabb értelmezési tartományként nemcsak végig jelen marad a befejezésig, hanem egyre szélesebb spektrumúvá tágul. Így a Mondd ki! ciklus az epekedő, érzékiségtől sem mentes szerelem és általa a Nő felmagasztalásán túl az eggyéolvadás iránti vágyat tükrözi, mely nem pusztán két ember egyesülése, hanem a világ-egészbe tagozódás felé is utat nyitó, öntudatlan törekvés: „Fölhágok veled az istenoromra, / hogy örömkben velünk sírjanak az istenek” (*A nő*). A természet és a Gaia földanyát idéző női test tájai szintén szimbiózisba kerülnek verseiben.

Létfilozófiájának része, hogy a bennünket körülvevő világ tárgyai életünk érző társaivá lényegülnek: „A partra vetett szoba még lélegzik”, „az óra „csúnyán / rám ölti nyelvét / ha meg elfeledkezem róla / életre kel / és szalad”. A múltbeli események a jelen vásznára vetülve megelevenednek, vagy legalább is megidézhetők („Alkonyomban magamat keresem / minden tárgyban, régi képben, / mind búcsúzóul bólogat felém. / Incselkedik velem a múlt...”). A Fekete macska fejezet szívbe markoló tűnődés az öregedésről és az elmúlásról. Rezignált szembesülés a kíméletlen idő pusztításával, a nyom nélkül maradás miatt érzett örök kudarc élményével, és kétségbeesett szánakozás a hús-vér valóba zárt ember végessége miatt. A költő hol az alulmaradás érzésével veszi tudomásul legyőzetését, hol az isteni felülemelkedés magasából számol le korábbi illúzióival: „Mondom: becsaptak! / Hitted, ha tanulsz, tudni / fogod, ki vagy, / és uralni, ami / benned végbemeget. / Hát nem... / Átverték. Maradsz emléktelen. / Nincs árnyéka az árnyéknak” (*Utolsó utószó*).

A szerző sokszínűségét jellemzi, hogy kötetbe emeli a görög mitológia néhány alakját. Ám az ókori történetek újramesélése számára nem öncélú ujjgyakorlat csupán. Az új hangszerelés meg-megtöri az antikvitásból ismert elbeszélő stílust: csibészes pimaszsággal kikacsint a mai olvasóra, és a megidézett mitológiai események apropóján a fennálló társadalmi folyamatok bírálatát csempészi a szépen kalligrafált sorok közé.

E mindenben csalódott, önmaga orra alá dünyögő, számvető művészi attitűd kíséri végig az olvasót a kötet további fejezeteiben. Az önnön csigaházának védelmébe visszahúzóds vágya burkolt kritika, mely egyfajta költői elhatárolódást jelez a világban zajló negatív tendenciáktól. „Magamra fordítom a kulcsot / utcasár ne lötytyenjen a cipőmre / ne lássam a bolond-világ fülében / a frászkarikát”. Lecsupaszított, valódi emberi értékekre vágyik, bírálatá azonban implicit: egyetlen felhorgadó, tiszteletlen szóval sem bánt meg senkit. Hol iróniával üt arcul, hol a nominális stílus minimalizmusának intenzív felidéző erejével sokkol, („Részeg kacagások. / Piros szőnyegek. / Mosdatlan igék. / Pénznyelők. / Elhagyott rollerek”), hol hétköznapi mondatok szokimondó egyszerűségével zúdítja ránk a póre valót: „Mit várhatok itt még ebben / a városban, / ahol születtem, és éltem eddig? / Kinek szóljak és miről? / Itt nincs válasz az őszinte, / gyermeki kérdésekre sem” (*Grimaszok*). A sorok között olvasva, óhajait visszafelé fejtve értjük meg, mi minden nem teljesedett az élettől remélt elvárásai közül: „Szeretnék nemet mondani / a sok illanó gyönyör után. / Elég a hazug jóból. / Nem akarok többé / a gondolatlan világ része lenni. / Élni egyszerűen lenne jó. / Beszívni a friss zápor illatát, / nézni egy levél ereztét.” Ebben a mindannyiunkban közös, emberi vágyában osztozunk, amikor a kötet záródarabjával, a *Miatyánk* keserű parafrázisával búcsúzik.

Verseinek titkát nem nehéz megfejteni. Elévülhetetlen vágya, mely a megfeythetetlen megfeytésére irányul, hite az örök harmóniát sugárzó Mindenségben, ingatag, de meg nem törhető bizalma a földi létezés fenntartó emberi kapcsolatokban, szűnni nem tudó szerelme az Asszony iránt, tisztelgése a költőelődök előtt, akiktől verseiben gyakran idéz, és alázata, mellyel engedelmeskedik „az egymás alá simult sorok / hatalmának”, emeli őt olyan magasságokba, ahol az egyetlen lehetséges kívánság csak az lehet: „teljesülhessen rajta még sokáig / a versírás szent örölete” (*Az R eset*).

Oláh Tamás: *Kezdetben vala. Verseik 2023, Hét Krajcár Kiadó, Budapest, 2023, 198 l.*

PETRUSÁK JÁNOS

MILYEN EGY NAP VELENCÉBEN?

Lengyel János Egy nap Velencében című kötetéről

Vajon, milyen lehet egy nap Velencében? És érdemes-e ott egy napot tölteni? Viszont, ha másként nem adódik, akkor ez van. Jellegzetesen magyaros, sok létkérdéses kötet Lengyel János *Egy nap Velencében* című novellása.

A kötet címe máris provokatív és elgondolkodtató. Volt olyan ismerősöm – egyébként a szerzővel közös – aki kritizálta a címet, azt a szó szoros értelmében felfogva, hogy mondja, nem érdemes egy napot Velencében tölteni; más viszont könnyedén vállalt, hogy miért is ne. Ilyen valahová vágyunk, ott valameddig, rövid időre vagyunk, de ott miért is, s egyáltalán, oda miért is vágytunk, magyaros és közép-európai kérdésözönt vet fel a kötet. Az onnan elvágódás, ahol vagyunk, de mégis a szülőföld állandó visszahúzása, aztán ahová érkezünk, ott idegenek leszünk, de valahogy már ugyanígy idegenként néztünk széjjel – különösen kisebbségi létből – otthon is. Ahogyan idegenkedünk magától az utazástól a két állomás között.

Kompország vagyunk – ahogy írta Ady Endre, és benne-rajta mi mind örökké sehová sem tartozók lennénk? A nagy költőnk a Trianonban csonkult országról írta a kompország – azóta fogalommá vált – kifejezést. Viszont abba, mi anyaországiak bele sem tudunk gondolni, milyen a mostani határainktól akár néhány kilométerre a szülőföldünkön, az őseink és azok ősei szülőföldjén idegennek lenni! Mert van olyan terület, és volt olyan időszak, vagy talán sajnos ma is van, ahol minimálisan rossz tekinteteket kap, aki magyarul szól. Pedig mindenhol, minden jogunk meg(lenne), de más a jog, és egészen más a való.

Ilyen, a kisebbségi létbe született író, Lengyel János. Beregszász, a mai Berehove szülötte, ahol még tartja magát a magyar szó – valameddig. Aztán arra egy gyilkos háború is van, amit vannak, akik arrafelé az országban élő nemzeti kisebbségek ellen használnak fel. Leverik emléktábláink, összezúzzák vagy lefestékezik szobraink, és szinte természetesnek tartják azt, hogy a kisebbségeknek kell az első sorban és legnagyobb mértékben véreznük a harcokban. Sőt, aki turistaként vagy éppen a helyieknek segítséget hozóként meg merészel szólalni az édesanyanyelvén, ha az a magyar, máris rászólnak. Én ezt tudom, és aki akarja, az is tudja.

Érthető így már, hogy a kötetnek a számomra legemblematikusabb műve A tehén története. Csak az bánt itt, hogy a cím elmondja a tartalmat szinte. Sejtelmesebb címet adtam volna, mondjuk azt, hogy *Bú-ú-ús történet*.

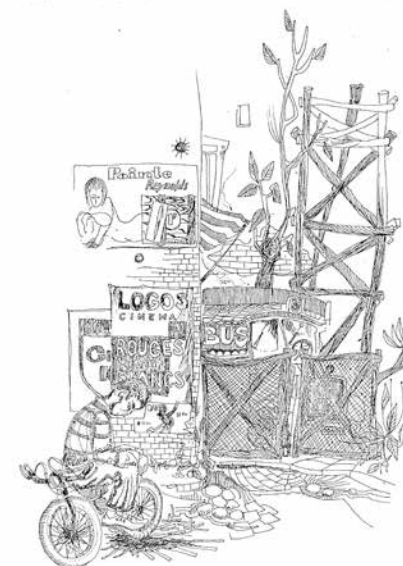
A főhős ugyanis egy tehénke, aki – és szinte nem ami, mivel egészen emberi gondolkodása van ám – Nyugatra vágyik. Hiszen Nyugatról csak és csakis jót hall. Ami

itt van, arról meg csak rosszat, tehát úgy érzi, menni kell. A tehénke nem is kicsi boci, tud már sok mindent, csak ahogyan az ember is szokta, féligazságai vannak, s abból kerekít ki egy egészet. Amiről viszont nem tud, vagy nem fér bele az ő igazságába, azt – lásd mainstream sajtó – azt hazugságnak gondolja. Egyszerre kacagtató, elgondolkodtató és ezért valós a tehénke beszélgetése a számmárral. Bár hiába mondják azt a számmárra, hogy nagy számár, hiszen az, mégis mindenki tőle kér információt. És amikor a csacsi, korántsem csacsimód mondja, hogy ez a Nyugat, ahová minden élő Kárpátaljáról is vágyódik, az ő esetükben Magyarországon kezdődik, sőt, ez az ország valaha itt volt, el sem kellett menni innen oda, hogy máris ott legyünk. Ekkor a tehénkénk nevetni kezd: „Elek bácsi – szólt a számmárnak –, ne nézzon már marhának! Azt még a legkisebb boci is tudja, hogy az országok nem vándorolnak.”

Persze, az országoknak nincsen lábuk, hogy egyik helyről a másikra költözzenek, csak az országok lakóinak, s ha már lábuk van – kinek mennyi – mennek is, mint tehénkénk. Külföldi karrierről álmodik – kérdés közben – hiszen látott tehéntársat, modellként, igaz az lila volt. Aztán egész csorda segítené őt, hogy átjusson a határon. Majd, ha ehhez a négy lába kevés, kerekeket akar ehhez, teherautót kívánna lestoppolni, majd egy egész vonatot. Amely megállt. Kissé odébb. Tehénkénkből meg hamburger lett.

És így a többi novella is, szatirikusan, de mindeközben igencsak elgondolkodtatón.

Aztán a címadó novella, az *Egy nap Velencében* egy autóbuzos – szokásos – kirándulás, korántsem szokott módú előadása. Mivel mi magyarok, jó, lehetséges más nemzetek fiai is, hajlamosak vagyunk Hány Jánostól tanulni. S bármiről mesélünk, mindenről nagyzolvá szólni. Lengyel János nem így tesz, s ezzel emelkedik nemzete átlaga fölé. Ő Nyugaton meglátja a napnyugtát. Amiért annyira érdemes nekünk menni? Ahol a „Kárpátok szülötte” idegen lesz, mindig is. Ahol pedig, a híres-neves Velencei Karneválon, az író-mesélő minek másnak, mint „kárpátaljai írónak öltözött”. Mivel érzi-tudja, annak kell öltöznie. Hiszen az. Ne tagadja meg önmagát!

József Antal:
Egy utazás emléke

FOLYÓIRATSZÁMUNK SZERZŐI

Aknay Tibor (1944, Érsekújvár) – író, költő, fotóművész. **Asperján György** (Újpest, 1939. február 8. –) József Attila-díjas (1985) magyar író, költő. Apai ágon örmény származású. 17 évesen közvetlen tanúja volt a forradalom sok eseményének, ami meghatározó hatással volt későbbi írói pályájára is. 1958 óta publikál. 1960–65 között az ELTE BTK magyar–filozófia szakos hallgatója volt. Karrierje kezdetén vasesztergályosként dolgozott. 1964–66 között az ELTE Alkotóköre Tiszta szívvel című irodalmi lapjának főszerkesztője. 1965-től a Magyar Rádió munkatársa lett, 1981 óta irodalmi rovatvezetőként. Regényei általában önéletrajzi ihletésűek. A rádió több hangjátékát, dokumentumműsorát tűzte műsorára.

Baka Györgyi (1951, Budapest) – költő. A Szombathelyi Tanítóképző Főiskola könyvtáros-népművelő szakán szerzett diplomát, hosszú ideig népművelőként és könyvtárosként dolgozott. Hét verseskötete jelent meg. Tagja a Magyar Írószövetségnek és a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. 2017-ben Erd Megyei Jogú Város Művészeti Díjjal tüntette ki. Erdén él.

Bakacs Ernő (1938, Lajosmizse) – novellista, regényíró. Mérnökként dolgozott sokáig, az utóbbi években számos kötete jelent meg. Egerben él.

Baranyi Ferenc (1937, Pilis) – Kossuth- és József Attila-díjas költő, író, műfordító. 1954-től publikál. Számos verse, írása jelent meg a legkülönbözőbb antológiákban 1960 és 2014 között. Ő maga is igen sok antológiát szerkesztett. Verseit csaknem valamennyi európai nyelvre lefordították. Több mint fél évszázados eddigi munkássága során operalibrettókat írt és fordított, televíziós dokumentumjátékai nagy zeneszerzők életét és munkásságát ismertették. Dalszövegei különféle hanghordozókon is kiadásra kerültek. Irodalmi és zenei ismeretterjesztő műsorai a rádióban és a televízióban igen népszerűek voltak. 2008-ban Kossuth-díjjal ismerték el munkásságát, 2018-ban a Magyar Kultúra Lovagjává választották és elnyerte a Kassák Lajos Irodalmi Díjat.

Bánki Éva (1966, Nagykanizsa) – író, irodalomtörténész, tanár. Verseit, prózái írásait először a Kalligram, Mozgó Világ, Látó, Tiszatáj közölte. Az ELTE-n szerzett magyar–portugál szakos diplomát. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetemen és az ELTE BTK-n tanít középkori világirodalmat. 2004-ben jelent meg Esőváros című első önálló prózakötete a Magvető Kiadónál, amely elnyerte a Szépirodalmi Figyelő-díjat. A Magyar Műza folyóiratban rendszeresen publikál.

Benke László (1943, Újvárfalva) – költő, író. A Hét Krajcár Kiadó vezetője, a Magyar Írószövetség tagja.

Bertha Zoltán (1955, Szentes) – Debrecenben élő irodalomtörténész, kritikus, a Károli Gáspár Református Egyetemen tanít. József Attila-díjas, tagja a Magyar Írószövetségnek.

Büki Attila (1948, Szombathely) – költő, író, újságíró, képzőművész. Tagja a Magyar Írók Egyesületének, az Erdi X-ART Képzőművészeti Egyesületnek, a stockholmi Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesületnek, a Magyar Újságírók Közösségének, a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Létrehozója a büki és ócsai művészteleneknek. Alapító tagja az érdi és a bábolnai művészteleneknek. Lapok szerkesztője, legutóbb a Duna-part című irodalmi, kulturális és társadalmi folyóirat főszerkesztője. Több mint húsz könyve jelent meg, legutóbb A mi időnk című drámakötete. Erdén él. A Magyar Nemzeti Írószövetség alapító tagja.

Csák Gyöngyi (1950, Kisvaszar) – költő, novellista, drámaíró. Kaposváron tanított, nyugdíjba vonulásáig igazgatóhelyettesként dolgozott. Versei, novellái és drámái számos folyóiratban jelennek meg. 2010-14 között rendszeresen szerepelt a Fúzió Rádió irodalmi műsorai-ban. Tagja a Magyar Írószövetségnek. Legutóbbi kötete: Futókor (2020). Kőbányán él.

Debreczeni György (1958, Budapest) – költő. Könyvtárosként dolgozik. Eddig 15 verseskötete jelent meg, a legutóbbiak: Ezen a szép napon: Thomas Bernhard breviárium (2019), Három menetben, kollázs nélkül (2020), Tandori-kollázsok (2021). Budapestén él.

Diószegi Szabó Pál (1974, Hódmezővásárhely) – költő, műfordító, történész, jogtörténész, középiskolai (PhD). Az SZTE-ÁJTK tudományos munkatársa, a Magyar Írószövetség tagja, illetve a Csongrád-Csanád megyei Írócsoporthoz tartozó titkára, a Szegedi Írók Társasága elnöke. 2007 óta öt verseskötete jelent meg. Verseinek jó részét megzenésíti, amelyet a Diószegi Sounds nevű zenei formációjában elő is ad.

Elmer István (1952, Esztergom) – író, újságíró. A Lyukasóra főszerkesztője volt, jelenleg az Új Ember munkatársa. Utóbbi könyvei: Örökre veszve nem lehet (2014), Bolondajtó (2015), A fogoly szeme (2017), Bóják az áramlatban (2018), Sodronyok és örlőkő (2018). A Magyar Írószövetségnek és a Magyar Írók Egyesületének tagja. József Attila-díjas. Budapestén él.

Fábián István (1953, Budapest) – költő, tervező-grafikus. Az 1980-as évektől folyamatosan publikálja verseit irodalmi lapokban. Az utóbbi évtizedekben internetes folyóiratokban és antológiákban is rendszeresen szerepel. Első önálló kötete A képzelet bádogtornyai címmel 1984-ben jelent meg. 2011 óta saját honlapján is közreadja képzőművészeti és irodalmi alkotásait.

Fellinger Károly (1963, Jóka, Szlovákia) – költő, helytörténész, mezőgazdasági vállalkozó. Eddig tizenöt könyve jelent meg. Versei, gyermekversei egyre nagyobb hírnevet szereznek számára. Több nyelvre is lefordították verseit. Jókán él jelenleg is.

Habos László (1963, Budapest) – író, költő, irodalmi szerkesztő. Versei, novellái 2005-től jelennek meg folyóiratokban, antológiákban. Az Erdi irodalmi Lexikon szerzője, a helyi irodalmi élet szervezője. A Temesi Éva Irodalmi Kör alapítója, az érdi költők antológiájának szerkesztője. Csuka Zoltán díjas.

Hanács Erzsébet (1948, Nagybátöny) – költő, író, újságíró. A Kelet Felől című folyóirat szerkesztőbizottsági tagja, a Rím Könyvkiadó élet szervezője. Váci Mihály-díjas alkotó. Budapestén él.

Heltainé Nagy Erzsébet, PhD (1953) – egyetemi docens, a nyelvtudomány kandidátusa, az MTA köztestületének tagja. A Nyelvtudományi Intézet tudományos főmunkatársa, a Károli Gáspár Református Egyetem tanára. Fő kutatási területei: az irodalmi nyelv, az írói nyelvművelés, Sinka István stílusa, normatív kérdések a mai nyelvben. 2018-ban a Magyar Érdemrend Lovagkereszt polgári tagozat kitüntetéssel ismerték el több évtizedes tudományos tevékenységét.

Jóna Dávid (1968, Budapest) – költő, író. Tizenhét évig tanított a zsámbéki főiskolán. Médiatanár, újságíró, operatőr. Az Art'húr című kulturális, művészeti lap alapítója, a facebookon az Art'húr Irodalmi Kávéház főszerkesztője. Biatórágyon él.

Kaiser László (1953, Budapest) – költő, író. Végzettsége szerint tanár és dramaturg. A Hungarovox Kiadó és Oktatási Stúdió vezetője. Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas. Munkásságának elismeréseként 2017 decemberében Kassák Lajos-díjjal tüntették ki. Budapestén él.

Kiss-Teleki Rita (1975, Tolna megye) – irodalmi alkalmazott, költő. Verseit internetes és nyomtatott folyóiratokban publikálja. Több antológiában szerepelt, három önálló kötete jelent meg. Legutóbbi verseskötete: Vissza se nézni (2021).

† Kiss Irén (1947–2023, Budapest) – költő, tanár. Az irodalomtudományok kandidátusa, az ELTE oktatója. A Magyar Írószövetség tagja. Verset, drámát, regényt egyaránt publikál, közel húsz önálló kötete jelent meg. 2012-ben a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjével tüntették ki. A Magyar Nemzeti Írószövetség alapító tagja.

Koosán Ildikó – nyugalmazott igazgató főorvos, költő. A 2000-es évek eleje óta foglalkozik irodalommal. Eddig tizenegy önálló verses könyve és öt műfordítás kötete jelent meg. Tagja a Magyar Műfordítók Egyesületének. Legutóbbi verskötete: Kertre nyíló ablak (2022). Szombathelyen él.

Lajtos Nóra (1977, Püspökladány) – író, költő, irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, tanár. A Debreceni Egyetemen szerzett magyar szakos tanári oklevelet, majd ugyanott 2013-ban PhD (doktori) oklevelet summa cum laude minősítéssel. 2011-ben megalapította az Irodalom21 – A debreceni magyartanárak lapja című kiadványt, amelyet 2016-ig egyedül szerkesztett. Versei, novellái, drámája, esszéi jelentek meg számos belföldi és külföldi folyóiratban. Publikációi száma eléri a 300-at. Állandó szereplője a Versmaratonnak. Legutóbbi kötetei: A gyermekkor tenyerén (versszociográfia, 2022), Fehér

szektor (novellák, 2022). Bella István-díjas, Tokajban Kishordó-díjat kapott.

Lengyel János (1973, Beregszász) – történész, író, újságíró, publicista. A Magyar Írószövetség, a Magyar Pen Club tagja, a Magyar Újságírók Közössége elnökségének tagja. A Kárpátalja hetilap rovatvezetője. 2014-ben megkapta a „Nemzeti Újságíráért” kitüntetés bronz keresztjét. Eddig 12 kötete jelent meg, az utolsó 2023 augusztusában, Elgyőnyört élet címmel. Budapestén él.

M. Fehérvári Judit (1962, Debrecen) – magyar-történelem szakos középiskolai tanár, szakvizsgázott tánc- és drámapedagógus, történész, író, költő. Az utóbbi hét esztendőben Uppsalában tanított magyar irodalmat. Számos folyóiratban publikál, jelenleg áll kiadás alatt a 12. önálló kötete.

Madár János (1948, Balkány) – költő, könyvkiadó, újságíró. A Kelet Felől című irodalmi folyóirat alapító főszerkesztője; a Muravidék, Új Tanú szerkesztője. A Magyar Írószövetség tagja; a Magyar Újságírók Közössége alelnöke; a MÜK irodalmi tagozatának vezetője, a Magyar Nemzeti Írószövetség elnöke, Balkány város díszpolgára, József Attila-díjas és Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas alkotó. Budapestén él.

Márkus László (1955, Miskolc) – költő, szerkesztő, könyvkiadó. Újságíróként online folyóiratot szerkeszt, kortárs költőket, írókat és más alkotóművészeket népszerűsít, interjúkat készít, recenziókat ír. Műfordítóként angol és amerikai költőket, valamint antik és kortárs japán haikukat ültet át magyar nyelvre. Felelős kiadónként hét év alatt közel 70 kortárs szerzőt kötetét jegyzi. Versei eddig öt önálló kötetben és számos antológiában jelentek meg. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja.

Mártonfi Benke Márta (1958, Kunszentmárton) – festő, művészeti író. A Magyar Újságírók Közössége művészeti tagozatának vezetője, a Magyar Műza képzőművészeti rovatát szerkeszti. Rendszeresen vesz részt egyéni és csoportos kiállításokon, a Vásárhelyi Őszi Tárlaton többször szerepelt képeivel. Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas. Kunszentmártonban él.

Mátyus Attila (1965, Miskolc) – költő. Elvégezte a Magyar Íróakadémia szerkesztői mesterkursusát és egy recenzióíró pályázat megnyerése után Bedő J. Istvántól tanult szerkesztői mesterséget. Verseit közölte számos folyóirat (Napsziget, Ezredvég, Ártér, Partium, Előretolt Helyőrség, Bárka). Szerepelt a Művészetek szigete, Rét-ság, A parlament a falra ment című antológiákban. Több versét lefordították angol, orosz és vietnami nyelvre.

Medvigy Endre (1948, Budapest) – József Attila-díjas magyar irodalomkutató, szerkesztő. 1981-től publikál, tanulmányai és forrásközlései jelentek meg számos folyóiratban. 1986-tól, nagyrészt kutatási eredményeit feldolgozva, 40 könyvet szerkesztett és látott el értelmező előszóval vagy utószóval. Összegyűjtötte Sinka István szanaszét megjelent ismeretlen verseit és prózái írásait, átnézte és feldolgozta a költő özvegnél és az OSZK-ban található irodalmi hagyatékot. 1987-ben Tornai Józseffel közösen szerkesztette kötetbe Sinka István válogatott verseit, 1993-ban Püski Sándor kiadója számára sajtó alá

rendezte és elemző előszóval látta el Sinka István összegyűjtött verseit és prózai írásait. 1997 óta gondozza, szerkeszti, utószóval látja el Nyíró József életműsorozatát. 2021-ben munkásságát József Attila-díjjal ismerték el és elnyerte a Magyar Kultúra Lovagja címet.

P. Papp Zoltán (1949, Budapest) – költő, műfordító. A Dunatükör című irodalmi, művészeti és kulturális folyóirat alapító főszerkesztője. A Budapesti Műszaki Egyetemen szerzett mérnök-tanári diplomát 1977-ben. 1976 óta publikál verseket, esszéket és műfordításokat rangos folyóiratokban. Tagja a Magyar Írószövetségnek és a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaságnak. Tíz önálló kötete jelent meg. Budapesten él.

Petrusák János (1970, Nyíregyháza) – író, drámaíró, forgatókönyvíró, újságíró. Számos krimi, krimi-paródia, ifjúsági regény, dráma, komédia és sci-fi szerzője, tagja a Magyar Újságírók Közösségének.

Péter Erika – költő, író. 2004-ben jelentek meg első művei. Felnőtteknek és gyermekeknek egyaránt ír. Számos irodalmi folyóiratban, antológiában, valamint gyermekmagazinokban olvashatók versei, prózái. Több kötete jelent meg. Békéscsabán él.

Radnai István (1939) – költő novellista. Írásai rangos folyóiratokban folyamatosan jelennek meg. Több mint tíz verseskötetet publikált. Tagja a Magyar Írószövetségnek, a Magyar Kultúráért kitüntetés birtokosa.

Szafián Zsuzsanna (1948, Békés) – költő, író, tanár. Tanári végzettségét Budapesten és Szegeden szerezte, az írás gyermekkorától része életének. Az 1990-es évek óta rendszeresen publikál. 2004-ben a Tiszánál című versével 3. díjat nyert Szeged város pályázatán. Rövid prózai írásai főként az Accordia Kiadó antológiáiban jelentek meg. Három önálló kötettel rendelkezik, az utóbbi Janus-arcok címmel 2022-ben jelent meg. Jelenleg Szegeden él.

Szente B. Levente (Szőrényvár, 1972) – költő, író, helytörténeti kutató. 1979 óta családjával Székelykereszten él. Első írásai a Romániai Magyar Szóban jelentek meg 1994-ben. Rendszeresen publikál verset, mesét, helytörténeti írásokat, riportot és interjúkat folyóiratokban (Bárka, Korunk, Székelyföld, Előretolt Helyőrség, Hitel, Partium). Tizenegy önálló kötet szerzője. Legutóbbi verseskötete: Vízmerítő (Holnap Könyvek, Nagyvárad 2021). Egyik alapító tagja a Felolvasónak, valamint a Kányádi Sándor Irodalmi körnek (KÁNYA). 2021-től a Garabontziás lap főszerkesztője. 2022-ben a Magyar Kultúra Lovagjává avatták.

Szentjánosi Csaba (1965, Budapest) – költő. Rendszeresen publikál irodalmi folyóiratokban. Budapesten él. Az Art'húr irodalmi Kávéház egyik szerkesztője. Első kötetét, a Fiatal Írók Szövetsége adta ki, Vers a versben címmel.

Szűk Balázs (1960, Eger) – költő, tanár, médiaszakember. 2001–2005 között az egri főiskola adjunktusa video- és tv-szakirányon. Filmklubvezető, fesztiválok szervezője. A diszpolgar.hu munkatársa. Tanulmányai,

versei, prózai írásai hazai és romániai folyóiratokban, lapokban, antológiákban jelennek meg.

Tornai Xénia (1968, Budapest) – tanár, költő. Az ELTE magyar-angol szakán szerzett középiskolai tanári diplomát. 2020 februárja óta foglalkozik költéssel. Versei jelentek meg a Napút, illetve a Napút Online folyóiratban, a Magyar Múzsában, a Klárisban, az Agriában, a Fövenyben, valamint több antológiában (Karácsonyi pillanatok, Lélekmozaik, Magánkozmosz, A Hetedik, Krúdy és Kláris Antológia). A veregyházi Hagyomány és lendület 2021 címmel meghirdetett irodalmi pályázat első helyezettje, a Napút Kortárs irodalmi alkotások pályázatában a vers kategória kiemelt szerzője 2022-ben. Első verseskötete „A Mindenség húrjai” címmel 2022-ben látott napvilágot a Rím Könyvkiadó gondozásában. Budapesten él.

Turai Laura (1983, Kecskemét) – költő, irodalomkutató, újságíró, Kecskeméten él. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájában szerzett PhD fokozatot (2013), s a Leuveni Katolikus Egyetemen francia irodalomkutatói diplomát. 2006 óta publikál verseket, tanulmányokat országos folyóiratokban, antológiákban. Kutatási területe Pilinszky János költészetének és Simone Weil filozófiájának hatástörténeti összefüggései, valamint a kortárs magyar irodalom. Két verseskötete jelent meg.

Turbók Attila (1943, Budapest) – költő, újságíró, szerkesztő. Az ELTE bölcsészettudományi karán végzett 1975-ben. Az Ifjúsági Magazin irodalmi szerkesztője volt, dolgozott a Fiatal Művészek Klubjában, kulturális szervezőként a Zeneakadémián, a művelődési ház igazgatójaként Leányfalun. 1980-tól húsz éven át egy börtönügyi szakfolyóirat és a Börtönűjság című hetilap szerkesztője. Hat verseskötete jelent meg. Budapesten él. A Magyar Nemzeti Írószövetség alapító tagja.

Varga Zoltán Zsolt (1962, Szombathely) – körestaurátor, író, költő. Két novelláskötete és egy mesekönyve jelent meg. Rendszeres szerzője a Liget folyóiratnak. Írókat és költőket ábrázoló portrészobraiból Makón nyílt önálló kiállítása. A GÖMB (Gödöllői Művészetrátók) képzőművész csoport alapító tagja.

Ványai Fehér József (1959, Dévaványa) – író, költő. A 80-as évek vége óta szerepel folyóiratokban. A Magyar Írószövetség tagja. A Magyar Napló szociográfiai pályázatának (Önképünk az ezredfordulón) és a PoLiSz Csengey-pályázatának díjazottja.

Veszélka Attila (Szolnok) – költő. 1962 óta Szegeden él. A Szegedi Akadémiai Bizottság Szépirói Csoportja elnöke. Kölcsény-ermes.

Zsibói Gergely (1974, Kolozsvár) – költő, író, tanár. 13 éves kora óta Magyarországon él. A salgótarjáni Bolyai János Gimnázium magyar szakos tanára. Folyóiratok, antológiák közlik írásait. Tagja a Balassi Bálint Asztaltársaságnak. Két kötete a Palócföld Könyvek sorozatban jelent meg: Csönd-szilánkok (versek, 2007), Napborulás (kispróza, 2009).

TURAI LAURA

SPIRITUÁLIS TEXTÚRÁK

MÁRTONFI BENKE MÁRTA FESTÉSZETÉBEN

Mártonfi Benke Márta festészete a körköröség bűvöletében épül egy kaleidoszkópszerűen szemünk előtt folytonos változásban élő édenkertté. Sok közhelyet lehetne felsorakoztatni alkotásait illetően, s mint általában a közhelyek, önmagukban is megállnák a helyüket; paradox módon, ebben a művészetben nem mélyebbre kell ásni, hanem föl kell ismerni az itt tulajdonképpen hétköznapi csodává lényegülő valóságot.

Lételeme szülőföldje, Kun-szentmárton atmoszférája, számára a szülőföld a „világ közepe”, s minthogyha ezt a világ közepére fókuszált pontot keresné, s találná meg a világon mindenhol, minden elé kerülő

szépségben. Proust magzatpózba zárkózott, hogy napvilágra hozza az eltűnt gyermek-kort, s tudjuk, milyen sok alkotó táplálkozott az elveszett éden reminiscenciáiból. Mártonfi Benke Márta nem bezárkózik, hanem kimegy a tájba – a plein air festészet alapállása –, s mégis, feltűnő a megjegyzés egyik címválasztásában: *Kertem fogságában*.

Mártonfi Benke Márta

Nem arra utal ez a meghatározás, hogy valamiféle nyűgnek, szörnyű rabságnak, esetleg száműzetésnek tartaná a kerthez való kötődését, inkább azt a fajta mély vonzalmat, elköteleződést fejezi ki, mely a nyitott kapu ellenére is magába zárja, körülhatárolja, teljes valójában beszippantja. A jelenlegi kertet mintegy megörökölte, ahogyan a régi gyermekkorit szintén, de mindkettő benne, ecsetvonásai által növekszik és virágzik. A szülőföld szeretete, az állandó visszatérés vágya olyannyira erőteljesen manifesztálódik, hogy minden másban is az ismerős tájat keresi, s látja meg. Így váltakozik a mikrokozmosz a makrokozmoszban – egyrészt a nagyvilágban látja meg a gyermekkor édenét, másrészt ez a kert a nagyvilággá tágul a festő szeme és ecsetvonásai által.

Nem véletlen, hogy saját portréját is gyakran megtaláljuk ezeken a festményeken. Különös, hogy a környező természet az alakok-állatok „portréi” körül talán még élőbbnek hat, mint maguk a jelenlévő emberek-állatok. A növények vibráló sokszínűsége maga a változás, az élet, míg az alakok mozdulatlanságában a reflexió egyesül a kerttel, a környező kavalkáddal, s onnan tekint felénk. „Hiába, az ember ugyanúgy része a természetnek, mint egy növény vagy egy állat” – írja Rózsák a hóban című könyvének lírai vallomásaiban.

A gyermekkor tájain I., olaj, farost, 80x80 cm

Fridával a kertben, olaj, vászon, 120x80 cm

Az élőlények mellett a kertkapuba a fény-árny játéka, a lehajló gallyak, a környező flóra lehel életet. A kert – kínálkozó metaforaként – az elveszett gyermekkor édene mellett lehet a lélek megfelelője is. Könyvében a művész a „rózsák királynőjeként” is megjelenik, illik hozzá, művészetéhez, egyéniségéhez ez az olyannyira felkapott, már-már agyoncsodált, ugyanakkor örökkévaló virág. Nem fél a közérthetőségtől, mert nem tartja fenyegetőnek, így egészen egyszerű témákat az origóponthoz visszatérő eredetiségében vizsgál merészen, egyedi stílusban.

Mártonfi Benke Márta festészete egyedi, rögtön felismerhető, mely vonás igen ritka a mai túláradó, sokszínű képzőművészeti szférában. Bozsó Jánost mestereként tartja számon, de nem az ecsetforgatás technikájának prózai részleteit tanulta tőle, hanem a mester pusztja jelenlétével, művészi bátorságával, odaadásával – ahogyan a természetbe mintegy beleállt, s föl sem állt onnan – hatott rá. Bozsó János elementárisan megnyilvánuló, a természetben élő, panteista festőként ragadta magával. Nem véletlen, hogy rátalált, hiszen saját festészete kiindulópontja is a természetben való létezés, a természettel azonosuló ember feloldódása a tájban.

Egy őszi képe a gyermekkori kertről, olaj, farost, 80x100 cm

Eljött az ősz, olaj, farost, 80x90 cm

A „táj” azonban számára nem egy kivetített vászon, Mártonfi Benke Márta soha nem lesz klasszikus értelemben vett tájképfestő. Sőt, odáig megy, hogy egyenesen kijelenti, ő nem is képet fest! Valóban, a természetbe „bele-rezonál”, gyönyörűen átívelt alkotásokat látunk, melyek lelki tájak, „különös lelki tájak”. Ő nem megfesti a tájat, hanem alázatosan visszavonulva először meghallgatja,

megnézi, egészen a csontokig engedí hatolni, majd a tapasztalás kompromiszsum nélküli pillanatát átszűri önmagán.

Sok releváns példát lehetne hozni a festészet különböző területeiről, akiknek egy-egy stílusjegye visszaköszönni látszik a festményeken. A felületek felbontása, az ecsetkezelés akár Van Gogh-ot is eszünkbe juttathatja, avagy az impresszionisták közül is kiemelhetnénk egyes példákat. Bozsó János világlátása, a fény-árnyék villanásában, az élénk táruló természet meglehetősen őszinte és merész megfogalmazási módjában nyilvánvalóan jelen van, de Csontváry jellegzetes folt- és színkompozíciós megoldásai is felvillanhatnak előttünk.

Mégis, az összkép összetéveszthetetlen. Színpalettája húsz éve ugyanaz, mégsem válik egy szikrányit sem egyhangúvá, önismétlővé.

Nem mellékszál, hogy a festőnő korábban a tollat is igen bravúrosan forgatta,

Kibomló nyár, olaj, vászon, 120x80 cm

Földi univerzum I., olaj, vászon, 60x80 cm

hiszen szigorú oknyomozó újságíróként, bölcsészvégeztséggel a háta mögött fordult később a festészet felé. Mikor a művésztelepek világáról tudósított, bővölte el a festészet, itt találkozott – többek között – Bozsó Jánossal is. Ahogyan az oknyomozó újságíró megszállottan kutatja a valóságot, keresi a jeleket, az okokat, ugyanígy a festő, aki az elé táruló látvány valóságától megigézetten próbálja leképpezni annak anyagon

túli, örökkévaló ideáját. Egyfajta földöntúli rend ez, mely egyre tudatosabban uralja ezt a festészetet. A káoszból rendet teremt, de amint elkészült a kép, ismét ott a benső nyugtalanság, mely feszíti, hajtja, hogy újabb rendet teremtsen.

E lehetetlen vállalkozás mégsem „képtelenség”, s a keresés, a kutatás maga a kaland, maga az alkotói folyamat.

Tanárként, íróként is megmutatkozott, s tanítása a festményeken keresztül is elér

Őszi hajló, olaj, farost, 60x70 cm

„Messzeringó gyerekkorom világa”, olaj, farost, 100x120 cm

bennünket. Mit is tanít nekünk Mártonfi Benke Márta? Hogy a szépség mindenben jelen lehet, hogy az élet maga a változás, a nap fénye pedig a legsötétebb zugokba is elér ezen a világon.

Témái a kert, az évszakokban változó táj, a kertben éldegélő állatok, egy-egy falusi életkép, a rózsák világa... A harmónia a színek felbontásában is

jelen van, gyakori a sárga-kék komplementer, a különböző árnyalatok egymás mellett futtatása. A foltok megbontják a teret, de a részletek hiátusai által felépülő egészhez járulnak hozzá. Bámulatos, ahogyan a sok apró részletből egy egész tárul elénk, mely azonban egységén túl megint csak a világ egy részlete.

A mozgás tünékeny élménye adja azt a sajátos dinamikát, mely oly jellegzetessé teszi e festményeket. A színek egyedi – olykor a francia fauve-okat idéző –

Ábrándos este, olaj, farost, 80x90 cm

Beérik az őrle, olaj, farost, 100x120 cm

felbontásán túl a formák sajátos megjelenítése is feltűnő. Nem csak hogy új életet ad a tájnak, de valami olyan túlfokozott szépséget, mely rögtön szíven üt. Harmóniájában, szépségében is meghökkentő ez a festészet, s ez nem mindennapi kombináció!

A Kecskemét és Kunszentmárton között ingázó festőnő nem csak képein valósítja meg sorra álma- it. Toll és ecset ket- tősségét szimbolizál- va életében egy hazai

vonatkozású tervet is dédelget. Gyermekkor egyik kedvenc írója, Fekete István, akinek kunszentmártoni kötődése talán kevésbé ismert, számára szeretne ugyanitt emlékszobát létrehozni otthona környékén.

Az állatok kiemelt szerepe egyrészt a természetközelség egyik motívuma, másrészt viszont az emberi magány kifejezője is. A magány, mely olykor mindenkit elér, ezeken az állatokat előtérbe helyező képeken egy-

Ameddig a szem ellát, olaj, farost, 90x100 cm

A Nap gyermekei, olaj, vászon, 70x90 cm

szerre szomorú és gyógyító hatású. Ahogyan általában Mártonfi Benke Márta képei mondhatni terápiás jelleggel bírnak – nem tartózkodik a szomorúság megfogalmazásától, de mindig ad hozzá milliónyi reménysugarat. A sötét színek ugyan általában alaptónusként szolgálnak, de ilyenkor a ragyogás, a sárgák villanása is erőteljesebb. Minél több az árny, annál feltűnőbb a világosság.

A pointillizmust idéző, sokszor Rippl-Rónai képi világához hasonló alkotásokon még intenzívebben ragyog át a világosság. Miközben a súlyt megadja, mintegy támpontot, fogódzót biztosítva, hagyja magát elragadni a fények, villódzó beszűrődések tündöklése felé. Érezzük az áramlást,

Szomorú és szép is, olaj, vászon, 100x70 cm

Fényben fürdő füzek, olaj, farost, 100x120 cm

mely az ihletett művész rendkívüli megélésének pillanatából szövődik varázslatos látomássá. Azt is hozzá kell tennünk, hogy azok közé az alkotók közé tartozik, akik vállaltan, nyíltan és teljes odaadással mernek megmerítkezni az ihletforrásban, áthatja a képeket az a határozott benyomás, hogy készítjük a szépség igézetében él.

Maga is vall erről könyvében, de enélkül a vallomás nélkül is nyilvánvaló az a szeretet, mely az őt körülvevő természet iránt sugárzik belőle. Sokan kérkedve természetszerető. Divatja is van az efféle életérzésnek, de ritka az, amikor valaki minden esendőségében és minden formájában hajlandó betérni teljes valójával „a szépség labirintusába”. Láthatjuk az évszakok váltakozását, s az alkotói módszerek is váltakoznak, eltűnnek, majd előtérbe kerülnek újra.

Folyton visszatérő motívum a kunszentmártoni Érpárt, a gyermekkori játszóhely, de maga a Körös is zölden csordogáló, mindig változó útjaival, távlatával: „Mindig más a folyó feletti ég. Hol tisztán, kéken szikrázó, hol komor fellegek kavarnak a víz fölött, néha pedig ábrándos felhőcskék, mint valami angyalkák lebegnek a magasságban.”

Az alföldi táj számára nem kevesebb, mint a tenger, tengernyi ajándékkal, távolba invitáló végtelen térséggel. Ahogyan állandó lakhelyeül visszatért a kunszentmártoni parasztházak világába, igazi alkotói otthont teremtve önmaga számára, a visszatérés is igen jellemző művészetére.

A témák visszatérnek, variálódnak, egymásba futnak, a színek-árnyalatok özszemosódnak és különválnak, de a táj éppúgy otthonos, s egy pillanat alatt megszólítja, magával ragadja szemlélőjét. Annak ellenére nem adja fel, hogy egy helyen bevallja: „tovatűnt az idill”, a gyermekkor édene. Annak ellenére, hogy minden megváltozott, annak ellenére, hogy a folyó, a Körös folyik, s az a bizonyos elveszett boldogság éppúgy, éppolyan módon soha nem tér már vissza. A keresés, s a szépség kincseinek megtalálása válik boldogsággá: „Beleborzongok ebbe a mini univerzumba, ami itt teremődik, növekszik minden csodát és

Egy rózsabokor analízise, olaj, vászon, 120x100 cm

szépséget magában rejtve, majd emésztődik a semmibe a szemem előtt.” (*Rózsák a hóban*).

Az idillt vágyja, s álmodja meg, de a világot mégsem kell idealizálnia, hiszen a szépséget a valóság szemléletében találja meg. Ritka emberi képesség a szépség szemlélésében kitarítani, s a művész számára az ihlet pillanata legtöbbször magá-

Mágikus fény, olaj, vászon, 100x120 cm

nak a szépségnek a feltündöklése, látomása.

Mártonfi Benke Márta, mintha a szépség bűvöletének állandó mosolyában élne, s azt a pillanatot várná, mikor a világgal egyszerre rezonál. Izgalmas, hogy ebben a festészetben minden egyszerre mozog és mozdulatlan. Noha a művész nem mindig bizonyul megfelelő tolmácsolónak saját műveit illetően, mégis, ebben az esetben különleges adalékanyaggal bírnak a képek mellett megfogalmazott lírai vallomások: „Elgondolkozom néha a létezésen, újra és újra megrendülve a

Körülvesz a természet, olaj, farost, 80x80 cm

Pillantás a szomszéd kertjére, olaj, farost, 80x100 cm

világmindenség csodáján, a természet varázslatosságán, mindenek feletti hatalmán. Minden mozdulatlanak és öröknek látszik, ki gondolná, hogy másodpercenként több mint kétszáz-ezer kilométeres sebességgel keringenek körülöttünk a bolygók és csillagok?”

Kertje zárt terében, a táj egyenes vonalú horizontján belül, a Körös medrének szigorú útjain, mégis kitárul a mindenség, s csillagtávlatokig jutunk, időt utazunk egy-egy festmény által.

Rózsák és hóesés, a táj csendes nyugalma, a nyár izzása, az ősz szomorú varázsa után. A téli hótakaró a fehér tisztaságával, mely alatt a rózsák virágoznak, megint csak jellegzetes elem. Az idill megvalósul egy-egy pillanatra, de mint a hó, tovatűnik. Csak a rózsák virágoznak a hótakaró alatt szüntelen, a rózsák királynője érintésének hála.

Csillagok alatt, olaj, farost, 100x70 cm

Vadvirág galaxis, olaj, vászon, 100x120 cm

MÁRTONFI BENKE MÁRTA

RÓZSÁK A HÓBAN

(részlet)

Tegnap reggel még sütött a nap. Kinéztem az ablakunkon, láttam a viruló rózsáimat, a színes bokrokat, a fényben fürdő kertet. Mintha nyár lett volna, de amikor kiléptem az ajtón, csípős levegő fogadott, ám csicseregtek a madarak, különleges tavaszi hangok úsztak a levegőben, pont olyanok, mint márciusban vagy áprilisban, amikor az orrod és a füled már észleli a természet ébredését, és eszedbe jutnak a gyermekkori tavaszok, napozó legyekkel a fénypásztás falakon, az utcákon virágzó bokrokkal, gyümölcsfákkal, zümmögő méhekkal, és

Rózsák a hóban, olaj, farost, 80x80 cm

szétárad benned az életszeretet. A tegnapi madárhangok ily időtlen időbe repítettek, majd eljött a dél, amikor le kellett venni a kabátot, szinte pirította az arcodat a nap, megszólalt a déli harangszó, és felrémlettek a nyári delek, amikor húslevest és rántott csirkét ettünk a mama tornácán. Ebben a késői nyárban bokrokat, fákat ültettünk, locsoltuk a száraz földet, s egyszer csak szürkés-kék felhők úsztak az égre, egyre több, eltakarva a napot. Borongós őszi délutánba mentünk át, az égen szabályos alakzatokban kurrogva repültek a darvak, parányi szellő sem keletkezett, semmi sem rezdült, mintha megállt volna az idő, és a diófáink lehullott levelei elvesztették fényüket, földszínen, barna takaróként lepték be a kert kifakult zöldjét. Elgondolkodtam az őszi égre nézve, hogy itt, a kertem csendjében és ebben az egyetlen napban átéltem egy évet, a négy évszakot, az egész életet és az örök időt. Nem csodálatos? Ma reggel pedig esik a hó. A rózsáim kissé reszketősen állnak a hóesésben, de rendületlenül virágoznak még, emlékeztetve az időtlen nyárra és az örök, kikezdhethetetlen, megtagadhatatlan szépség utáni vágyra, mely, ha akarja az ember, ha nem, a lelkében van.